

JUSTYNA ROSOWSKA

CMENTARZYSKO KULTURY KURHANÓW WSCHODNIOLITEWSKICH Z OKRESU WĘDRÓWEK LUDÓW W VILKIAUTINIS (DAWN. WYSOKIEM) NA LITWIE W ŚWIETLE BADAŃ Z 1913 ROKU

THE CEMETERY OF EAST LITHUANIAN BARROW CULTURE FROM THE MIGRATION PERIOD
AT VILKIAUTINIS, IN LITHUANIA, IN LIGHT OF EXCAVATION IN 1913

Abstract: *In 1913, Stefan Krukowski excavated a cemetery at Vilkiutinis (former Wysokie) in southern Lithuania. The cemetery belonged to the people of East Lithuanian Barrow Culture and was used mostly in the late phase I (2nd/3rd – half of the 5th c.) and phase II (half of 5th – 6th/7th c.) of this culture. 22 barrows were excavated containing 18 graves. Four inhumation graves belong to the oldest group, while the cremation graves found in Vilkiutinis (14 in all) are relatively younger. Currently, preserved sources (41 objects of 65 survived, kept in the State Archaeological Museum in Warsaw) allow us to recover knowledge about this cemetery. The example of the Vilkiutinis cemetery is further proof of the importance of archive studies in the archaeology of the Balts. It is an essential complement to the research conducted on this cemetery in the second half of the 20th century.*

Słowa kluczowe: *kultura kurhanów wschodniolitewskich, okres wędrówek ludów, kurhan, cmentarzysko, Vilkiutinis, Stefan Krukowski*

Keywords: *East Lithuanian Barrow Culture, Migration Period, barrow, cemetery, Vilkiutinis, Stefan Krukowski*

Nekropola ludności kultury kurhanów wschodniolitewskich znajduje się kilkaset metrów na wschód od wsi Vilkiutinis, r. Varėna (dawn. Wysokie, pow. sejneński)¹, na pagórkowatym terenie otaczającym Jezioro Bedugnis, położone w południowo-wschodniej Litwie (Ryc. 1, 2). Na początku XX wieku, gdy miejsce to po raz pierwszy wzbudziło zainteresowanie archeologów, zwane było przez miejscową ludność *Milži kapis*², czyli cmentarzem olbrzymów³ (lit. *milžinas* – olbrzym).

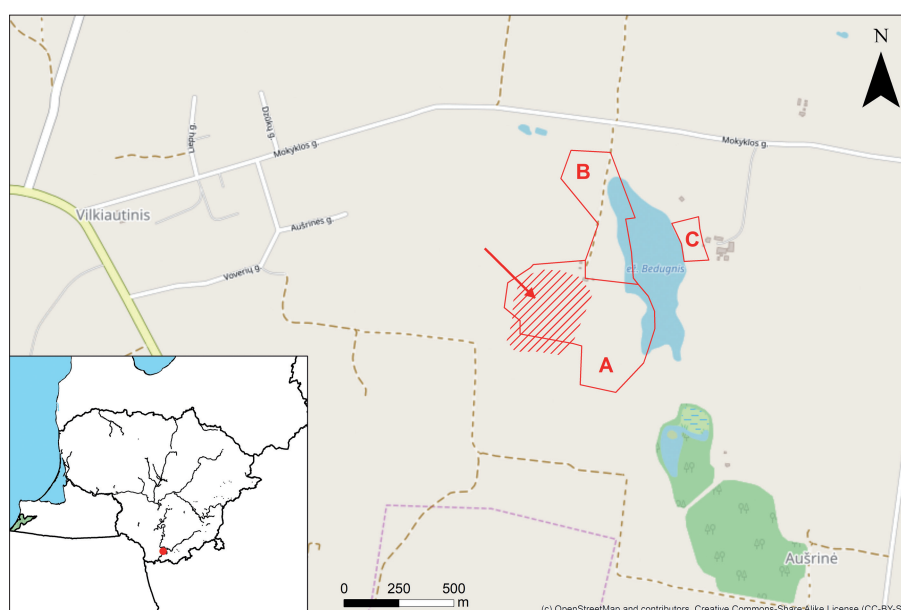
O pierwszych znaleziskach poinformował redakcję czasopisma „Światowit” Witold Roszkowski, właściciel ówczesnego folwarku Wysokie. Rozkopując jeden z kurhanów odkrył ułamek brązowej ozdoby i wiosną 1913 roku przekazał tę wiadomość warszawskim archeologom⁴. Tego samego roku na stanowisku podjęto prace archeologiczne, którymi kierował Stefan Krukowski. Zlecił mu je Erazm Majewski, twórca pierwszego muzeum archeologicznego w Warszawie, dla którego Krukowski w ramach

¹ Pragnę serdecznie podziękować Pani dr hab. Annie Bitner-Wróblewskiej z Działu Archeologii Bałtów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (dalej: PMA) za udostępnienie materiałów z cmentarzyska i pomoc w ich opracowaniu. Podziękowania należą się także Pani Marii Krajewskiej z Pracowni Dokumentacji Naukowej oraz pracownikom Pracowni Inwentaryzacji i Ruchu Muzealiów PMA.
² S. KRUKOWSKI 1913, 1.

³ Piszac o swoich wykopaliskach w Jasnogórze (*Jasnogórze*) koło Kow-

na na Litwie, Tadeusz Dowgird również przywołał podobną nazwę (*Mełżyn Kapy*), według niego powszechnie stosowaną do określenia podobnych cmentarzysk odkrywanych na terenie tego kraju. W tym wypadku została ona błędnie przetłumaczona jako *mogiły pielgrzymów* (T. DOWGIRD 1883, 202).

⁴ S. KRUKOWSKI 1913, 1; E. MAJEWSKI 1913, 90; P. KULIKAUSKAS 1977, 85.

Ryc. 1. Lokalizacja cmentarzyska w Vilkiautinis, r. Varėna (dawn. Wysokie, pow. sejneński). Obszar zakreskowany – orientacyjny zasięg cmentarzyska wg planu S. KRUKOWSKIEGO (1913); A–C – cmentarzysko (A) i osady (B, C), wg Rejestru dóbr kultury (<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>; dostęp 11.2019). Oprac.: J. Geršl
 Fig. 1. Location of the cemetery at Vilkiautinis, Distr. Varėna (fmr. Wysokie, pow. sejneński). Hatched – cemetery area after S. KRUKOWSKI (1913); A–C – cemetery (A) and settlements (B, C), after The Register of Cultural Property (<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>; accessed 11.2019). Graphics: J. Geršl

swoich obowiązków prowadził m.in. badania terenowe oraz pozyskiwał zabytki⁵.

Prace wykopaliskowe trwały od 17 maja do 5 czerwca 1913 roku⁶. Krukowski przebadał i zadokumentował 21 kurhanów (I–XXI), w większości zlokalizowanych w południowej części stanowiska; jeden kurhan, oznaczony później numerem XXII, został przekopany przez właściciela folwarku najprawdopodobniej również w 1913 roku. W efekcie prac odkryto 18 grobów, a w nich 65 zabytków metalowych⁷.

Opierając się na wynikach prospekcji terenu poprzedzającej eksplorację, Krukowski szacował, że w Vilkiautinis/*Wysokiem* mogło znajdować się nawet ok. 100 różnego typu konstrukcji naziemnych⁸. Majewski w 1913 roku polecił swojemu podwładnemu eksplorację 40–50 kurhanów, jednak tajemnicze niedogodności, o których Krukowski wspominał w korespondencji ze swoim patronem, spowodowały wyjazd archeologa z folwarku i w efekcie przerwanie prac badawczych⁹.

Stefan Krukowski sporządził obszerną i rzetelną, jak na ówczesne warunki, dokumentację swoich badań w postaci planu ogólnego cmentarzyska oraz rysunków poszcze-

gólnych kurhanów (Ryc. 2, tabl. I–IX)¹⁰. Prowadził także dziennik, który niestety nie zachował się. Badacz ubolewał, że podczas ekspedycji nie dysponował aparatem fotograficznym, który pozwoliłby mu jeszcze lepiej zadokumentować odkrycia¹¹.

Zabytki z Vilkiautinis/*Wysokiego* trafiły do Muzeum Erazma Majewskiego (dalej: MEM), gdzie materiał poddawano opracowaniu i konserwacji, a także zinwentaryzowano go w katalogu książkowym, w którym znaleziska te otrzymały numery od 22037 do 22100 oraz 22372¹². W 1913 roku Krukowski opublikował w jedenastym tomie „Światowita” – czasopiśmie wydawanym przez Muzeum Erazma Majewskiego – sprawozdanie z badań w Vilkiautinis/*Wysokiem*, które zawiera rysunki przebadanych wówczas kurhanów, ich opisy, listę odkrytych artefaktów oraz dwie fotografie prezentujące ich wybór.

Do 1941 roku materiały z badań Krukowskiego znajdowały się w MEM, które wówczas nosiło już nazwę Muzeum Przedhistorycznego im. Erazma Majewskiego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego¹³. W tymże roku wszystkie zbiory Majewskiego, w tym materiały z Vilki-

⁵ J. WRÓŃSKA 1986, 136–141; 1992, 44; S.K. KOZŁOWSKI 2007, 26–30; M. KRAJEWSKA 2012.

⁶ LISTY STEFANA KRUKOWSKIEGO...

⁷ S. KRUKOWSKI 1913, 3, 11–13.

⁸ S. KRUKOWSKI 1913, 2, ryc. 1.

⁹ LISTY STEFANA KRUKOWSKIEGO...; S.K. KOZŁOWSKI 2007, 126.

¹⁰ Por. S. KRUKOWSKI 1913, 2–10, ryc. 1–46.

¹¹ LISTY STEFANA KRUKOWSKIEGO...

¹² KSIĘGA INWENTARZOWA...; W. ANTONIEWICZ 1929, 13; por. M. KRAJEWSKA 2008, 13, ryc. 3:b; 2010, 237 przyp. 10.

¹³ Odnośnie do losów tej instytucji i jej zbiorów zob. np.: W. ANTONIEWICZ 1933; 1948; J. WRÓŃSKA 1986, 28–29, 58–61; A. ABRAMOWICZ 1991, 95–98; M. KRAJEWSKA 2008, 11/14; 2012.

Ryc. 2. Vilkiautinis, r. Varėna. Plan zbadanej części cmentarzyska (skala 1:3200). Wg: S. KRUKOWSKI 1913

Fig. 2. Vilkiautinis, Distr. Varėna. Plan of the investigated part of the cemetery (scale 1:3200). After: S. KRUKOWSKI 1913

tinis/*Wysokiem*, przewieziono z Pałacu Staszica, w którym miało wówczas siedzibę Muzeum, do Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, które w 1940 roku umieszczono w salach Muzeum Narodowego w Warszawie. W ten sposób doszło zresztą do trwałego połączenia kolekcji PMA i MEM¹⁴.

Obecnie w zbiorach Działu Archeologii Bałtów PMA znajduje się 40 zabytków¹⁵ i dwa fragmenty kości pochodzących z badań Krukowskiego w Vilkiautinis/*Wysokiem*. Ponownie zinwentaryzowane materiały posiadają zarówno numer starego inwentarza MEM, jak i nowy, zgodny z katalogiem PMA (nr inw. IV/168:1–41), nadany im w latach 70. XX wieku. W latach 80. dla wszystkich tych zabytków opracowano karty katalogu naukowego, opatrzone rysunkami i – częściowo – wykonanymi w 1978 roku fotografiami, a także informacjami o pracach konserwatorskich i ewentualnych analizach specjalistycznych.

W zbiorach PMA przechowywana jest korespondencja S. Krukowskiego i E. Majewskiego z okresu prowadzenia prac wykopaliskowych w Vilkiautinis/*Wysokiem*¹⁶. Przetrwał także Inwentarz MEM, którego drugi tom zawiera zapisy dotyczące omawianych zbiorów¹⁷. Niestety, nie zachowała się dokumentacja polowa badań, a opisy i rysunki odkrytych obiektów oraz ich pierwotne inwentarze znamy tylko z publikacji Krukowskiego¹⁸.

Materiały odkryte w 1913 roku w Vilkiautinis nie czekały się kompleksowego opracowania, niemniej od

lat obecne są w literaturze archeologicznej. O stanowisku tym pisał A. Spicyn¹⁹ zauważając, że nie można przyporządkować go do znanych wówczas kultur z terenu Litwy. Wśród polskich publikacji należy wymienić *Prehistorję ziem polskich*, gdzie w części opracowanej przez J. Kostrzewskiego opublikowane są niektóre zabytki pochodzące z wykopalisk S. Krukowskiego²⁰; zgodnie z ówczesnym stanem badań stanowisko Vilkiautinis zostało przyporządkowane do „grupy suwalskiej”.

Cmentarzysko wspomniano ponadto w pracach, których celem było usystematyzowanie wiedzy na temat archeologii Litwy. Do najważniejszych należy litewska seria atlasów archeologicznych²¹, a także praca V. Kazakevičiausa poświęcona broni odkrytej na obszarze Litwy²². Niektóre zabytki zostały opublikowane w katalogach wystaw, m.in. *Bałtowie – północni sąsiedzi Słowian*²³ czy *Starożytności Litwy*²⁴.

Niniejsze opracowanie dotyczy wyłącznie badań przeprowadzonych w 1913 roku w Vilkiautinis/*Wysokiem* przez Stefana Krukowskiego, niemniej należy w tym miejscu wspomnieć o późniejszych ekspedycjach archeologicznych, które działały na tym stanowisku w ostatniej ćwierci XX wieku. Najpierw były to dwie wyprawy pod kierunkiem Pranasa Kulikauskasa w latach 1973 i 1974. Do tego czasu znaczna część nasypów uległa niwelacji i została pozbawiona kamiennych okryw utrudniających orkę; doliczono się wówczas zaledwie 30 kopców²⁵, z których przebadano siedem²⁶. Kolejne prace archeologiczne podjęto w Vilkiautinis w latach 1997–1999 pod kierownictwem Zenonasa Baubonisa i Broniusa Dakanisa. Wyeksplorowano wówczas pozostałości czterech kurhanów zawierających w sumie sześć grobów ciałopalnych²⁷.

Podczas prac wspomnianych wyżej ekspedycji, prowadzonych w okolicy dzisiejszej wsi Aušrinė²⁸, leżącej na wschód od Jeziora Bedugnis, zarejestrowano również inne pozostałości osadnictwa²⁹. Zdaniem badaczy litewskich w odległości 2–4 km na północny zachód i na południe od dzisiejszego Vilkiautinis istniało kilka skupisk osadniczych zamieszkiwanych prawdopodobnie już od I wieku po Chr.

¹⁹ A. SPICYN 1925, 155–156.

²⁰ J. KOSTRZEWSKI 1948, 347, tabl. 88, 90.

²¹ LIETUVOS ATLASAS 1977; 1978.

²² V. KAZAKEVIČIUS 1988.

²³ Zob. D. JASKANIS, M. KACZYŃSKI 1981; G. BIEGEL, J. JASKANIS 1987.

²⁴ Zob. A. TAUTAVIČIUS 1994a; 1994b.

²⁵ P. KULIKAUSKAS 1974, 46–48.

²⁶ P. KULIKAUSKAS 1974; 1975; 1977.

²⁷ Z. BAUBONIS, B. DAKANIS 1998; 2000a; 2000b.

²⁸ Pełne dane administracyjne wszystkich miejscowości wymienionych w tekście znajdują się w Aneksie.

²⁹ P. KULIKAUSKAS 1977, 87; Z. BAUBONIS, B. DAKANIS 1998, 135–136, 137; 2000b, 162.

¹⁴ K. JAŹDŻEWSKI 1995, 151–153; D. PIOTROWSKA 2003, 20–21; M. KRAJEWSKA 2009, 10; 2012, 35–36.

¹⁵ S. KRUKOWSKI (1913, tabl. I, II) opublikował fotografie wybranych zabytków z Vilkiautinis. Wśród nich są też przedmioty, które nie zachowały się w zbiorach PMA.

¹⁶ Por. LISTY STEFANA KRUKOWSKIEGO...

¹⁷ KSIĘGA INWENTARZOWA...

¹⁸ S. KRUKOWSKI 1913.

KATALOG

Poniższe opisy kurhanów i zabytków są połączeniem opublikowanych informacji, w tym rysunków, odnoszących się do cmentarzyska z Vilkiautinis³⁰ oraz ponownej analizy dokumentacji rysunkowej i materiału archeologicznego. Fragmenty opisów autorstwa Stefana Krukowskiego oraz opisy zabytków zaczerpnięte z inwentarza MEM zostały oznaczone kursywą. Podane wymiary kurhanów to wynik przeliczenia pomiarów dokonanych na rysunkach Krukowskiego opublikowanych w skali 3:400.

W opisach kurhanów zacytowano nazwy warstw archeologicznych użyte przez Krukowskiego. Nasypy kurhanów tworzyć miała *szara warstwa ziemi roślinnej* (humus), opisana na rysunkach cyfrą 1, poniżej humusu kolejną warstwą był *żółty piasek gliniasty* (cyfra 2), cyfry 3 i 7 to calec, zaś cyfra 4 to *warstwy węgla i popiołu* (na niektórych rysunkach cyfrą 6 oznaczono wyraźnie *odosobnione skupienie ułamków węgla drzewnego*, które najprawdopodobniej jednak związane było ze wspomnianymi warstwami węgla i popiołu). W charakterystyce posłużono się terminologią współczesną, nie stosując użytej przez Krukowskiego nazwy *grupa szczątków ciałopalenia* (cyfra 5).

Obydwa numery katalogowe – MEM i PMA – są podane w nawiasie przy opisie każdego zabytku. Materiał, który nie zachował się w zbiorach PMA, został oznaczony gwiazdką (*).

Kurhan I (Tabl. I)

Nasyp ziemny o wys. ok. 40 cm i wym. ok. 400×280 cm, wydłużony po linii W-E. W całej warstwie nasypu kamienie, zwłaszcza w centrum, gdzie między nimi, mniej więcej na głęb. ok. 45–50 cm, zalegała warstwa *ziemi z miałem węglowym*. Ślady pochówku odkryto w wierzchniej warstwie nasypu.

Grób 1

Ciałopalny. Według opisu S. Krukowskiego, było to kilka *drobnych ułamków węgla i dwa małe kawałki kości palonych* znajdujących się *luźno w szarej ziemi nasypu*. Lokalizacja grobu nie określona (nie oznaczono go na rysunku).

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 4, ryc. 2–4.

Kurhan II (Tabl. I)

Nasyp ziemny o wys. ok. 40 cm i wym. ok. 280×185 cm, wydłużony po linii W-E. W warstwie nasypu kamienie, zwłaszcza w jego centrum, a także w warstwie węgla i popiołu, która zalegała pod zachodnią częścią nasypu. Ta *uboga warstwa* zawierała także szczątki ciałopalenia.

Grób 1

Ciałopalny. W zachodniej części nasypu w warstwie węgla i popiołu *luźno kilka drobnych ułamków węgla drzewnego i kości palonych*.

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 4, ryc. 5–7.

Kurhan III (Tabl. II, Ryc. 3)

Nasyp ziemny o wys. ok. 30 cm i wym. ok. 250×210 cm. Kamienie nieliczne, głównie w NE ćwiartce nasypu, bliżej jego centrum. Szczątki ciałopalenia odkryto na S skraju kurhanu, w warstwie żółtego gliniastego piasku, na głęb. ok. 55 cm poniżej podstawy nasypu. Podczas eksploracji natrafiono też na odosobnione skupisko ułamków węgla drzewnego.

Grób 1

Ciałopalny. Oznaczony na rysunku jako skupisko o miąższości ok. 10 cm i wym. ok. 50×30 cm. *Prócz okruchów kości* wystąpiły w nim również zabytki metalowe.

Inwentarz: 1. Grot żelazny ze zgiętym laurowatym liściem o słabo zaznaczonym żeberku; tulejka bardzo długa, bez otworu na nit. Ze środkowej partii liścia pobrano próbkę do badań metalograficznych. Typ IG/D wg V. Kazakevičiūsa (1988). Nr inw. PMA/IV/168:1 (MEM 22037). Wym.: dług. 23,5 cm, dług. tulejki 12,8 cm, najw. szer. liścia 3,1 cm (Tabl. II/III.1:1). 2. Brązowa³¹ zapinka kuszowata z poprzeczką na końcu nóżki, tzw. *Schlusskreuzfibel*, z metopą na styku główki i kabłąka oraz płaską poprzeczką na styku kabłąka i nóżki; kabłąk łukowato wygięty, w przekroju płasko-wypukły; sprężyna szeroka, 23-zwojowa, zakończona podwójnymi pierścieniami z nacinanego drutu; ciężka zdobiona drobnymi nacięciami. Grupa I wg M. Rudnickiego (2008). Nr inw. PMA/IV/168:5 (MEM 22043). Wym.: dług. całkowita 4,9 cm, dług. kabłąka 2,8 cm, dług. sprężyny z pierścieniami 5,4 cm (Tabl. II/III.1:2, Ryc. 3). 3. Sprzączka żelazna jednodzielna o ramie półokrągłej, owalnej w przekroju, pogrubionej w części przedniej, delikatnie zwężającej się w miejscu mocowania kolca. Sprzączka częściowo zdeformowana przez korozję. Typ H16 wg R. Madydy-Legutko (1987) / typ III.2 wg E. Butėnasa (1999). Nr inw. PMA/IV/168/2 (MEM 22040). Wym.: wys. 2,6 cm, szer. 1,8 cm (Tabl. II/III.1:3). 4. Pierścień brązowy o 2/3 zwoju, wykonany z płaskiego drutu o prostokąt-

³¹ Ze względu na brak analiz składu chemicznego zabytki ze stopów miedzi i stopów srebra są umownie określane odpowiednio jako „brązowe” i „srebrne”.

Ryc. 3. Vilkiautinis, r. Varėna. Fotografia zapinki typu *Schlusskreuzfibel* z grobu pod kurhanem III. Brąz. Wg: S. KRUKOWSKI 1913 (skan w skali 1:1)

Fig. 3. Vilkiautinis, Distr. Varėna. Photograph of the *Schlusskreuzfibel* from grave under barrow III. Bronze. After: S. KRUKOWSKI 1913 (scanned in 1:1)

nym przekroju, rozklepanego pośrodku w taśmę, zdobioną rzędem wybijanych punktów. Typ 37 wg Ch. Beckmann (1969). Nr inw. PMA/IV/168:3 (MEM 22041). Wym.: średn. pierścienia 2,3–2,4 cm, szer. taśmy 0,7–0,9 cm, średn. drutu 0,1–0,2 cm (Tabl. II/III.1:4). 5. Pierścień brązowy o 4½ zwoju, wykonany z drutu o przekroju półkolistym. Typ 27–28 wg Ch. Beckmann (1969). Nr inw. PMA/IV/168:4 (MEM 22042). Wym.: średn. pierścienia 2,3–2,4 cm, grubość drutu 0,1–0,2 cm (Tabl. II/III.1:5). *6. Nóż żelazny z trzonkiem gwoździowatym, dł[ugość] 15,7 [cm]. Nr inw. MEM 22038. *7. Nóż żelazny – 2 ułam[ki], z trzonkiem gwoździowatym, dł[ugość] og[ólna] 15,7 [cm]. Nr inw. MEM 22039.

Datowanie: faza E.

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 4, 11, ryc. 8–10, tabl. I:10; G. BIEGEL, J. JASKANIS 1987, 159, nr kat. 649–653.

Kurhan IV (Tabl. III–IV, Ryc. 4)

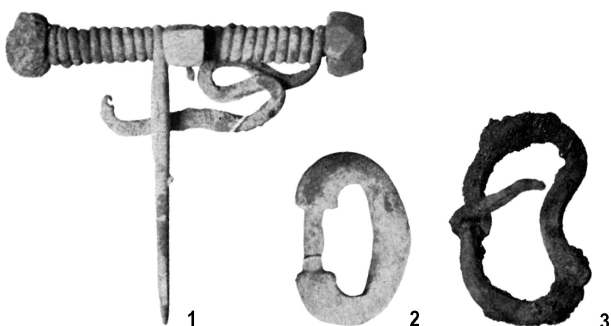
Nasyp ziemny o wys. ok. 40 cm i wym. ok. 345×330 cm. W całej warstwie nasypu kamienie, ponadto kilka wokół szczątków ciałopalenia w warstwie żółtego gliniastego piasku w NE ćwiartce kurhanu, na głęb. ok. 30 cm poniżej podstawy nasypu. Na S od szczątków kostnych, mniej więcej na tej samej głębokości, warstwa węgla i popiołu o miąższości ok. 10 cm. Według opisu S. Krukowskiego w podstawie nasypu razem z uławkami węgla drzewnego odkryto *jeden większy kawałek niezwęglony całkowicie*, co zostało zaznaczone na rysunku dokumentacyjnym cyfrą 6.

Grób 1

Ciałopalny. Skupisko kości o miąższości ok. 10 cm i wym. ok. 80×45 cm. Szczątki kostne były w *drobnych kawałkach*. Pośród nich zabytki metalowe, których układ S. KRUKOWSKI (1913, ryc. 14) zadokumentował rysunkowo.

Inwentarz: 1. Grot żelazny o długim, smukłym, zagiętym liściu z żeberkiem; w tulei brak otworu na nit. Wariant podtypu IB wg V. Kazakevičiusa (1988). Nr inw. PMA/IV/168:6 (MEM 22044). Wym.: dług. całkowita 31,8 cm, dług. liścia 20,8 cm, najw. szer. liścia 3,8 cm (Tabl. IV/IV.1:1). 2. Grot żelazny o wąskim, zagiętym liściu ze słabo wyodrębnionym żeberkiem (środkowa partia liścia silnie zniszczona przez korozję, ślady korozji widoczne również na tulejce); w tulei brak otworu na nit. Typ V

wg V. Kazakevičiusa (1988). Nr inw. PMA/IV/168:7 (MEM 22045). Wym.: dług. całkowita 38,4 cm, dług. liścia 26,9 cm, najw. szer. liścia 2,7 cm (Tabl. III/IV.1:2). 3. Fragment brązowej zapinki – część kabłąka i trójkątnej nóżki wraz z pochewką; nóżka podwinięta, zdobiona wzdłuż krawędzi rzędem wybijanych punktów. Nr inw. PMA/IV/168:14 (MEM 22050). Wym.: dług. zach. 7,5 cm, najw. zach. szer. nóżki 5 cm (Tabl. IV/IV.1:3). *4. Zapinka brązowa, *uszkodzona bez pałączka* – według zdjęcia opublikowanego w artykule S. KRUKOWSKIEGO (1913, tabl. I:9) zachowała się 21-zwojowa sprężyna z częścią lirowatej (?) cięciwy i profilowanymi guzami na końcach osi oraz szpila (Ryc. 4:1). Szer[okość] 7,2 cm. Nr inw. MEM 22049. 5. Fragment brązowej sprzączki typu *Schilddornschnalle* – część kolca w formie ozdobnej metopy, wzdłuż trzech krawędzi zdobionej wybijanymi punktami. Nr inw. PMA/IV/168:16 (MEM 22052). Wym.: wys. zach. 1,6 cm, najw. szer. 2 cm (Tabl. IV/IV.1:5). 6. Fragment żelaznej sprzączki o ramie nerkowej, w przekroju czworobocznej, niespojonej w miejscu mocowania kolca, obecnie luźnego; miejscami ubytki korozyjne. Typ III.1.a wg E. Buténasa (1999). Nr inw. PMA/IV/168:15 (MEM 22048). Wym.: wys. 3,2 cm, szer. 2 cm (Tabl. IV/IV.1:6, Ryc. 4:3). 7. Sprzączka brązowa, jednodzielna, o masywnej półkolistej ramie w przekroju płasko-wypukłej, z przewężeniem na osadę kolca, i pogrubionej w części przedniej; kolec nie zachował się. Typ H15 wg R. Madydy-Legutko (1987). Nr inw. PMA/IV/168:9 (MEM 22051). Wym.: wys. 3,6 cm, szer. 2,2 cm (Tabl. IV/IV.1:7, Ryc. 4:2). 8. Pierścień brązowy o 3½ zwoju, z drutu w przekroju kolistego, rozklepanego pośrodku w taśmę zdobioną rytą linią falistą. Typ 37 wg Ch. Beckmann (1969). Nr inw. PMA/IV/168:10 (MEM 22053). Wym.: średn. pierścienia 2,2–2,35 cm, szer. taśmy 0,5–0,6 cm, grubość drutu 0,15 cm (Tabl. IV/IV.1:8). 9. Pierścień brązowy o 3½ zwoju, z drutu w przekroju kolistego, rozklepanego pośrodku w taśmę zdobioną rzędem wybijanych punktów. Typ 37 wg Ch. Beckmann (1969). Nr inw. PMA/IV/168:11 (MEM 22055). Wym.: średn. pierścienia 2,4 cm, szer. taśmy 0,5–0,75 cm, grubość drutu 0,15–0,2 cm (Tabl. IV/IV.1:9). 10. Pierścień brązowy o 3½ zwoju, wykonany z drutu w przekroju kolistego, rozklepanego pośrodku w taśmę, częściowo zdeformowany. Typ 37 wg Ch. Beckmann (1969). Nr inw. PMA/IV/168:12 (MEM 22056). Wym.: średn. pierścienia 2,3 cm, szer. taśmy 0,9 cm, grubość drutu 0,1–0,2 cm (Tabl. IV/IV.1:10). *11. Pierścień brązowy, *spiralny złamany, zwin[ięty] 2 razy, orn[ament] wycisk[any]*. Nr inw. MEM 22054. 12. Fragment bransolety srebrnej wykonanej z drutu w przekroju kolistego, pierwotnie prawdopodobnie z rozszerzającymi się końcami, o czym może świadczyć zachowane zgrubienie na jednym z nich, silnie zniekształcony. Nr inw. PMA/IV/168:13 (MEM 22057). Wym.: zach. średn. bransolety 5–6,4 cm, grubość drutu 0,5–0,7 cm (Tabl. III/IV.1:12). *13. Nóż żelazny, z trzonkiem gwoździowatym, dł[ugość] 53,9 [cm], zgięty. Nr inw. MEM 22047. 14. Nóż żelazny z prostym tyłcem i obustronnie wyodrębnionym, zwężającym się trzpieniem w przekroju czworokątnym; ostrze, w przekroju trójkątne, ma silnie skorodowaną krawędź. Nr inw. PMA/IV/168:8 (MEM 22046). Wym.: dług. całkowita 19,4 cm, dług. ostrza 12,9 cm, najw. szer. ostrza 2 cm (Tabl. III/IV.1:14). *15. *Cztery grudki stopu brązowego*³² (MEM 22058).

Ryc. 4. Vilkiautinis, r. Varėna. Fotografie części wyposażenia grobu z kurhanu IV. 1, 2 – brąz, 3 – żelazo.

Wg: S. KRUKOWSKI 1913 (skan w skali 1:1)

Fig. 4. Vilkiautinis, Distr. Varėna. Selected objects from grave under barrow IV. 1, 2 – bronze, 3 – iron.

After: S. KRUKOWSKI 1913 (scanned in 1:1)

³² S. KRUKOWSKI 1913, 11.

Datowanie: faza E.

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 4–5, 11, ryc. 11–15, tabl. I:2.8.9; G. BIEGEL, J. JASKANIS 1987, 159, nr kat. 654–660.

Kurhan V (Tabl. I)

Nasyp ziemny o wys. ok. 25 cm i wym. ok. 360×335 cm. W warstwie nasypu kamienie, z których część tworzyła pas ciągnący się po osi N-S pod całym kurhanem. Poniżej kopca, ok. 100–105 cm od jego powierzchni w części środkowej i północnej znajdowała się *cienka* warstwa węgla drzewnego i popiołu o miąższości do 20 cm.

Grób 1

Ciałopalny. *Rozrzucone drobne ułamki palonych kości spoczywały w spodniej części szarej ziemi nasypu, w żółtym gliniastym piasku i w warstwie węglowej.*

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 5, ryc. 16–19.

Kurhan VI (Tabl. I)

Nasyp ziemny o wys. ok. 20 cm i wym. ok. 360×305 cm, wydłużony po linii N-S. W warstwie nasypu kamienie, zwłaszcza bliżej jego centrum.

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 5, ryc. 20–22.

Kurhan VII (Tabl. III)

Nasyp ziemny o wys. ok. 20 cm i wym. ok. 440×410 cm. W nasypie kurhanu kamienie, głównie w jego centrum, kilka zalegało niżej, w warstwie węgla i popiołu, zlokalizowanej zarówno pod E częścią nasypu, na głęb. ok. 60 cm poniżej jego podstawy, jak i na E od niej, na głęb. ok. 25–60 cm od podstawy nasypu, gdzie warstwa ta miała *powierzchnię i spód [...] nierówne.*

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

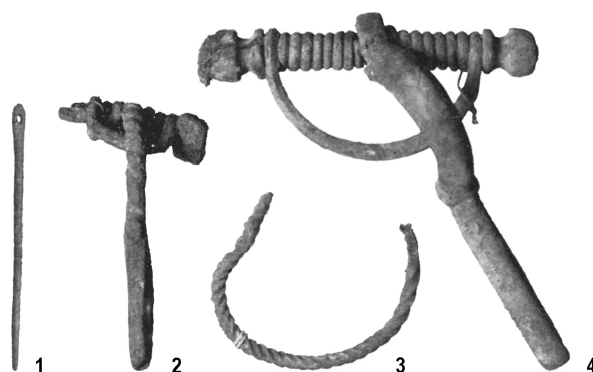
Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 5, ryc. 23–25.

Kurhan VIII (Tabl. V, Ryc. 5)

Nasyp ziemny, wklęsły w części centralnej, o najw. wys. ok. 50 cm i wym. ok. 930×810 cm, wydłużony po linii N-S, rozciągał się na SW pasem o najw. szer. do 340 cm i wys. ok. 20 cm. Długość kurhanu na osi NE-SW wynosiła ok. 1880 cm. Kamienie zarejestrowano przede wszystkim w centrum nasypu w warstwie wierzchniej, na mniej liczne i rozproszone natrafiono też w wydłużonej części SW. Szczątki ciałopalenia odkryto pod W skrajem nasypu. Pod środkową częścią kurhanu zalegały dwie warstwy węgla i popiołu: większa, w jego ćwiartce NE, była *plaska, na 15 cm. gruba, leżała częściowo na calcu*, mniejsza znajdowała się pośrodku S połowy kopca na głęb. ok. 60 cm poniżej jego podstawy, a jej miąższość sięgała ok. 40 cm; trzecia, nieregularna warstwa węgla i popiołu zalegała pod SW przedłużeniem nasypu na głęb. ok. 40 cm od powierzchni gruntu.

Grób 1

Ciałopalny. Pochówek odkryto na *głębokości 60 cm od powierzchni nasypu, [...] w piasku gliniastym.* Warstwa niedopalonych kości i przedmiotów metalowych miała miąższość do 15 cm. i średn. ok. 65 cm. Przykrywała ją 6 cm. gruba warstwa

Ryc. 5. Vilki autinis, r. Varėna. Fotografie części wyposażenia grobu z kurhanu VIII. 3, 4 – brąz, 1, 2 – żelazo.

Wg: S. Krukowski 1913 (skan w skali 1:1)

Fig. 5. Vilki autinis, Distr. Varėna. Selected objects from grave under barrow VIII. 3, 4 – bronze, 1, 2 – iron.

After: S. Krukowski 1913 (scanned in 1:1)

popiołu i resztek węgla, a do jej zachodniej strony przylegał kamień. Nieliczne ułamki przepalonych kości i węgla drzewnego (w tym jeden *niecałkowicie zwęglony*) zalegały w wierzchniej warstwie nasypu.

Inwentarz: *1. Grot żelazny; *ostrze pokryte rdzą szlachetną, tułaja ma kształt ośmiostupa, dług[osć] 28,7 [cm], piękny okaz.* Nr inw. MEM 22059. *2. Sprzączka żelazna, *niespojona, wgięta, zdobna ornam[entem] plast[ycznym], dług[osć] 4,8 cm.* Nr inw. MEM 22062. *3. Zapinka brązowa, *zgięta, kształt kuszy, żelazna osada sprężyny; sprężyna 17-zwojowa z profilowanymi guzkami na zakończeniach osi; kabłąk łukowato wygięty, profilowany w miejscu połączenia kabłąka z nóżką (Ryc. 5:4); brak szpili.* Typ *Dollkeim/Kovrovo* wg A. Bitner-Wróblewskiej (2001). Nr inw. MEM 22072. *4. Zapinka żelazna *w kształcie kuszy; 6-zwojowa sprężyna z dolną cięciwą i guzkami (zachowany jeden) na końcach osi; kabłąk zdobiony ukośnymi nacięciami bądź tordowany.* Najprawdopodobniej typ *Praga* wg M. Schulze-Dörrlamm (1986) względnie typu *Pilwiny* wg I.O. Gavrituhina (1989) (Ryc. 5:2). Zapinka *uszkodz[ona], dług[osć] 5 [cm], szer. 3 cm.* Nr inw. MEM 22061. 5. Pierścien brązowy o 2½ zwoju, wykonany z taśmy zdobionej nacinanymi, ukośnymi podwójnymi kreskami. Typ 27–28 wg Ch. Beckmann (1969). Nr inw. PMA/IV/168:17 (MEM 22064). Wym.: średn. pierścienia 1,9–2 cm, szer. taśmy 0,35–0,4 cm (Tabl. V/VIII.1:5). 6. Fragment pierścienia brązowego o 1½ zwoju, wykonanego z taśmy w przekroju prostokątnej, zdobionej ukośnymi podwójnymi nacięciami; część odłamana. Typ 27–28 wg Ch. Beckmann (1969). Nr inw. PMA/IV/168:18 (MEM 22065). Wym.: średn. pierścienia 1,8–1,9 cm, szer. taśmy 0,35–0,45 cm (Tabl. V/VIII.1:6). 7. Fragment pierścienia brązowego o pojedynczym zwoju, wykonanego z drutu w przekroju owalnego, rozklepanego pośrodku w taśmie; uszkodzony na skutek przepalenia. Nr inw. PMA/IV/168:19 (MEM 22066). Wym.: średn. pierścienia 2,1–2,2 cm, szer. taśmy 0,5–0,7 cm, grub. drutu 0,1 cm (Tabl. V/VIII.1:7). *8. Bransoleta brązowa – *duży fragment, nieornamentowanej, rozszerzonej na końcu.* Nr inw. MEM 22067. 9. Fragment naszyjnika brązowego, z łukowato wygiętego drutu o owalnym przekroju ze śladami skręcania na zakończeniach; zdeformowany. Nr inw.

PMA/IV/168:21 (MEM 22070). Wym.: grub. drutu 0,2–0,35 cm (Tabl. V/VIII.1:9). **10.** Fragment naszyjnika brązowego, z łukowato wygiętego skręconego drutu o przekroju czworokątnym, częściowo przepalony. Nr inw. PMA/IV/168:20 (MEM 22069). Wym.: grub. drutu 0,25–0,4 cm (Tabl. V/VIII.1:10, Ryc. 5:3). ***11.** Ozdoba brązowa – *ułam[any] fragment, zag[ięty] spiral[nie] na jedn[ym] końcu, wygięty esowato*. Nr inw. MEM 22071. ***12.** Nóż żelazny z *gwoździ[iowatym] trzonkiem, lekko zgięty, dług[osć] 23 [cm]*. Nr inw. MEM 22060. ***13.** Igła żelazna z *plaskiem uszkiem, dług[osć] 6,5 [cm]. Rzadkość!* (Ryc. 5:1). Nr inw. MEM 22063. ***14.** *Fragment ozdoby brązowej – nieokreślony fragment, najw[iększa] dług. 3,2 [cm], n[ajwiększa] szerokość 0,4 cm*. Nr inw. MEM 22068.

Datowanie: faza D/E₁.

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 5–6, 11–12, ryc. 26–28, tabl. I:1.5, II:1.3.

Kurhan IX (Tabl. II)

Nasyp ziemny o wys. ok. 40 cm i wym. ok. 360×330 cm. Kamienie w wierzchniej warstwie nasypu, głównie wokół jego centrum, jeden niżej, tuż nad warstwą węgla i popiołu, w E części kurhanu. Pod nasypem dwie warstwy węgla i popiołu: pierwsza, o miąższości ok. 10 cm, na jego W skraju, druga, o miąższości do ok. 25 cm – pod jego częścią centralną; obie sięgały na głęb. ok. 35–60 cm od podstawy nasypu.

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 6, ryc. 29–31.

Kurhan X (Tabl. II)

Nasyp ziemny o nieznannej wysokości, o wym. ok. 470×370 cm, wydłużony na linii N-S. Zgodnie z opinią S. Krukowskiego jego *okrywa kamienna, rodzaj i układ warstw* były analogiczne do warstw w kurhanie IX, natomiast warstwa *węglowa* obfitowała w dużą ilość *miału i kawałków węgla*. Warstwa ta zalegała w pasie o szer. ok. 125 cm pod osią N-S nasypu.

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 6, ryc. 32.

Kurhan XI (Tabl. VII)

Nasyp ziemny o nieznannej wysokości, o wym. ok. 760×730 cm. Zdaniem Krukowskiego *jeden z większych, w kształcie odcinka kuli*. Kamienie (nie ma ich na rysunku!), *rozproszone spoczywały w szarej wierzchniej ziemi, tworząc okrywę w kształcie warstwy kupałowatej*. Pochówek znajdował się niemal w samym środku kurhanu, *na głębokości 54 cm*; po jego SW stronie znaleziono *drobne kawałki węgla*. Pod nasypem odkryto nieregularne cztery warstwy węgla i popiołu o długości od ok. 80 cm do ok. 255 cm: pierwsza, pośrodku N części kurhanu, zalegała w żółtym gliniastym piasku, pozostałe – w żwirowato-gliniastym calcu na obrzeżach nasypu od W, E oraz NW; warstwa E w części środkowej miała miąższość 15 cm, do 30 cm w części N.

Grób 1

Ciałopalny. *Szczątki ciałopalenia, złożone z fragmentów przedmiotów metalowych, nielicznych okruchów kości i popiołu, pomieszane z żółtym piaskiem gliniastym, zalegały na powierzchni ok. 70×60 cm.*

Inwentarz: ***1.** Sprzączka żelazna, *mała zdobiona nacięciami*. Nr inw. MEM 22073. ***2.** *Bronzowe ułamki pierścieni i grudki stopów względnie stopy, pierścienie, ułamek rurki i część bransolety*. Nr inw. MEM 22074.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 6–7, 12, ryc. 33.

Kurhan XII (Tabl. II)

Nasyp ziemny o wys. ok. 30 cm, *bardzo spłaszczony*, zadokumentowany tylko w przekroju w części NW na dług. ok. 250 cm. W tejże części nieliczne kamienie rozproszone w warstwie wierzchniej nasypu, kilka większych niżej, w warstwie piasku gliniastego, w sąsiedztwie warstwy węgla i popiołu o średn. ok. 170 cm, obfitującej w miał i okruchy węgla drzewnego, zalegającej na głęb. ok. 45 cm od podstawy nasypu. Pozostałości pochówku ciałopalnego odkryto blisko centrum nasypu w jego NW części tuż pod jego powierzchnią.

Grób 1

Ciałopalny. Skupisko szczątków kostnych o miąższości ok. 10 cm miało *kształt kolisty* o przypuszczalnej szer. ok. 40 cm. *Ułamki kostne były drobne i w małej ilości, pomieszane z ziemią.*

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 7–8, ryc. 34.

Kurhan XIII (Tabl. VI)

Nasyp ziemny o nieznannej wysokości i wym. ok. 465×425 cm, o powierzchni *nierównomiernie pochylej*. W wierzchniej warstwie nasypu kamienie, te na jego szczycie *zupełnie nieobrosłe murawą*. Ślady przepalonych szczątków kostnych odkryto na W i NW od środka nasypu, zaś w części W i SE – dwie warstwy węgla i popiołu: pierwsza, z *małymi ułamkami węgla, leżała na calcu*, druga w swojej części N – w *piasku gliniastym*, a w części S – w *calcu*.

Grób 1

Ciałopalny. Nieliczne i luźno zalegające szczątki przepalonych kości zalegały w *piasku gliniastym*.

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 8, ryc. 35.

Kurhan XIV (Tabl. II)

Nasyp ziemny o nieznannej wysokości, o wym. ok. 400×290 cm, wydłużony po linii W-E i *powierzchni nierównomiernie pochylej*. Pod powierzchnią gruntu odkryto trzy warstwy węgla i popiołu o średn. od ok. 50 do ok. 120 cm: pośrodku kurhanu, w jego SE ćwiartce oraz od W, już poza granicą nasypu.

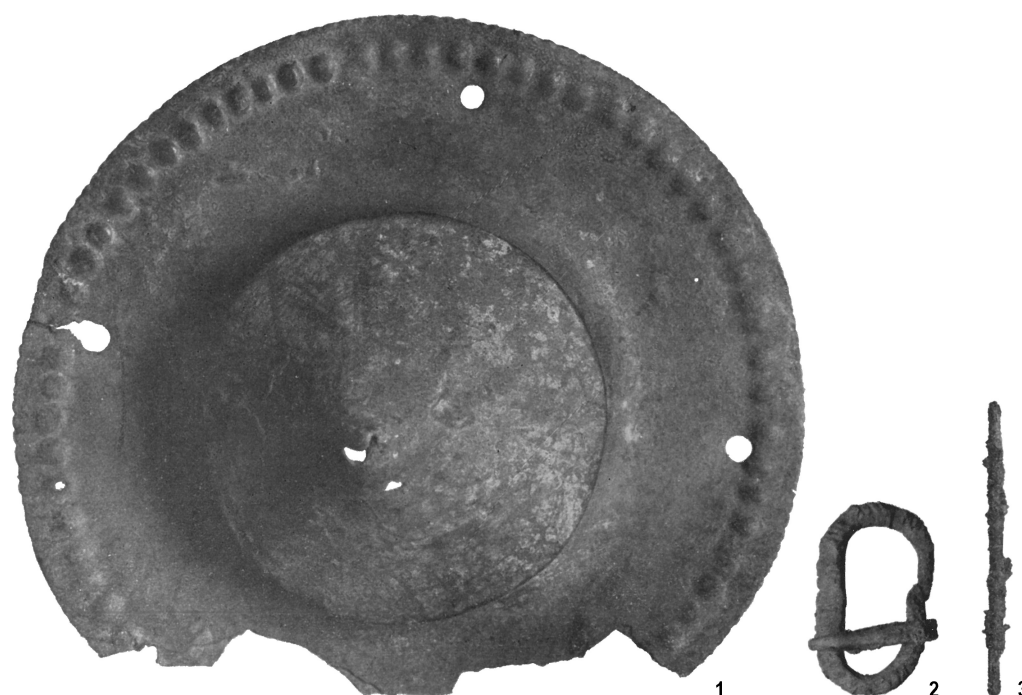
Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 8, ryc. 36.

Kurhan XV (Tabl. VII, VIII, Ryc. 6)

Nasyp ziemny o nieznannej wysokości, o wym. ok. 1130×1105 cm, *niski, równomiernie pochylej z wklęśnięciem na wierzchołku*. Pod częścią N nasypu, *na calcu*, nieregularna warstwa węgla i popiołu o wym. ok. 600×465 cm. Na jednym poziomie z nią i niżej dwa skupiska ciałopalenia: pośrodku kurhanu *obfitość szczątków kostnych [...] osłoniętych z boku dużym płaskim kamieniem*

Ryc. 6. Vilki autinis, r. Varėna. Fotografie części wyposażenia grobu z kurhanu XV. Żelazo. Wg: S. KRUKOWSKI 1913 (skan w skali 1:1)
 Fig. 6. Vilki autinis, Distr. Varėna. Selected objects from grave under barrow XV. Iron. After: S. KRUKOWSKI 1913 (scanned in 1:1)

pochylonym, drugie, mniej liczne, w ćwiartce SW – w nim przedmioty żelazne.

Grób 1

Ciałopalny. W centrum kurhanu duże skupisko przepalonych kości o średn. ok. 50 cm, z kamieniem od W.

Inwentarz: brak.

Datowanie: faza E (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 8, ryc. 37.

Grób 2

Ciałopalny. [...] *mało ułamków kości, pomieszanych z dużą ilością ziemi i przedmioty żelazne* w skupisku o wym. ok. 90×40 cm.

Inwentarz: 1. Grot żelazny o płaskim liściu z obustronnymi wcięciami u szerokiej nasady i tuleją znacznie rozszerzającą się ku dołowi. Typ II.4 wg V. Kazakevičiusa (1988). Nr inw. PMA/IV/168:22 (MEM 22075). Wym.: długość całkowita 44 cm, długość liścia 27,5 cm, najw. szer. liścia 5,2 cm (Tabl. VII/XV.2:1). 2. Umbo żelazne o stożkowej pokrywie, szerokiej kryzie i wysokim kołnierzu ze ściankami delikatnie wklęsłymi; wzdłuż brzegu kryzy wybijany od wewnątrz ornament perełkowy; krawędź kryzy zdobiona jest drobnymi nacięciami; w kryzie cztery równomierne rozmieszczone otwory na nity³³. Typ V.D wg D. Kiulkysa (2010). Nr inw. PMA/IV/168:23 (MEM 22076). Wym.: wys. 6,7 cm, średn. 17,9 cm, wys. kołnierza 2,5 cm, szer. brzegu 4,5 cm, średn. otworów na nity 0,6 cm (Tabl. VIII/XV.2:2, Ryc. 6:1). 3. Fragment żelaznej sprzączki jednodzielnej, o nerkowej ramie w przekroju płasko-wypukłej, zdobionej poprzecznymi żłobieniami; kolec zaginął. Typ III.1.a wg E. Butėnasa (1999) / grupa VIII wg I.A. Bażana i S.Ū. Kargapolceva (1989). Nr inw. PMA/IV/168:25 (MEM 22078). Wym.: wys. 3,9 cm,

szer. 2,2 cm (Tabl. VII/XV.2:3, Ryc. 6:2). 4. Żelazny nóż z łukowatym tyłcem i obustronnie wyodrębnionym, stopniowo zwężającym się trzpieniem o czworokątnym przekroju; ostrze wyszczerbione z widocznymi śladami korozji. Ze środkowej części ostrza pobrano próbkę do analizy metalograficznej. Nr inw. PMA/IV/168:24 (MEM 22077). Wym.: długość całkowita 19,8 cm, długość ostrza 13,3 cm, najw. szer. ostrza 2 cm (Tabl. VIII/XV.2:4). 5. Fragment przedmiotu z pręta żelaznego w przekroju okrągłego³⁴. Nr inw. PMA/IV/168:26 (MEM 22079). Wym.: długość 6,9 cm, średn. drutu 0,2 cm (Tabl. VII/XV.2:5, Ryc. 6:3). 6. *Grudka stopu brązowego*. Wg inw. MEM to 19 fragmentów określonych jako *kawałki stopów, brąz*. Nr inw. PMA/IV/168:27 (MEM 22080). Wym. ok. 1,2×0,9 cm.

Datowanie: faza E.

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 8, 12, ryc. 37, tabl. I:3, II:4.8; G. BIEGEL, J. JASKANIS 1987, 159, nr kat. 661–663.

Kurhan XVI (Tabl. II)

Nasyp ziemny o nieznannej wysokości, nieregularny, o wym. ok. 700×445 cm, wydłużony po linii NE-SW. Na powierzchni i wewnątrz nasypu nieliczne kamienie. W *piasku gliniastym* w części NW skupisko szczątków ciałałopalnia i dwie warstwy węgla i popiołu: w centrum NE ćwiartki kurhanu, o szer. do ok. 80 cm, w i części N, o wym. ok. 295×85 cm.

Grób 1

Ciałopalny. *Nieliczne szczątki kostne ze śladami przedmiotów metalowych, rozproszone*, w skupisku o wym. ok. 60×50 cm, z kamieniem od strony NW.

Inwentarz: 1. Żelazny przedmiot w 10 fragmentach. Zgodnie

³³ Pierwotnie brak części kryzy, uzupełniony podczas konserwacji (por. S. KRUKOWSKI 1913, tabl. II:8).

³⁴ Cienka powłoka miedzi widoczna na powierzchni przedmiotu jest skutkiem zabiegów konserwacyjnych z 1972 roku (prot. 6/72).

z inw. MEM – cztery fragmenty rdzy szlachetnej. Nr inw. PMA/IV/168:28 (MEM 22081).

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 8, 12, ryc. 38.

Kurhan XVII (Tabl. VI)

Nasyp ziemny o nieznanej wysokości i średn. ok. 490 cm, *płaski o spadkach regularnych*. Pod nasypem i poza nim trzy warstwy węgla i popiołu: pierwsza pośrodku kurhanu, o średn. ok. 105 cm, druga w ćwiartce SE, o najw. szer. ok. 145 cm, trzecia, nieregularnie podłużna o szer. ok. 95 cm, ciągnęła się od SW ćwiartki nasypu poza jego granicę; pod nasypem *leżały na calcu*, poza nim – *w piasku gliniastym*.

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 8, ryc. 39.

Kurhan XVIII (Tabl. VI, Ryc. 7)

Nasyp ziemny o wys. ok. 25–30 cm i wym. ok. 665×560 cm, wydłużony po linii N-S, *płaski o nieregularnej powierzchni*. W warstwie wierzchniej *mała ilość kamieni*, z których kilka wystawało na powierzchni. Duże nagromadzenie kamieni tuż nad calcem, do głęb. ok. 145 cm, gdzie przykrywały dwa pochówki inhumacyjne, zlokalizowane pośrodku S części kurhanu. Oba, zorientowane na osi N-S, znajdowały się w sąsiadujących ze sobą jamach, otoczonych kamieniami. W części N dwie *płaskie* warstwy węgla i popiołu: od W *w piasku gliniastym*, od E – *na calcu*.

Grób 1 (wschodni)

Inhumacyjny. Pochówek złożony w pozycji wyprostowanej na wznak z głową na N *w małym zagłębieniu calca* przykryto licznymi kamieniami. Brakowało *kości twarzy, potylicy, piersi, kręgosłupa i miednicy. Grubsze kości długie rąk i nóg – spękane wzdłuż i pozbawione główkowatych zakończeń; jedynie kości stóp w lepszym stanie; ślady zębów. Dochowane ułamki czaszki podzielone każdy na dwie części wzdłuż porowatego wnętrza kości przez wyrosłe nitkowate korzenie*.

Inwentarz: 1. Grot żelazny o szerokim, laurowatym liściu ze słabo wyodrębnionym żeberkiem; silnie skorodowany. Typ V/IVA wg V. Kazakevičiūsa (1988). Nr inw. PMA/IV/168:29 (MEM 22082). Wym.: dług. całkowita 33,2 cm, dług. liścia 22,7 cm, najw. szer. liścia 5,4 cm (Tabl. VI/XVIII.1:1).

Datowanie: faza E (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 9, 12, ryc. 40, 41; G. BIEGEL, J. JASKANIS 1987, 160, nr kat. 664.

Ryc. 7. Vilkiautinis, r. Varėna. Fotografia bransolety z grobu 2 z kurhanu XVIII. Brąz. Wg: S. KRUKOWSKI 1913 (skan w skali 1:1)

Fig. 7. Vilkiautinis, Distr. Varėna. Photograph of the bracelet from grave 2 under barrow XVIII. Bronze.

After: S. KRUKOWSKI 1913 (scanned in 1:1)

Grób 2 (zachodni)

Inhumacyjny. Pochówek złożony na W od grobu 1, *w małym zagłębieniu calca*, przykryto licznymi kamieniami. Zachowały się *tylko trzy małe ułamki kości ciemieniowych*. Zdaniem Krukowskiego *kierunek ułożenia szkieletu może wskazywać bransoletę znalezioną w pobliżu tych szczątków* (autor nie sprecyzował tej kwestii). Ślady kości czaszki zaznaczonych na rysunku kurhanu wskazują, że zwłoki złożono głową na N.

Inwentarz: 1. Fragment sprzączki żelaznej, o ramie nerkowej, w przekroju płasko-wypukłej, zdobionej grupami po cztery poprzeczne żłobienia; osada kolca skorodowana, kolec niezachowany. Typ III.1.a wg E. Butėnasa (1999) / grupa VIII wg I.A. Bažana i S.Ū. Kargapol'ceva (1989). Nr inw. PMA/IV/168:31 (MEM 22084). Wym.: wys. 4,4 cm, szer. zach. 2,3 cm (Tabl. VI/XVIII.2:1). 2. Bransoleta brązowa, sztabkowata, z drutu o przekroju soczewkowatym, z zachodzącymi na siebie pogrubionymi końcami. Nr inw. PMA/IV/168:30 (MEM 22085). Wym.: średn. bransolety 3,8–3,9 cm, przekrój sztabki od 0,4×0,25 cm do 0,4×0,9 cm (Tabl. VI/XVIII.2:2, Ryc. 7). *3. Nóż żelazny z *trzonkiem gwoździowatym*, z *zachow[ana] częśc[iowo] rękoj[ęścią] drew[nianą]*, *dług[ość] 7,0 [cm]*. Nr inw. MEM 22083.

Datowanie: faza E.

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 9, 12, ryc. 40, 41, tabl. II:5; G. BIEGEL, J. JASKANIS 1987, 160, nr kat. 664, 665.

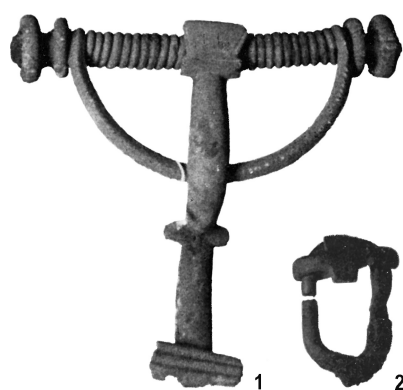
Kurhan XIX (Tabl. V, Ryc. 8)

Nasyp ziemny o wys. ok. 330 cm i wym. ok. 680×585 cm, wydłużony po linii N-S, *nizki i płaski*. W warstwie wierzchniej bardzo mała liczba kamieni, głównie w centrum nasypu (?). Pod kurhanem, na głęb. ok. 45 cm poniżej centrum podstawy nasypu, pochówek z licznymi przepalonymi kośćmi. W nasypie trzy warstwy węgla i popiołu: w części W, o szer. do ok. 95 cm, pośrodku kurhanu, o wym. ok. 105×140 cm, sięgająca głęb. ok. 65 cm licząc od podstawy nasypu i otaczająca warstwę ciałopalenia, oraz sąsiadująca z nią od N a zalegająca w stropie calca na głęb. ok. 80 cm od podstawy nasypu, mająca wym. ok. 120×85 cm i miąższość do ok. 15 cm.

Grób 1

Ciałopalny. Zlokalizowany w samym centrum kurhanu, w warstwie węgla i popiołu. W skupisku o wym. ok. 65×55 cm i miąższości do ok. 40 cm duża ilość *ułamków kostnych*, które były *bardzo rozproszone i pomieszane z piaskiem gliniastym*; pośród nich znajdowały się zabytki metalowe.

Inwentarz: 1. Zapinka brązowa, kuszowata, z poprzeczką na końcu nóżki (tzw. *Schlusskreuzfibel*); kabłąk łukowato wygięty, w przekroju półokrągły, na styku kabłąka i główki metopa z podłużnymi nacięciami na brzegach, na styku kabłąka i nóżki płaska poprzeczka; sprężyna długa, 24-zwojowa, na osi żelaznej, z podwójnymi pierścieniami z nacinanego drutu i cięciwą zdobioną drobnymi nacięciami; nóżka z pełną pochewką u nasady zdobiona jest trzema poziomymi nacięciami. Grupa I wg M. Rudnickiego (2008). Nr inw. PMA/IV/168:33 (MEM 22089). Wym.: dług. całkowita 7,4 cm, dług. kabłąka 4,5 cm, dług. sprężyny 8 cm (Tabl. V/XIX.1:1, Ryc. 8:1). 2. Sprzączka żelazna, jednodzielna, o ramie owalnej, w przekroju płasko-wypukłej; kolec z prostokątną metopą pośrodku; na ramie ubytki korozyjne. Typ H38–39 wg R. Madydy-Legutko (1987) / typ III.2.a wg E. Butėnasa (1999). Nr inw. PMA/IV/168:32

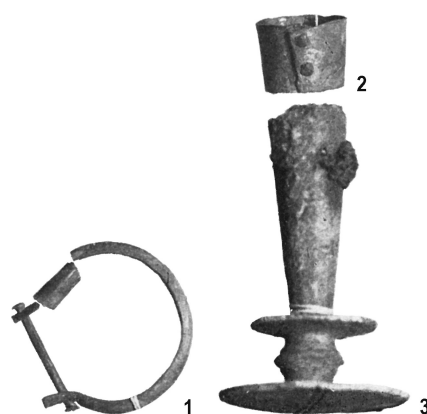

Ryc. 8. Wilkiautinis, r. Varėna. Fotografie części wyposażenia grobu z kurhanu XIX. 1 – brąz, 2 – żelazo.

Wg: S. KRUKOWSKI 1913 (skan w skali 1:1)

Fig. 8. Wilkiautinis, Distr. Varėna. Selected objects from grave under barrow XIX. 1 – bronze, 2 – iron.

After: S. KRUKOWSKI 1913 (scanned in 1:1)

Ryc. 9. Wilkiautinis, r. Varėna. Fotografie części wyposażenia z grobu z kurhanu XX. 3 – brąz, 1, 2 – srebro.

Wg: S. KRUKOWSKI 1913 (skan w skali 1:1)

Fig. 9. Wilkiautinis, Distr. Varėna. Selected objects from grave under barrow XX. 3 – bronze, 1, 2 – silver.

After: S. KRUKOWSKI 1913 (scanned in 1:1)

(MEM 22087). Wym.: wys. 2,8 cm, szer. 1,8 cm (Tabl. V/XIX.1:2, Ryc. 8:2). *3. Nóż żelazny z trzonkiem gwoździ[iowatym], ostrze zardz[ewiałe], dł[ugość] 21,5 cm. Nr inw. MEM 22086. *4. Żelazny przedmiot, fragment, w kształcie patyczka wielościennego, dł[ugość] 2,7 cm. Nr inw. MEM 22088.

Datowanie: faza E.

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 9–10, 12, ryc. 42, 43, tabl. I:4,6; G. BIEGEL, J. JASKANIS 1987, 160, nr kat. 666, 667.

Kurhan XX (Tabl. IX, Ryc. 9)

Nasyp ziemny o nieznannej wysokości i wym. ok. 1120×1185 cm, w kształcie niskiego ściętego stożka. W warstwie wierzchniej nasypu i niżej, w piasku gliniastym, nieliczne kamienie; w tej drugiej warstwie kilka ułamków węgla. Duże nagromadzenie kamieni w pobliżu centrum nasypu w stropie calca, gdzie przykrywały pochówek inhumacyjny.

Grób 1

Inhumacyjny. Znajdował się w centrum kurhanu pod nagromadzeniem kamieni w małym zagłębieniu calca. Jedyнным śladem kości był mały kawałek długiej kości nogi, przechowany wskutek nasycenia solami miedzi³⁵. Ułożenie elementów wyposażenia wskazuje, że zmarłego złożono głową na NW.

Inwentarz: 1. Grot żelazny o wąskim liściu, silnie skorodowany, ze śladami drewna w tulejce, ze znacznymi ubytkami korozyjnymi oraz ułamanym końcem liścia. Nieokreślony typologicznie. Nr inw. PMA/IV/168:37 (MEM 22090). Wym.: dług. zach. 12,8 cm, najw. zach. szer. liścia 2,6 cm (Tabl. IX/XX.1:1). 2. Fragmenty zapinki żelaznej, silnie skorodowane – pierwotnie zachowały się pałczek [kablak?] i część sprężyny fibuli, śr[ednica?] 6,5 [cm]. Nr inw. PMA/IV/168:39 (MEM 22093). 3. Fragmenty sprzączki żelaznej, silnie zniszczonej, o półkolistej ramie, w przekroju owalnej; kolec o trójkątnym przekroju. Nr inw. PMA/IV/168:38 (MEM 22094). Wym. zach. 2,6×2 cm (Tabl. IX/XX.1:3). *4. Nóż żelazny, dwukrotn[ie] złamany z trzonkiem zaopatrzon[ym] w nit z części[iowo] zachow[aną] ręk[ojęścią]

drewn[ianą] z płytką srebr[ną] oddzielającą rękojeść od ostrza. Nr inw. MEM 22091. *5. Przedmiot (zacisk?) srebrny, uszkodzony: pałczek złączony długim nitom, złamany służący zapewne do objęcia i zawieszenia pochwy; dwa kawałki ciemnej materji organicznej zachowane na wgłębieniu pałczka (Ryc. 9:1); obecnie zachowane trzy drobne ułamki. Nr inw. MEM 22092. 6. Dolne okucie rogu do picia, brązowe; tulejka w przekroju ośmiokątna, rozszerzająca się ku górze, z otworami na nit, od spodu zakończona dwiema tarczkami, oddzielonymi profilowanym trzonkiem; większa tarczka zdobiona dwoma podwójnymi liniami rytymi krzyżującymi się pośrodku. Pierwotnie w tulejce znajdowały się szczątki rogu i dwa żel[azne] nity. Typ D.5 wg J. Andrzejewskiego (1991). Nr inw. PMA/IV/168:34 (MEM 22096). Wym.: wys. całkowita zach. 6 cm, najw. szer. tulejki 1,7 cm, średn. większej tarczki 3,8 cm, średn. otworów na nit 0,35 i 0,55 cm (Tabl. IX/XX.1:6, Ryc. 9:3). 7. Srebrna, skuwka rogu do picia, wykonana z cienkiej blaszki zawiniętej i spiętej dwoma nitami żelaznymi³⁶. Pierwotnie skuwka przylegała do zakończenia ozdobl[ego] rogu (zob. nr 6). Nr inw. PMA/IV/168:35 (MEM 22097). Wym.: średn. 1,99–2,6 cm, wys. 1,5–1,7 cm (Tabl. IX/XX.1:7, Ryc. 9:2). *8. Brązowe okucie brzegu rogu do picia – zachowane trzy fragmenty w kształcie obręcz[y] dętej. [Ponadto] kawałki okucia otw[oru] rogu-nacz[ynia] – blaszki przylegające i połączone bezpośrednio w położeniu pierwotnym do brzegu. Nr inw. MEM 22098. 9. Róg, fragmenty; w jednym otwór na nit i ślady drugiego (Tabl. IX/XX.1:9). Pierwotnie zachowane wewnątrz srebrnej skuwki (zob. nr 7). Także drobne łuski rogowo (Ułamki pokruszone zniszczonych ścianek rogu, pozwijane). Nr inw. PMA/IV/168:36 (MEM 22097 i 22099). 10. Przedmiot żelazny w siedmiu fragmentach, zniszczony na skutek korozji – pierwotnie kilka odłamków sprzączki bez kolca i kawałek rdzy oddzielnie znalezionej. Nr inw. PMA/IV/168:40 (MEM 22095).

Datowanie: faza D.

³⁵ Zachowały się trzy fragmenty kości. Nr inw. PMA/IV/168:41 (MEM 22100).

³⁶ Obecnie skuwka zespojona niewłaściwie – dwa otwory do nitów widoczne na jednym z jej zakończeń uległy deformacji, choć ich pierwotny kształt nadal rysuje się w blaszce.

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 10, 13, ryc. 44, 45, tabl. I:7, II:6.7; G. BIEGEL, J. JASKANIS 1987, 160, nr kat. 668.

Kurhan XXI (Tabl. VI)

Nasyp ziemny o nieznannej wysokości i wym. ok. 640×570 cm, wydłużony po linii N-S, *nieregularny*, z powierzchnią *łagodnie spadzistą ku pd., a stromą od pn.* W warstwie gliniastego piasku i w nasypie liczne kamienie, w N części jego wierzchołka wystające na powierzchnię. *Na calcu, poniżej powierzchni pola* w S części kurhanu pochówek inhumacyjny.

Grób 1

Inhumacyjny. Zawierał *szczątki kośćca; połuszczone rurowate części długich kości rąk i nóg, spróchniałe pozostałości kości biodrowej i kilku kręgow; ślady zębów.* Zmarłego złożono w pozycji wyprostowanej na wznak, z głową na N.

Inwentarz: brak.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 10, ryc. 46.

Kurhan XXII (Ryc. 10)

Nasyp ziemny o nieznannej wysokości i wymiarach, *duży*, w kształcie *odcinka kuli*. Na powierzchni nasypu i w jego wnętrzu *dużo kamieni*. Witold Roszkowski, właściciel majątku, przekopał kurhan rowem po osi W-E, jednak nie sięgającym podstawy nasypu. W kurhanie odkrył szczątki ciałopalenia, zalegające pomiędzy wierzchnią szarą warstwą a żółtym piaskiem gliniastym.

ANALIZA

OZDOBY I ELEMENTY STROJU

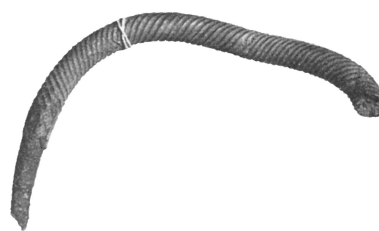
Zapinki znajdowały się w pięciu grobach: w trzech wystąpiły pojedynczo (III.1:2, XIX.1:1, XX.1:1) w dwóch pozostałych odkryto po dwa (VIII.1:3.4) i trzy (IV.1:3–5) egzemplarze. Pięć z nich to okazy brązowe (III.1:2, IV.1:3.4, VIII.1:3, XIX.1:1), a dwa – żelazne (VIII.1:4, XX.1:2). Trzy spośród nich zachowały się w zbiorach PMA (III.1:2, IV.1:3, XIX.1:1).

Brązową zapinkę (VIII.1:3) znaną wyłącznie z fotografii (Ryc. 5:4) można zaliczyć do typu *Dollkeim/Kovrovo*, który jest charakterystyczny przede wszystkim dla 5. fazy funkcjonowania sambijskiej kultury *Dollkeim-Kovrovo*, datowanej na fazę D³⁷.

W obrębie kultury kurhanów wschodnioliteńskich zapinkę typu *Dollkeim/Kovrovo* odkryto wprawdzie w *Taurapolis*, w grobie datowanym przez *Tautavičiusa* na VI wiek³⁸. Niemniej inne znaleziska tych zapinek z terenów dzisiejszej Litwy, datowane są głównie na koniec wczesnego i początek późnego okresu wędrówek ludów, a pochodzą głównie z obszaru zachodnioliteńskich cmentarzysk

³⁷ N. ÅBERG 1919, 55–57, 163–167, ryc. 52, 58, 61; W. NOWAKOWSKI 1996, 53; A. BITNER-WRÓBLEWSKA 1991, 233–236; 1992, 251–256; 2001, 50–52; 2003, 213–216.

³⁸ A. TAUTAVIČIUS 1981, 32–33, 38, ryc. 36:5.

Ryc. 10. *Vilki autinis*, r. *Varėna*. Fotografia fragmentu domniemanej bransolety z grobu w kurhanie XXII. Brąz. Wg: S. KRUKOWSKI 1913 (skan w skali 1:1)

Fig. 10. *Vilki autinis*, Distr. *Varėna*. Photograph of an alleged bracelet fragment from grave under barrow XXII. Bronze. After: S. KRUKOWSKI 1913 (scanned in 1:1)

Grób 1

Ciałopalny. Pochówek składał się z *dużej ilości miazgi węglowej, popiołu i rozproszonych ułamków palonych kości*, wśród których znajdował się zabytek metalowy, przekazany później do zbiorów MEM w postaci zgiętego fragmentu *wielościennego pręta brązowego, skręconego na podobieństwo sznurka*, który jednak nie zachował się w zbiorach PMA.

Inwentarz: *1. Fragment naszyjnika brązowego, wykonanego z *pręta wielościennego, witego na kształt sznurka*, zdeformowany, *grub[osć] 0,7 [cm]* (Ryc. 10). Nr inw. MEM 22372.

Datowanie: (?).

Literatura: S. KRUKOWSKI 1913, 10–11, 13, tabl. II:2.

z kręgami kamiennymi³⁹, oraz obszaru grup: środkowoliteńskiej⁴⁰ i dolnoniemieńskiej⁴¹, a na północy swoim zasięgiem obejmują łotewską część *Semigalii*⁴².

Zapinki typu *Dollkeim/Kovrovo* występują także na terenach kultur bogaczewskiej (*Łężany*)⁴³ i sudowskiej – w grupach gołdapskiej (*Czerwony Dwór*)⁴⁴, augustowskiej⁴⁵ oraz suwalskiej (*Bilwinowo*)⁴⁶. Na tych obszarach datowane są one na późny okres wpływów rzymskich i okres wędrówek ludów⁴⁷. Poza obszarami bałtyjskimi koncentracje tych zapinek rejestrowane są na ziemiach fińskich. Obecne są także na Olandii i w mniejszej liczbie

³⁹ Np. *Tūbausiai* (R. RIMANTIENĖ 1968, 11, ryc. 1–8).

⁴⁰ Np. *Marvelė* (M. BERTAŠIUS 2005, 76, 77–78, 79, 82–83, 83, 88, tabl. CXIX/295:1, CXX/302:1, CXXXV/309:2, CXXXIII/323:2, CXXXIV/324:1, CLXIV/340:1).

⁴¹ Np. *Baržūnai* (V. ŠIMĖNAS 2002, 126, ryc. 22), *Vidgiriai* (V. ŠIMĖNAS 1988, 94–98, ryc. 10).

⁴² A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2001, 51–52; 2007a, 53; 2008, 41–43.

⁴³ A. WIŚNIEWSKA 2014, 9.

⁴⁴ P. SZYMAŃSKI 2013, 20, ryc. 15:2, 52:2, 59:2.

⁴⁵ Np. *Netta* (A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 53, tabl. XXII/42A:1, XXX/57:11).

⁴⁶ M. KACZYŃSKI 1961, tabl. VII:7, XII:6.

⁴⁷ M. ENGEL, P. IWANICKI, A. RZESZOTARSKA-NOWAKIEWICZ 2006a, tabl. XI:9; 2006b, ryc. 16:9; A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2008, 98–100, ryc. 3:9; P. SZYMAŃSKI 2017, 241, ryc. 2:1a.b.

na Gotlandii. Pojedyncze egzemplarze odkryto w dorzeczu Dniepru, gdzie są interpretowane jako importy z obszaru bałtyjskiego⁴⁸.

Drugą zapinkę z tego zespołu (VIII.1:4), żelazną, znaną również wyłącznie z fotografii (Ryc. 5:2), z dużym prawdopodobieństwem można uznać za wariant fibuli typu *Praga*⁴⁹. Egzemplarz odkryty w Vilkiutinis można jednocześnie przyporządkować do wyróżnionego przez I.O. Gavrituhina typu *Pilwiny*⁵⁰, a przez V. Kazakevičiusa⁵¹ określony został jako typ *Riklikai*.

Zapinki typu *Praga* są formą interregionalną o szerokim zasięgu. Ich znaleziska tworzą dwie duże koncentracje, z których jedna obejmuje tereny Litwy, w tym obszar kultury kurhanów wschodnioliteńskich. Obecne są w inwentarzach datowanych od połowy V wieku do 3. ćwierci V i początków VI stulecia⁵². Z tym skupieniem należy także wiązać takie zapinki znane z północno-wschodniej Polski⁵³ i zachodniej Białorusi⁵⁴; kilka egzemplarzy odkryto na terenach Łotwy i Estonii⁵⁵. Druga duża koncentracja znalezisk zapinek typu *Praga* występuje na obszarach naddunajskich, gdzie są datowane na połowę V wieku.

Te dwa wyraźne skupienia omawianego typu zapinek i datowanie pochodzących z nich fibul pozwalają sądzić, że typ *Praga* wywodzi się z terenów naddunajskich i został zaadaptowany przez społeczność wschodnioliteńską, najprawdopodobniej za pośrednictwem kultury sudowskiej⁵⁶.

Brązową fibulę (IV.1:3), z której zachowała się tylko trójkątnie ukształtowana nóżka z pochewką, można przyporządkować do grupy zapinek z ozdobną, rozszerzającą się na końcu nóżką. W trakcie badań prowadzonych na stanowisku w Vilkiutinis przez P. Kulikauskasa w 1973 roku znaleziono drugi egzemplarz zapinki tego typu, w części cmentarzyska datowanej na V–VII wiek⁵⁷. Szerokość jej nóżki pozwala umieścić tę zapinkę w początkowych fazach rozwoju wspomnianych fibul. Na terenie Litwy zapinki o podobnie ukształtowanej nóżce pochodzą z inwentarzy odnoszonych do V i początku VI wieku⁵⁸,

co potwierdza analiza chronologiczna stosunkowo licznego zbioru tego typu zapinek odkrytych na cmentarzysku w Marvelė, gdzie należały one do zespołów z fazy D lub, w jednym wypadku, z przełomu faz D i E⁵⁹. Od początku fazy E trójkątna nóżka coraz bardziej się rozszerzała⁶⁰. Większość zapinek z rozszerzającą się trójkątną nóżką występuje na obszarze centralnej i północnej Litwy, mniej liczne są znaleziska ze wschodu, zachodu i południa kraju⁶¹. Zapinki tego typu były popularne również na obszarach łotewskich⁶².

Dwie zapinki z poprzeczką na końcu nóżki, tzw. *Schlusskreuzfibeln* (III.1:2, XIX.1:1), wykonane z brązu, na zakończeniach osi sprężyn zdobione są podwójnymi pierścieniami z nacinanego drutu. Obydwa zabytki reprezentują grupę I w klasyfikacji mazurskich *Schlusskreuzfibeln* autorstwa M. Rudnickiego, datowaną na fazę E₁–E_{2a}⁶³.

Zapinki z poprzeczką na nóżce uznawane są za lokalne fibule bałtyjskie. Najliczniejsze ich znaleziska pochodzą z terenów sambijskiej kultury Dollkeim-Kovrovo oraz mazurskiej grupy olsztyńskiej, mniejszą ich liczbę znamy także z grupy gołdapskiej kultury sudowskiej i z grupy elbląskiej. Zapinki typu *Schlusskreuzfibeln* zarejestrowano też na nekropolach z terenu Litwy⁶⁴; pojedyncze egzemplarze tego typu odkryte z Gotlandii i Kurlandii uważane są za importy bałtyjskie⁶⁵. Chronologia tych zapinek obejmuje okres od schyłku fazy D do początku fazy E₂⁶⁶.

Dekoracja obydwu fibul z poprzeczką na końcu nóżki odkrytych w Vilkiutinis w postaci podwójnych pierścieni z nacinanego drutu odpowiada zdobieniom typu II.1 w klasyfikacji O. Khomiakovej⁶⁷. Tego typu zdobienia, wywodzące się z terenów Półwyspu Sambijskiego, datowane są na fazy C₂–D. Obecność takiej dekoracji na obszarze Litwy może być konsekwencją nie tylko bezpośrednich kontaktów z mieszkańcami Sambii, ale także z plemionami germańskimi ze Skandynawii i dzisiejszych północnych Niemiec, już w późnym okresie wpływów rzymskich⁶⁸.

ryc. 9), Griniūnai (A. BLIUIENĖ 2013b, ryc. 373), Kalniškiai (V. KAZAKEVIČIUS 2004, 125–126, ryc. 36), Plinkaigalis (E. JOVAIŠA 1978, ryc. 2:5; V. KAZAKEVIČIUS 1993, ryc. 125:10, 129:4, 166:14.19.22, 167:5.8.11, 191:1; A. BLIUIENĖ 2013b, ryc. 206.1–2).

⁵⁹ M. BERTAŠIUS 2005, 58, 67, 84–85, tabl. CVIII/259:1, CXXX/328:2–4, CXLV/210:3.

⁶⁰ A. BLIUIENĖ 2013b, ryc. 362–364, 370.

⁶¹ N. ÅBERG 1919, 29–52, 65–66; A. TAUTAVIČIUS 1978, 42, ryc. 27 – tam dalsza literatura.

⁶² A. TAUTAVIČIUS 1978, 42.

⁶³ M. RUDNICKI 2008, 296–297; 2019, 174–179, 184, ryc. 5.10.

⁶⁴ Np. Marvelė (M. BERTAŠIUS 2005, 63, 81, tabl. XCIV/235–236:3, CXLIX/317:1), Pagrybis (L. VAITKUNSKIENĖ 1995b, ryc. 50:1), Plinkaigalis (V. KAZAKEVIČIUS 1993, ryc. 145:1, 179).

⁶⁵ B. KONTNY, P. SZYMAŃSKI 2015, 338; por. M. RUDNICKI 2019, ryc. 5:11.

⁶⁶ N. ÅBERG 1919, 120–125, ryc. 175–179; A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007b, 85; M. RUDNICKI 2010, mapa 2; 2019, 174–179; B. KONTNY, P. SZYMAŃSKI 2015, 333–338, ryc. 2, 3.

⁶⁷ O. KHOMIAKOVA 2012, 148, 159, ryc. 1.

⁶⁸ O. KHOMIAKOVA 2012, 156–159.

⁴⁸ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2001, 41–47, ryc. 7; 2007a, 53.

⁴⁹ M. SCHULZE-DÖRRLAMM 1986, 600–605, ryc. 7–9, 11; R. MADYDA-LEGUTKO 2006, 151–152, ryc. 5:5; A. KOKOWSKI 2009, 202, ryc. 13:a; A. BLIUIENĖ, F. CURTA 2011, ryc. 13 – tam dalsza literatura.

⁵⁰ I.O. GAVRITUHIN 1989, 78–85; A. BLIUIENĖ 2002, 148–149, ryc. 3:2; 2006, aneks 1.

⁵¹ V. KAZAKEVIČIUS 1998, 199.

⁵² M.in. Aukštadvaris, Poškai, Skersabalai, Veršvai (I.O. GAVRITUHIN 1989, 78–85; A. TAUTAVIČIUS 1996, 193; por. A. BLIUIENĖ 2002, 148–149; 2006, 132–133; 2013b, ryc. 370).

⁵³ Osowa, Kutowa, Szwajcaria, Szurpily (J. JASKANIS 2013, 126).

⁵⁴ Np. Čornaâ Luža, Piľviny, Želâdz' (por. M. KACZYŃSKI 1966, 204–205 – tu *Czarna Luža, Piľwiny, Żeljadz'*).

⁵⁵ H. MOORA 1938, 150–151.

⁵⁶ A. BLIUIENĖ 2006, 132–133, ryc. 5; A. BLIUIENĖ, F. CURTA 2011, 36–48, 54, ryc. 3.

⁵⁷ P. KULIKAUSKAS 1974, 46–52, ryc. 7:4.

⁵⁸ M.in. Berčiūnai (S. URBANAVIČIENĖ, I. VAŠKEVIČIŪTĖ 1994, 115–116,

Dwóch zapinek nie można sklasyfikować typologicznie. Jedna z nich (IV.1:4) znajdowała się w grobie razem z fragmentem zapinki o trójkątnie ukształtowanej nóżce. Wiadomo tylko, że miała konstrukcję kuszową. Z drugiej zapinki, żelaznej, pozostały tylko skorodowane ułamki; opis z inwentarza MEM nie pozwala na jej identyfikację (XX.1:2).

Sprzączki znaleziono w ośmiu grobach – dwie były wykonane z brązu (IV.1:5.7), pozostałych osiem z żelaza (III.1:3, IV.1:6, VIII.1:2; XI.1:1; XV.2:3, XVIII.2:1, XIX.1:2, XX.1:3). Dwie z nich nie zachowały się (VIII.1:2; XI.1:1).

Żelazna sprzączka (III.1:3) o owalnej, pogrubionej ramie, odpowiada w przybliżeniu typowi H16 w klasyfikacji R. Madydy-Legutko⁶⁹, podobna jest także do typu III.2 w systematyce E. Butėnasa⁷⁰. Sprzączki te mają charakter interregionalny – poza ich koncentracją na terytorium bałtyjskim⁷¹ występują często w środkowoeuropejskim *Barbaricum*⁷². Znajdowane są w towarzystwie tzw. *Schlusskreuzfibeln*, zapinek typu *Dollkeim/Kovrovo*, zapinek z gwiazdzistą nóżką i typu *Schönwarling/Skowarcz*⁷³. Najprawdopodobniej typ H16 reprezentuje także sprzączka odkryta w Vilkiutinis podczas badań w 1974 roku⁷⁴.

Sprzączki z pogrubioną ramą znane są także z cmentarzyska grupy olsztyńskiej w Tumianach⁷⁵ oraz z obszaru kultury sudowskiej⁷⁶. Brązową sprzączkę, podobną do egzemplarza z Vilkiutinis, jednak uznaną za typ H12, odkryto w Łęzanach na Pojezierzu Mazurskim w obiekcie datowanym na fazy D₃–E₁⁷⁷.

Kolejna żelazna sprzączka (XIX.1:2) ma czworokątną metopę na kolcu o kształcie zbliżonym do metop znanych z *Kreuzdornschnallen*. Egzemplarze z obszarów litewskich zostały zaliczone do typu III.2.a Butėnasa⁷⁸, datowanego ramowo na V–VI wiek. Na terenie wschodniej Litwy tego typu sprzączki znane są z kilku stanowisk, z zespołów datowanych od 2. połowy IV do VI wieku⁷⁹. Według N. Åberga w fazie D pierwsze tego typu sprzączki z terenów środkowej Litwy miały tylko skromną metopę na kol-

cu, natomiast w fazie E₂ ta część kolca, silnie już rozszerzona, często przybierała formę krzyża⁸⁰. Podkreślić należy, iż w tym samym okresie poszerzeniu uległy też nóżki tzw. *Schlusskreuzfibeln* oraz *Armbrustprossenfibeln*. Spostrzeżenia szwedzkiego badacza na temat formalnego i chronologicznego podobieństwa stylistycznych zmian sprzączek i zapinek potwierdził niedawno P. Szymański przy okazji analizy materiałów z cmentarzyska w Czerwonym Dworze, w gołdapskim skupieniu kultury sudowskiej⁸¹.

Rodzimym terytorium sprzączek z kolcem krzyżowym jest najprawdopodobniej obszar grupy olsztyńskiej⁸². Odkryto je np. w Kielarach i Tumianach⁸³ oraz Leleszkach⁸⁴. Podobne egzemplarze, zaliczane do typu H38–39 Madydy-Legutko, a znane z cmentarzyska w Łęzanach, datowane są na fazy D–E⁸⁵. Za importy z grupy olsztyńskiej uznawane są niektóre sprzączki pochodzące z grupy gołdapskiej kultury sudowskiej, m.in. Czerwonego Dworu⁸⁶, Grądów Krukłaneckich i Grunajek⁸⁷ – właśnie do nich najbardziej podobny jest omawiany tu egzemplarz z Vilkiutinis.

Brązową sprzączkę, zachowaną bez kolca, z owalną, lekko pogrubioną ramą (IV.1:7), można zaliczyć do typu H15 Madydy-Legutko⁸⁸. Sprzączki o owalnych, lekko pogrubionych ramach występują na rozległych obszarach *Barbaricum*, także na stanowiskach kręgu kultur bałtyjskich⁸⁹. Datować je należy na fazę D⁹⁰, być może na jej młodszy odcinek, na co wskazuje metryka sprzączek tego typu (faza D₂) z terenu grupie masłomeckiej⁹¹.

Najbliższe, liczne analogie do omawianej sprzączki znamy z germańskich (gepidzkich) nekropoli z terenu Niziny Węgierskiej datowanych na 2. połowę V – 2. połowę VII wieku⁹². Możliwe, że obecność tego typu sprzączek na bałtyjskich stanowiskach z obszaru dzisiejszej Litwy jest skutkiem kontaktów lokalnych społeczności z ludnością zamieszkującą Kotlinę Karpacką.

Kolejna brązowa sprzączka zachowała się jedynie w postaci ozdobnej tarczki kolca (Tabl. IV/IV.1:5), niemniej

⁶⁹ R. Madyda-Legutko 1987, 65, tabl. 19.

⁷⁰ E. Butėnas 1999, 38–41, 50–51, ryc. 3:2.3.

⁷¹ Według E. Butėnasa (1999, 50–51, ryc. 13) na terenie Litwy sprzączki tego typu występują w jej części wschodniej i południowo-wschodniej.

⁷² R. Madyda-Legutko 1987, 72.

⁷³ A. Bitner-Wróblewska 2007a, 69.

⁷⁴ P. Kulikauskas 1977, 97, 103, ryc. 11:3.

⁷⁵ F. Jakobson 2009, tabl. 14/30a:f.

⁷⁶ M.in. Czerwony Dwór (P. Szymański 2013, 24, ryc. 14:3.5.6, 51:4; 2018, tabl. XXIV/133c:2, XXV/133f:2, XXXIII/135:1, XXXVIII:2), Netta (A. Bitner-Wróblewska 2007a, 69, tabl. pl. XLIX/95:2, LI/99C:2, LVII/107:1, LVII/109:2.3, LXXXIV/164:2), Osowa (J. Jaskanis 1962, 236/238, tabl. I:2).

⁷⁷ A. Wiśniewska 2014, 32, ryc. 19:4.

⁷⁸ E. Butėnas 1999, 41, 51, ryc. 3:10–12.

⁷⁹ E. Butėnas 1999, 48. Zob. np. Degsnė-Labotiškiai (E. Butėnas 1999, ryc. 3:10.12), Plinkaigalis (E. Jovaiša 1978, ryc. 2:10), Smalininkai (M. Grikpėdis, L. Tamulynas 2014, 149–150, ryc. 3:1), Taurapilis (E. Butėnas 1999, ryc. 3:11; A. Bliujienė 2013b, ryc. 384.3:4.5).

⁸⁰ N. Åberg 1919, 106–111, 120, ryc. 151–155; A. Bliujienė 2013b, ryc. 362.

⁸¹ P. Szymański 2013, 102, 337; 2017, 245–246; 2018, 34–35.

⁸² P. Szymański 2017, 245–246, ryc. 4:1–6, 6:2.

⁸³ F. Jakobson 2009, 41–42, 48–50, tabl. 18/32:d.2, 32/49:b.c, 43/68:b, 46/75:b, 48/78:c.

⁸⁴ M. Rudnicki 2016, 170, ryc. 7:9.12–13.

⁸⁵ A. Wiśniewska 2014, 29–30, 36–38, ryc. 17:2.3, 27:9.

⁸⁶ P. Szymański 2013, 102–112, ryc. 59:4, 60:4; 2018, 35, tabl. XIX/127d:1, XXVI/133j:2, LXXXII:1.

⁸⁷ P. Szymański 2017, 245–246, ryc. 4:1–6, 6:2.

⁸⁸ R. Madyda-Legutko (1987, 66, 72, tabl. 19).

⁸⁹ M.in. Kielary (F. Jakobson 2009, tabl. 163/77:b), Plinkaigalis (V. Kazakevičius 1993, 73, ryc. 125:11.12, 193:9, 207:8; A. Bliujienė, F. Curta 2011, 54–57), Sudota (M. Kaczyński 1963, 141, ryc. 5:i), Tumiany (F. Jakobson 2009, tabl. 26/40:a, 30/47:a).

⁹⁰ R. Madyda-Legutko 1987, 74.

⁹¹ A. Kokowski 2009, 190, 199, tabl. 10:i.l.n, 14.

⁹² Por. np. D. Csallány 1961, 276, tabl. CCI:2.14, CLIX:1.2.11.12.17–19; A. Kiss 1996, 203–204.

na tej podstawie można z dużym prawdopodobieństwem przyporządkować ją do grupy *Schilddornschnallen*⁹³. Nie jest to jedyne znalezisko tego typu z obszaru bałtyjskiego. Sprzączkę z podobnym kolcem, datowaną na fazę E₂, zarejestrowano na cmentarzysku na stan. IVa w Wyszemborku. P. Szymański przypuszcza (za N. Åbergiem), że na Mazurach sprzączki z tak charakterystycznym zakończeniem kolca pojawiły się najprawdopodobniej w wyniku kontaktów z obszarem Europy Zachodniej, zapewne z merowińskim kręgiem kulturowym⁹⁴. Typ ten należy najpewniej wywodzić ze sprzączek z małą metopą, jako ich najpóźniejszy etap rozwojowy datowany na podstawie analogii z innymi znaleziskami z terenu grupy olsztyńskiej i kultury Dollkeim-Kovrovo na fazę E₂⁹⁵. Kolejną taką sprzączkę, datowaną na IV/V–VI wiek, odkryto w Skomacku Wielkim⁹⁶, dalsze, z byłych Prus Wschodnich, znamy z materiałów archiwalnych⁹⁷.

Widoczne są podobieństwa pomiędzy omawianym fragmentem sprzączki z Vilkiutinis a longobardzkimi sprzączkami z Moraw⁹⁸ – ich późna forma znaleziona w Holubicach może być datowana, przez analogię do jednej ze sprzączek frankijskich, na 2. połowę VI wieku⁹⁹. Dalsze podobne okazy pochodzą z terenu Kotliny Karpackiej – mieszczą się one, tak zresztą, jak omówiona wyżej brązowa sprzączka bez kolca z Vilkiutinis (IV.1:7), w datowanym na 2. połowę V – 2. połowę VII wieku typie 37 sprzączek z pogrubioną owalną ramą w klasyfikacji A. Kissa¹⁰⁰.

Na cmentarzysku w Vilkiutinis najliczniejszą grupą są sprzączki o ramie B-kształtnej lub nerkowatej (IV.1:6, XV.2:3, XVIII.2:1), z których dwie zdobione są żeberkami. Mieszczą się one w obrębie typów H21–24 Madydy-Legutko¹⁰¹, natomiast w klasyfikacji sprzączek z terenów Litwy autorstwa E. Butėnasa zarówno okazy zdobione żeberkami, jak i o gładkiej ramie, reprezentują podtyp III.1.a, tj. egzemplarze bez wyraźnego przewężenia osady kolca¹⁰². Do tego podtypu należy zaliczyć także dwie sprzączki odkryte podczas wykopalisk przeprowadzo-

nych w Vilkiutinis w latach 1973–1974 i datowane na 2. połowę V wieku¹⁰³. Sprzączki typu III Butėnasa są najliczniejszą formą zapięć pasa znaną ze stanowisk litewskich; występują na całym obszarze kultury kurhanów wschodnioliteńskich, zarówno na terenie Litwy, jak i Białorusi¹⁰⁴.

Poza osadnictwem kurhanów wschodnioliteńskich sprzączki nerkowate datowane na fazy D i E znane są z Marvelė na terenie środkowej Litwy¹⁰⁵. Odkryto je także – ale egzemplarze bez żeberk – na cmentarzysku grupy olsztyńskiej w Wyszemborku, stan. IVa, gdzie datowane są na fazę E₂¹⁰⁶. Sprzączki o ramach zdobionych żeberkami znane są z sudowskiego cmentarzyska w Netcie, gdzie ich chronologię ustalono ogólnie na wczesny okres wędrówek ludów¹⁰⁷. A. Bitner-Wróblewska uznaje karbowane sprzączki podtypu III.1.a za wyznacznik wyróżnionej przez siebie fazy 5., odpowiadającej fazie E w chronologii środkowoeuropejskiej¹⁰⁸.

Ostatnia sprzączka z nekropoli w Vilkiutinis (XX.1:3), wykonana z żelaza, zachowała się w małych skorodowanych fragmentach, i nie można jej zidentyfikować typologicznie.

W trzech grobach odkryto bransolety – dwie brązowe (VIII.1:8, XVIII.2:2) i jedną srebrną (IV.1:12). W zbiorach PMA zachował się egzemplarz srebrny i jeden z okazów brązowych – drugi, zaginiony (VIII.1:8), prawdopodobnie był doń podobny.

Brązowe bransolety o rozszerzających się końcach reprezentują typ charakterystyczny dla okresu wędrówek ludów, szeroko rozprzestrzeniony od Półwyspu Sambijskiego poprzez zachodnią, środkową i wschodnią Litwę, sięgający obszaru dzisiejszej Łotwy, szczególnie licznie spotykany na terenie grup zachodnioliteńskich i dolnoniemieńskich. Na Mazurach i Suwalszczyźnie występują one stosunkowo rzadko i zazwyczaj są reprezentowane przez późne warianty z wyraźnie rozszerzonymi końcami¹⁰⁹.

⁹³ Pof. N. ÅBERG 1919, 109–114, ryc. 161, 162.

⁹⁴ P. SZYMAŃSKI 2013, 116, ryc. 67:6.

⁹⁵ P. SZYMAŃSKI 2013, 102; 2018, 35.

⁹⁶ M. ENGEL, P. IWANICKI, C. SOB CZAK 2018, 280, 282, ryc. 7:1.

⁹⁷ Np. KOSEWO, groby 76 i 338, Stare Kiejkuty, groby 80, 136, dawn. *Detlevsruh*, grób 17, Tylkowo (A. BITNER-WRÓBLEWSKA, A. RZESZOTARSKA-NOWAKIEWICZ, T. NOWAKIEWICZ 2011, 78, 86, 87, 149 i DVD), Tumiany i Kielary (F. JAKOBSON 2009, 39, 40–41, 46–47, 56–57, 60, 63, 86, tabl. 8/24:a, 14/30a:d, 16/31:e, 30/47:a, 39/55:a, 68/117:b, 78/148:b, 89/64.63, 90/62, 174/90:b).

⁹⁸ Holubice (J. TEJRAL 2011, tabl. 28:1.2.8.9, 29:9.12), Lužice (Z. KLANICA, S. KLANICOVÁ 2011, tabl. 54/55:13).

⁹⁹ J. TEJRAL 2011, 70, tabl. 29:9.

¹⁰⁰ A. KISS (1996, 203–204, ryc. 34:37, tabl. 27/A47:7, 30/A73, 30/A74, 40/A138:5, 41/A142:1, 42/A156:1, 45/A177:1, 50/A223:1, 64/A295:2).

¹⁰¹ R. MADYDA-LEGUTKO (1987, 66–67, 72, 74, tabl. 19).

¹⁰² E. BUTĚNAS 1999, 37, 50, ryc. 2:1–10.

¹⁰³ P. KULIKAUSKAS 1974, 47, 52, ryc. 7:6.7; 1977, 94, 97, 103, ryc. 9:6.7, 11:4; A. BLIUJENĖ 2013b, ryc. 236:2.3). Zabytki podobne do omawianych wzmiankuje też F.D. GUREVIČ (1962, 61, 66, ryc. 49:3, 53:1), dając egzemplarze z kultury kurhanów wschodnioliteńskich ogólnie na 2. połowę I i początek II tysiąclecia (F.D. GUREVIČ 1962, 217, 219).

¹⁰⁴ M.in. Grigiškes (Neravai) (O. KUNCIENĖ 1983, 56, ryc. 5:3; A. TAUTAVIČIUS 1996, 260, ryc. 125:1.4.7.8), Pakalniiai (V. VAITKEVIČIUS 2003, 116, ryc. 5:1), Panizze, Zaszvir (F.D. GUREVIČ 1962, 217, 219 – tu Ponizze i Zaszvir; A. BLIUJENĖ 2013b, ryc. 368:9), Taurapilis (A. TAUTAVIČIUS 1972, 44–45, ryc. 7:5, 8:2; 1981, ryc. 36; A. BLIUJENĖ, V. STEPONAITIS, 2009, 196); por. (E. Butėnas 1999, 37–41, 50–51).

¹⁰⁵ M. BERTAŠIUS 2005, 38, 63, 75, 82–83, 86, tabl. LX/97:4, CVI/234:4, CXIX/291:1, CXXXIII/323:3, CLIX/332:1.

¹⁰⁶ P. SZYMAŃSKI 2013, ryc. 67:4–6.

¹⁰⁷ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 69–70, tabl. XXV/I:1, XXIX/55:2.

¹⁰⁸ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2001, 120.

¹⁰⁹ N. ÅBERG 1919, 133–138, ryc. 184, 188; A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 57.

Zwraca uwagę mała średnica (3,9 cm) oraz zachodzące na siebie końce egzemplarza z Vilkiutinis (XVIII.2:2), wynikające najprawdopodobniej z zaciśnięcia jej obwodu, co może sugerować, że należała do dziecka. Analogicznie zmniejszona została bransoleta z grobu 44 w Tūbausiai na zachodnim skraju Litwy¹¹⁰.

Na terenie Litwy omawiany typ bransolet można datować ramowo od 2. połowy IV do VI wieku¹¹¹, chociaż podobne do analizowanych bransolety odkryte w Marvelė umieszczane są w szerszych ramach chronologicznych, od fazy C_{1b} młodszego okresu wpływów rzymskich po okres wikiński¹¹². Zabytki tego typu odkryto także na sudowskim cmentarzysku w Netcie – są to masywne egzemplarze z rozszerzającymi się końcami, owalne lub wielokątne w przekroju, datowane na fazę D¹¹³.

Trzecia bransoleta, wykonana ze srebra, uległa silnemu przepaleniu i nie można poddać jej klasyfikacji typologicznej (IV.1:12).

Z dwóch grobów z Vilkiutinis pochodzą fragmenty trzech ozdób brązowych, interpretowane jako pozostałości naszyjników. Dwa fragmenty (VIII.1:9.10) znaleziono w jednym zespole i prawdopodobnie należały do naszyjnika z tordowaną obręczą, której zakończenia nie zachowały się, co uniemożliwia określenie jego typu. Trzeciego fragmentu (XXII.1:1) w zbiorach PMA brak; dysponujemy wyłącznie jego dokumentacją opisową oraz fotograficzną (Ryc. 10).

Pierścienie, wyłącznie brązowe, odkryte na cmentarzysku w Vilkiutinis wchodziły w skład wyposażenia trzech grobów (III.1:4.5, IV.1:8.9.10.11, VIII.1:5.6.7); spośród dziewięciu egzemplarzy w zbiorach PMA jest obecnie tylko jeden (IV.1:11).

Pierścień (III.1:5) ze spiralnie skręconego drutu o płasko-wypukłym przekroju należy do typu 31 w typologii Ch. Beckmann¹¹⁴. Analogiczne pierścienie znane są z całego bałtyjskiego obszaru kulturowego, zarówno z okresu wpływów rzymskich, jak i okresu wędrówek ludów¹¹⁵. Na terenie Litwy pierścienie tego typu odkryto na szeregu stanowisk¹¹⁶. W kulturze kurhanów wschodnioliteńskich

występują już od fazy D₁ do końca fazy D₃ i najczęściej spotyka się po kilka egzemplarzy w zespole¹¹⁷. Poza obszarem Litwy brązowe pierścienie Beckmann 31, datowane ogólnie na fazy D i E, znane są wyłącznie z Kielar¹¹⁸, Jemielistego¹¹⁹ i Netty¹²⁰.

Dwa kolejne pierścienie (VIII.1:5.6) wykonano z rozklepanego drutu ozdobionego ukośnymi nacięciami. Zabytki te można przyporządkować do typów Beckmann 27–28¹²¹. Na terenie kultury kurhanów wschodnioliteńskich należą one do najczęstszych elementów wyposażenia grobów datowanych na fazę D¹²². Pierścieni tego typu używano także później, aż do VIII wieku¹²³.

Poza terytorium kultury kurhanów wschodnioliteńskich podobne pierścienie pochodzą z terenu grupy olsztyńskiej, m.in. z Kosewa¹²⁴ oraz Miętkich¹²⁵. Analogiczne egzemplarze, datowane na późny okres wpływów rzymskich i wczesną fazę okresu wędrówek ludów (C_{1a}–D), odkryto także w Netcie na terytorium kultury sudowskiej¹²⁶.

Cztery pierścienie zostały wykonane z drutu rozklepanego pośrodku w taśmę; trzy z nich (III.1:4, IV.1:8.9) w najszerzej części są zdobione puncowaniem, jeden jest gładki (IV.1:10). Reprezentują one typ Beckmann 37¹²⁷, który na terenach bałtyjskich jest formą długotrwałą, o szerokim zakresie chronologicznym. Pochodzą one zarówno z okresu wpływów rzymskich, jak i z okresu wędrówek ludów¹²⁸. Zdobienie w części środkowej taśmy jest stosunkowo częste¹²⁹, natomiast rzadsze są egzemplarze bez ornamentu¹³⁰. Pierścienie tego typu występują na terenie Litwy, także na obszarze kultury kurhanów

368:3.4, 374:5, 376:9.12), Diktari (A. BLIUJENĖ 2006, 139, ryc. 3, 6), Pavajuonys-Rėkučiai (A. BLIUJENĖ 2002, 149), Plinkaigalis (A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2001, tabl. XIX:10, XX:3, XXIX:5.8), Taurapilis (A. TAUTAVIČIUS 1981, ryc. 30; A. BLIUJENĖ, V. STEPONAITIS 2009, ryc. 12:3).

¹¹⁷ A. BLIUJENĖ 2013b, 536, ryc. 370.

¹¹⁸ F. JAKOBSON 2009, tabl. 107/3:b, 157/64:c, 215:e.

¹¹⁹ J. JASKANIS 1967, 149–150, tabl. 1:9.

¹²⁰ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 36, tabl. XXII/42A:2, LXX/139:1.

¹²¹ CH. BECKMANN 1969, 41, 62, tabl. 2:27.28.

¹²² A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 60; A. BLIUJENĖ 2013b, ryc. 370 – tam dalsza literatura.

¹²³ Pierścienie zdobione analogicznie jak ten z Vilkiutinis odkryto m.in. w Sudocie (M. KACZYŃSKI 1963, ryc. 5:b.d.i, 9, 15, 18:p, 25; A. BLIUJENĖ 2013a, 150, ryc. 2; 2013b, ryc. 368:2), zaś niezdobione m.in. w Baliuliai (A. BLIUJENĖ 2006, ryc. 1:2), Pavajuonys-Rėkučiai (A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2008, 102, ryc. 8:5 – tam starsza literatura; A. BLIUJENĖ 2013b, ryc. 372:5) i Taurapilis (A. TAUTAVIČIUS 1981, ryc. 30, 40; A. BLIUJENĖ, V. STEPONAITIS 2009, 190–193, ryc. 12:1; A. BLIUJENĖ 2013b, ryc. 384:4:1).

¹²⁴ W. NOWAKOWSKI 1998, 112, tabl. 8:130.

¹²⁵ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 60.

¹²⁶ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 60, tabl. XXVII/52:1, XXIX/55:1, XXIX/56:9, XXXI/64:1, LXX/136B:4.

¹²⁷ CH. BECKMANN 1969, 45, 63, tabl. 2:37.

¹²⁸ W. NOWAKOWSKI 1998, 65–66, ryc. 22:570; P. SZYMAŃSKI 2018, 36.

¹²⁹ P. SZYMAŃSKI 2018, 36–37, tabl. XXXIX:3.

¹³⁰ P. SZYMAŃSKI 2013, 32–34, ryc. 15:6.

¹¹⁰ R. RIMANTIENĖ 1968, 197, ryc. 11:2.3.

¹¹¹ M.in. Barzūnai (V. ŠIMĖNAS 2002, 126, ryc. 22, 23), Kalniškiai (V. KAZAKEVIČIUS 2000, 101, ryc. 21), Pavajuonys-Rėkučiai (A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2008, 102, ryc. 8:3.6 – tam dalsza literatura), Smailinkai (M. GRIKPĖDIS, L. TAMULYNAS 2014, 150, ryc. 2), Tūbausiai (R. RIMANTIENĖ 1968, 197, ryc. 11:2.3; A. BLIUJENĖ 2013b, ryc. 375:5.6), Ukmergė (G. ZABIELA 1996, 142–143, ryc. 19), Vidgiriai (V. ŠIMĖNAS 1988, 95–96, ryc. 10).

¹¹² M. BERTAŠIUS 2005, 69, 76–77, 86, tabl. CXIV/268:3, CXXVI/299:3.4, CLX/333:4.5.

¹¹³ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 23, 31, 44, 57, tabl. XXXIII/66:2, LVI/106:1, XCIII:1.

¹¹⁴ CH. BECKMANN 1969, 43, 62, tabl. 2:31.

¹¹⁵ CH. BECKMANN 1969, 43, 62; A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 60–61.

¹¹⁶ M.in. Kukiai, Pagrybis, Baliuliai, Kalniškiai, Sudota, Kaštaunaliai, Dvyliai (A. BLIUJENĖ 2013b, ryc. 144:1, 175:2.3, 182.2:3.5, 189:1.2,

wschodnioliteńskich¹³¹. Ich znaleziska, w tym egzemplarze niezdobionych, z północno-wschodniej Polski, datowane na 2. połowę VI i VII wiek, pochodzą z terenu grupy olsztyńskiej¹³². Pierścienie takie są także popularne na terenie kultur bogaczewskiej i sudowskiej¹³³.

Ze względu na znaczny stopień zniszczenia pierścieni taśmowaty (Tabl. V:VIII/1:7), znaleziony razem z dwoma pierścieniami zdobionymi ukośnymi nacięciami, nie może być poddany klasyfikacji typologicznej.

UZBROJENIE

Pozostałości okuć tarczy odkryto w tylko jednym grobie – jest to żelazne **umbo** stożkowe z ornamentem perełkowym wybijanym na krawędzi brzegu (XV.2:2). Typ ten jest charakterystyczny przede wszystkim dla środowiska bałtyjskiego, a zwłaszcza kultury kurhanów wschodnioliteńskich, na której terytorium podobne egzemplarze datowane są na okres wędrówek ludów, od połowy V do VII wieku¹³⁴. W najnowszej typologii, obejmującej znaleziska z terenu Litwy, omawiane umbo reprezentuje wariant D typu V, umieszczany w szerszych ramach chronologicznych – od III do VII wieku¹³⁵, natomiast w klasyfikacji umb z terenów Europy Środkowej można przyporządkować je typowi H1, datowanemu ogólnie na późny okres wpływów rzymskich i wczesną fazę okresu wędrówek ludów¹³⁶.

Umbo stożkowe z ornamentem perełkowym występują przede wszystkim na terenie kultury kurhanów wschodnioliteńskich¹³⁷, stosunkowo licznie spotykane są

też na północ od jej obszaru, na stanowiskach sięgających aż po Semigalię¹³⁸. Przypuszcza się, że były one wytwarzane w miejscowych warsztatach, na obszarze wschodniej i południowo-wschodniej Litwy¹³⁹. Innym obszarem bałtyjskim, z którego pochodzą znaleziska takich umb, jest Półwysep Sambijski¹⁴⁰, odkryto je także na terenie grupy elbląskiej¹⁴¹. Poza bałtyjskim kręgiem kulturowym są one bardzo rzadkie – znamy je np. z przeworskiego cmentarzyska w Mokrej¹⁴².

Ornament perełkowy, charakterystyczny dla omawianego typu umb, pojawił się na nich nie wcześniej niż w fazie C_{1b}/C₂ i nie później niż w fazach C₃–D, przypuszczalnie pod wpływem skandynawskim¹⁴³.

Groty broni drzewcowej odkryto w sześciu grobach: w pięciu wystąpiły pojedynczo (III.1:1, VIII.1:1, XV.2:1, XVIII.1:1, XX.1:1), w jednym znaleziono dwa tego typu zabytki (IV.1:1.2). Jeden grot (VIII.1:1) nie zachował się w zbiorach PMA; brak dokumentacji fotograficznej oraz zbyt lakoniczna informacja w Inwentarzu MEM uniemożliwiły jego klasyfikację typologiczną. Wszystkie groty zostały wykonane z żelaza. Cztery z nich noszą ślady niszczenia (III.1:1, IV.1:1.2, XV.2:1).

Jeden grot (IV.1:1), choć w znacznym stopniu zniszczony, można uznać za wariant podtypu I.B w klasyfikacji V. Kazakevičiusa¹⁴⁴. Groty podtypu I.B wystąpiły na cmentarzysku Marvelė, w zespołach datowanych na fazy D–E¹⁴⁵. Analogiczny grot odkryto na cmentarzysku w Paragaudis, w zachodniej Litwie, funkcjonującym w fazach B₁–B₂/C₁¹⁴⁶. Poza Litwą groty odpowiadające typowi I.B znamy z terenu kultury sudowskiej¹⁴⁷ – w horyzoncie faz C₁–C₂ należały do najbardziej popularnych¹⁴⁸. Kilka egzemplarzy znaleziono także na bagiennym stanowisku ofiarnym w Balsmyr na Bornholmie, gdzie są one datowane na okres ok. 400 roku po Chr.¹⁴⁹; w tymże depozycie odkryto też inne typy bałtyjskich groty broni drzewcowej. W wypadku typu I.B pierwowzorów upa-

¹³¹ M.in. Dvyliškiai (Paraisčiai) (V. ŠIMĖNAS 1998a, 164, ryc. 15:1), Marvelė (M. BERTAŠIUS 2005, 65, 71, 72–73, 74–75, 76, 77, 79, 83–84, 88, tabl. XCV/248:5, CXIV/244:3, CXVI/281:9, CXVII/282:8, CXXIII/275:1, CXXIV/290:2, CXXVII/311:2, CXXVIII/301:3, CXXIX/286:3, CXXXV/325:6, CXXXIX/298:2, CLXIII/338:5), Pamusiai (W. SZUKIEWICZ 1900, 12, ryc. 15, 24, tabl. I), Plinkiaigalis (A. BLIUJENĖ 2013b, ryc. 176:3.4), Sudota (M. KACZYŃSKI 1963, 155, ryc. 9:s), Užpelkiai (A. BLIUJENĖ 1998, 188, ryc. 20:6.7), Žviliai (R. BANYTĖ-ROWELL, A. BITNER-WRÓBLEWSKA, CH. REICH 2012, 198–200, ryc. 5).

¹³² M.in. Tumiany, Kielary (A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2005, ryc. 5:c; F. JAKOBSON 2009, tabl. 39/55:l, 108/4:e.1, 145/50:a, 167/81:c, 172/87:f, 206/XVIIIa:a).

¹³³ Por. D. JASKANIS 1963, 294, 306, tabl. VIII:2.

¹³⁴ B. KONTNY 2004, 254–255; 2006, 167–168; 2009, 325–326.

¹³⁵ D. KIULKYS 2010, 58–63. Klasyfikacje umb autorstwa E. RADZVILOVAITĖ (1966) i V. KAZAKEVIČIUSA (1988) są już zdezaktualizowane, głównie pod względem ustaleń chronologicznych.

¹³⁶ N. ZIELING 1989, 97–101, tabl. 11.

¹³⁷ M.in. Grigiškės (Neravai) (O. KUNCIENĖ 1976, 118–119, ryc. 14:4; L. KURILA 2007, ryc. 4), Pamusiai (W. SZUKIEWICZ 1900, ryc. 6), Poviškės (V. ŠIMĖNAS 2006, 103–105, ryc. 43), Rudamina (W. ANTONIEWICZ 1920, 141–142), Slabodka (B. KONTNY 2004, 251–255, ryc. 1:1.2), Sudota (M. KACZYŃSKI 1963, ryc. 9:c; A. BLIUJENĖ 2013b, ryc. 368:10a), Taurapolis (A. TAUTAVICIUS 1972, 46, ryc. 8:4; 1981, ryc. 23, 36, 38; A. BLIUJENĖ, V. STEPONAITIS 2009, 190, ryc. 9; A. BLIUJENĖ 2013b, ryc. 384.2:9a), Žvirbliai (G. IWANOWSKA 2006, 121, tabl. CVIII:2). Kolejne przykłady wymienia B. KONTNY (2004, 251–253, ryc. 3:1.4, 4:1.2.6).

¹³⁸ B. KONTNY 2004, 253; 2006, 165; 2009, 325–326.

¹³⁹ A. BLIUJENĖ 2013a, 150.

¹⁴⁰ A. TAUTAVICIUS 1996, 148.

¹⁴¹ B. KONTNY 2019, 144.

¹⁴² M. BIBORSKI 2010, ryc. 7:2; por. B. KONTNY 2017, 43.

¹⁴³ B. KONTNY 2004, 250–254, ryc. 1:1, 3:1.4, 4:1–3.6 – tam dalsza literatura; zob. też B. KONTNY 2006; 2017, 43; K. DEMIDZIUK, B. KONTNY 2009, 164–166.

¹⁴⁴ V. KAZAKEVIČIUSA 1988, 27–28, ryc. 4–6, 9.

¹⁴⁵ M. BERTAŠIUS 2005, 56, 58, 63, 77–78, tabl. LXXXII/193:4, LXXXVI/212, CVI/234:6, CXX/302:3.

¹⁴⁶ M. MICHELBERTAS 1997, 54, tabl. 107:2.

¹⁴⁷ M.in. Osowa (J. JASKANIS 1958, 90, tabl. XX:3; D. JASKANIS, J. JASKANIS 1961, 29, 40, tabl. VII:8, X:10), Szwajcaria (J. JASKANIS 2013, 48–49, 62–63, 70, 81–82, tabl. LIV/XLVII:2.6, LXXXV/LXXXII:1, LXXXIX/LXXXVI:1, CVI/S.16:1, CXXIX/5:2, CXXXI/6:1), Żywa Woda (W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1961, 194, 196, 198, tabl. XI:1, VII:15, XI:6, VIII:21).

¹⁴⁸ B. KONTNY 2019, 124.

¹⁴⁹ B. KONTNY 2017, 40–43.

truje się w skandynawskich grotach typów *Vennolum*, *Skiaker* i *Svennum*¹⁵⁰.

Kolejny grot (III.1:1) ma długą tuleję i stosunkowo krótki liść w kształcie rombu, ze słabo zaznaczonym żeberkiem. Egzemplarz ten łączy cechy podtypów ID i IG Kazakevičiusa. Podtyp ID występuje na zachodzie Litwy, natomiast IG – na obszarze całego kraju, przy czym „klasyczne” egzemplarze grotów tego podtypu znane z terenu kultury kurhanów wschodnioliteńskich, gdzie są datowane od połowy V i końca VI wieku¹⁵¹. Groty podobne do egzemplarza z *Vilkiautinis* pochodzą z licznych stanowisk litewskich¹⁵², odkryto je także na cmentarzyskach w Osowej i Netcie, na obszarze kultury sudowskiej¹⁵³. Ich egzemplarze znane są również z terenu Finlandii¹⁵⁴. Należy także zwrócić uwagę, że kilka grotów podtypów IB i IG pochodzi ze wspomnianego już stanowiska bagienego w *Balsmyr*¹⁵⁵.

Grot z kurhanu XV (XV.2:1) odpowiada typowi II Kazakevičiusa¹⁵⁶. Jego cechą charakterystyczną jest duży płaski liść, profilowany u szerokiej nasady obustronnie wcięciami; liść nie ma wyraźnego żeberka. Drugi grot tego typu pochodzi z części cmentarzyska w *Vilkiautinis*, badanej w 1973 roku, i datowanej na V–VII wiek¹⁵⁷. Zdaniem F. Jakobsona omawiany typ grotów upowszechnił się na całym terytorium Litwy w V i VI wieku¹⁵⁸. Znany jest on z licznych stanowisk, z inwentarzy datowanych od połowy IV do VII stulecia¹⁵⁹. W *Taurapilis* grot taki znale-

zono z umbem zdobionym motywem perełkowym oraz sprzączką o ramie nerkowej¹⁶⁰.

Typ II grotów jest stosunkowo popularny na obszarze kultury sudowskiej od fazy C_{1b}¹⁶¹. Podobne egzemplarze pochodzą z Semigalii łotewskiej, gdzie są datowane od V do VI wieku¹⁶². Grot typu II Kazakevičiusa odkryto także w grobie na szwedzkiej wyspie Lovön. Może on także być argumentem na rzecz wywodzenia omawianego typu grotów bałtyjskich od skandynawskich grotów typu *Vennolum*, *Skiaker* i *Svennum*¹⁶³.

Jeden z grotów z *Vilkiautinis* (XVIII.1:1) jest formą pośrednią typów IVA/V według V. Kazakevičiusa, popularnych głównie w zachodniej Litwie i centralnej Żmudzi¹⁶⁴. Groty typu IVA znane są z terenu kultury kurhanów wschodnioliteńskich, np. z nekropoli w *Žvirbliai*, gdzie jeden datowany jest na koniec IV – połowę V wieku, a drugi na VIII–IX wiek¹⁶⁵. Na cmentarzysku w *Marvelė* w centralnej Litwie groty takie pochodzą z zespołów z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich¹⁶⁶. Analogicznie, na fazy B₂/C₁–C₂, datowane są tego typu groty występujące na terytorium kultury sudowskiej¹⁶⁷. Zdaniem V. Kazakevičiusa¹⁶⁸ groty typu IVA prawdopodobnie wywodzą się z obszarów kultury przeworskiej.

Grot z kurhanu IV (IV.1:2) można zaliczyć do typu V Kazakevičiusa¹⁶⁹, którego cechą charakterystyczną jest stosunek długości tulejki i liścia, wyrażający się wartością od 1:1 do 1:3. Groty tego typu są bardzo charakterystyczne dla inwentarzy kultury kurhanów wschodnioliteńskich¹⁷⁰, choć występują także na pozostałych terenach Litwy¹⁷¹. Za starszą literaturą litewską V. Kazakevičius powtarza

¹⁵⁰ B. KONTNY 2017, 40–43 – tam starsza literatura; 2019, 148–149.

¹⁵¹ V. KAZAKEVIČIUS 1988, 29–36, ryc. 9–12, mapa IV, V; G. IWANOWSKA 2006, 55.

¹⁵² M.in. Baliuliai (A. BLIUIENĖ 2006, 136–137, 139, ryc. 7:1.2), Lieporiai (B. SALATKIENĖ 1992, 118), *Marvelė* (M. BERTAŠIUS 2005, 22–23, 25, 26, 31, 33, 37, 38–39, 45, 51, 69, 77, 80, 82–83, 87, 88–89, tabl. IX/11:2, XV/23, XV/25:2, XV/28:2, XXIV/60:2, XXX/69:4, XXXVI/168:4, XXXIX/90:2, L/128:2, LXI/98:4, CXIV/268:4, CXXVII/300:4, CXXXIII/323:5, CLIII/313:1, CLIV/337:4, CLXIII/341:1), *Pakalniai* (V. VAITKEVIČIUS 2003, 121, ryc. 7:4), *Pakrauglė* (P. KULIKAUSKAS, K. JABLONSKIS 1961, 297, ryc. 203:1; B. KONTNY 2004, 262, ryc. 4:7), *Taurapilis* (A. TAUTAVIČIUS 1981, 39–41, 43, ryc. 42:1, 44:3), *Žvirbliai* (G. IWANOWSKA 2006, 84–85, 97, 123, tabl. VI/6.1:3, VIII/11.1:1, XL/34.1:4, CXV:2.12).

¹⁵³ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 16, tabl. XIII/22:10; B. KONTNY 2017, 12; 2019, 124, 147, tabl. 1.

¹⁵⁴ H. CEĤAK-HOŁUBOWICZOWA 1955, 326, ryc. 13:1 – tam dalsza literatura.

¹⁵⁵ B. KONTNY 2017, 40–43; 2019, 148–149.

¹⁵⁶ V. KAZAKEVIČIUS 1988, 36–41, ryc. 13, 14, mapa VI.

¹⁵⁷ P. KULIKAUSKAS 1974, 49–50, ryc. 7:1.

¹⁵⁸ F. JAKOBSON 1929, 31, tabl. 13:o.

¹⁵⁹ M.in. *Dvyliškiai* (*Paraisčiai*) (V. ŠIMĖNAS 1998a, 161–164, ryc. 15:1), *Karmaziniai* (H. CEĤAK-HOŁUBOWICZOWA 1955, ryc. 13:4.5), *Kuktiškės* (za: B. KONTNY 2004, ryc. 3:2.10), *Marvelė* (M. BERTAŠIUS 2005, 38–39, 57–58, 75, 77, 86, 86–87, tabl. LXI/98:3, LXXXV/200:5, CXIX/291:3, CXXVIII/301:5, CLIX/332:3, CLXI/334:5, CLXII/336:2), *Pamusiai* (H. CEĤAK-HOŁUBOWICZOWA 1955, ryc. 13:4.5), *Skersabalčiai* (V. ŠIMĖNAS 1998b, 166, 168, ryc. 16:1), *Šereitlaukis* (A. ZALEPŪGIENĖ, O. FEDAJEVAS 2009, 145, 147, ryc. 4), *Zasvir* (B. KONTNY 2004, ryc. 3:2.10), *Žvirbliai* (G. IWANOWSKA 2006, 99–100, tabl. XLIV/35.III:9,

XLVI/35.IV:13).

¹⁶⁰ A. TAUTAVIČIUS 1972, 46, ryc. 8:3; 1981, 32–33, 43, ryc. 36:1.

¹⁶¹ Np. *Netta* (A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 22, 31–32, tabl. XXIX/I.56:5, LVIII/III:1), *Szwajcaria* (J. JASKANIS 2013, 109–110, tabl. CCIX/58/1965.1:3; B. KONTNY 2017, 12). Por. B. KONTNY 2019, 124, 147, tabl. 1.

¹⁶² I. VAŠKEVIČIŪTĖ 2007, 216, ryc. 3.

¹⁶³ B. KONTNY 2017, 43 – tam dalsza literatura; 2019, 148–149.

¹⁶⁴ V. KAZAKEVIČIUS 1988, 42–45, ryc. 16, mapa 8 oraz 48–52, ryc. 19, mapa X.

¹⁶⁵ G. IWANOWSKA 2006, 80, 97–99, tabl. I/1.1:1, XXXIX/34.II:19.

¹⁶⁶ M. BERTAŠIUS 2005, 55, 60, tabl. LXX/186:4, XC/219:2.

¹⁶⁷ M.in. *Netta* (A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 25, tabl. XL/79:5), *Szwajcaria* (J. JASKANIS 2013, 174–176, tabl. XLII/XXXI.1:1, LV/XLIX:1, LVIII/LV:1, CXXXIV/8:1), *Żywa Woda* (W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1961, 211, tabl. XI:13; J. JASKANIS 2013, 176). Por. B. KONTNY 2019, 147, tabl. 1.

¹⁶⁸ V. KAZAKEVIČIUS 1988, 44–45.

¹⁶⁹ V. KAZAKEVIČIUS 1988, 48–52, ryc. 19, mapa X.

¹⁷⁰ B. KONTNY 2004, 255–256, ryc. 1:3; 2006, ryc. 3.

¹⁷¹ M.in. *Grigiškės* (*Neravai*), *Linksmučiai*, *Maudžiorai* i *Zastaučiai* (V. KAZAKEVIČIUS 1988, 48–52, ryc. 19:4–6.9), *Marvelė* (M. BERTAŠIUS 2005, 54–55, 89–90, tabl. LXIXL/185:1, CXLVI/346:2, CXLVII/343:3), oraz *Žvirbliai* (G. IWANOWSKA 2006, 86–87, 89–90, 95–97, 99, 101–102, 107, 121, tabl. X/15.1:1, XVI/20.IV:5, XX/22.V:7, XXXV/32.I(E):7.8, XXXVII/33.1:1, XLIII/35.1:1, LI/38.II:16, LII/38.III:22.23, LXVII/45.V:19.20, CIX:5–7).

pogląd, zgodnie z którym ten typ grotów powstać miał lokalnie – na obecnej Litwie wschodniej, niemniej dodaje, że są one poświadczane także na terytorium Łotwy, Białorusi i na obszarze Półwyspu Sambijskiego¹⁷². Poza obszarem bałtyjskim na takie groty natrafiono natomiast na wspomnianym już stanowisku w Balsmyr na Bornholmie¹⁷³.

Zniszczony grot (XX.1:1) nie może być poddany klasyfikacji typologicznej.

Noże bojowe. Zgodnie z informacjami archiwalnymi jeden z noży odkrytych przez S. Krukowskiego w Vilkiutinis miał długość 53,9 cm (IV.1:13; MEM 22047), co sugeruje, że mógł to być nóż bojowy. Noże takie były na terenie dzisiejszej Litwy popularne w okresie wędrówek ludów¹⁷⁴. Dane zebrane przez J.A. Prassolowa¹⁷⁵ wskazują, że długość *Dolchmessern* wahała się od 25 do 49 cm, rzadko sięgając nawet 57–58 cm. Podobne szacunki dla noży bojowych z terenu Litwy podawał wcześniej V. Kazakevičius¹⁷⁶. Dwa kolejne noże bojowe zostały odkryte w Vilkiutinis w latach 1973–1974¹⁷⁷.

PRZEDMIOTY CODZIENNEGO UŻYTKU I NARZĘDZIA

Noże znaleziono w siedmiu grobach (III.1:6.7, IV.1:14, VIII.1:12, XV.2:4, XVIII.2:3, XIX.1:3, XX.1:4); wszystkie były wykonane z żelaza. Ich długość wynosiła od 7 do 23 cm (przy czym wymiary jednego z nich – XX.1:4 – są nieznanne). Z ośmiu egzemplarzy zachowały się tylko dwa (IV.1:14, XV.2:4). Obydwa mają obustronnie wyodrębniony, zwężający się trzpień o czworokątnym przekroju; tylec jednego z nich jest prosty, drugiego – łukowaty. Noże z grobów XVIII.2 i XX.1 miały mieć drewniane rękojeści, które uległy zniszczeniu, ponadto, w kurhanie XX odkryto fragmenty przedmiotu srebrnego, który może być pozostałością po okuciu pochwy noża (XX.1:5, Ryc. 9:1)¹⁷⁸.

W świecie bałtyjskim noże są narzędziami spotykanymi powszechnie przez cały okres wpływów rzymskich i okres wędrówek ludów, choć dotychczas nieopracowanymi typologicznie¹⁷⁹. W okresie między V a X wiekiem noże były najczęstszym rodzajem wyposażenia grobowego na Litwie¹⁸⁰.

W jednym grobie znaleziono żelazną **igłę** do szycia (Ryc. 5:1). Zabytek ten znany jest obecnie wyłącznie z opisu w Inwentarzu (MEM 22063) oraz z fotografii¹⁸¹. Igły zazwyczaj deponowano w grobach kobiet. Na terenie Litwy igły są znaleziskami bardzo rzadkimi¹⁸².

ROGI DO PICIA

Fragmenty rogu do picia zostały odkryte w kurhanie XX. W zbiorach PMA zachowało się brązowe okucie szpicu rogu (XX.1:6), srebrna skuwka (XX.1:7) z jego dolnej części oraz organiczne ułamki samego rogu (XX.1:9). Nie przetrwały brązowe fragmenty obręczy, która stanowiła okucie górnej części rogu (XX.1:8) wraz z przylegającymi do niego z brązowymi blaszkami oraz fragmenty samego rogu (MEM 22098).

Róg do picia z Vilkiutinis jest znaleziskiem wyjątkowym. Jego pierwszą analizę przeprowadził P. Kulikauskas¹⁸³. Na terenie Litwy podobne brązowe okucia rogów datowane są na IV–VI wiek¹⁸⁴. Szczególnym, nieznanym analogii elementem tego rogu jest srebrna skuwka tkwiąca na rogu nad okuciem brązowym¹⁸⁵.

Brązowe, dolne okucie rogu do picia z Vilkiutinis (XX.1:6) reprezentuje typ D.5 według J. Andrzejewskiego, na obszarach bałtyjskich spotykany w schyłkowym okresie wpływów rzymskich i we wczesnej fazie okresu wędrówek ludów¹⁸⁶. Zdaniem J. Andrzejewskiego¹⁸⁷ do rozpowszechnienia się rogów do picia na obszarach bałtyjskich w sposób decydujący przyczyniły się oddziaływania skandynawskie – niemal wszystkie okucia znane z ziem bałtyjskich mają swoje odpowiedniki bądź prototypy w północnej części *Barbaricum*. Dolne okucie rogu z Vilkiutinis jest zdobione krzyżującymi się podwójnymi nacięciami i znajduje analogie w ornamentach znanych z terenu Litwy główek szpil datowanych przez A. Bliujienę na okres od 2. połowy V do VI wieku¹⁸⁸ – ornament ten występuje także na główkach szpil pochodzących z innych obszarów bałtyjskich¹⁸⁹.

¹⁸¹ S. KRUKOWSKI 1913, tabl. II:1.

¹⁸² H. CEHAK-HOŁUBOWICZOWA 1955, 327; P. KULIKAUSKAS 1977, 100; por. A. JUGA-SZYMAŃSKA 2014, 213–217.

¹⁸³ P. KULIKAUSKAS 1977, 100, ryc. 12:7, 13:6.

¹⁸⁴ Np. Krikštonys (P. KULIKAUSKAS 1959; A. SIMNIŠKYTĖ 1998, ryc. 44:3, 45; A. BLIUIENĖ 2013b, 531, ryc. 366:1b), Plinkaigalis (V. KAZAKEVIČIUS 1993, 127, 130, ryc. 202, 212; P. KULIKAUSKAS, K. JABLONSKIS 1961, 302–303, ryc. 208:2.3; V. KAZAKEVIČIUS 1987, 55, ryc. 9; J. ANDRZEJOWSKI 1991, 33–34, ryc. 6, mapa 14; M. BOGUČKI 2000, ryc. 6; M. RUDNICKI 2019, 128), Žviliai (A. SIMNIŠKYTĖ 1998, 207–209, ryc. 44:4). Por. A. SIMNIŠKYTĖ 1998, 207–209.

¹⁸⁵ Zdaniem P. KULIKAUSKASA (1977, 100, ryc. 13:6) miałyby pochodzić od noża bojowego; por. A. SIMNIŠKYTĖ 1998, 209, ryc. 44:5.

¹⁸⁶ J. ANDRZEJOWSKI 1991, 33–34, ryc. 6:d,j, mapa 14.

¹⁸⁷ J. ANDRZEJOWSKI 1991, 34.

¹⁸⁸ A. BLIUIENĖ 2013b, ryc. 235:1.2.4.5.11, 264; por. A. JUGA-SZYMAŃSKA 2014, tabl. XLIV/6.9, XLV/1.7, XLIX/6.

¹⁸⁹ Por. A. JUGA-SZYMAŃSKA 2014, tabl. XX/59.11, XX/1.02, XX/3.20, XXI/17.08, XXII/56.08, XXXIV/29.11, 40.03, XXXVI/S.253.1, XXXIX/

¹⁷² V. KAZAKEVIČIUS 1988, 52; por. J. JASKANIS 1966, 34–35, 54.

¹⁷³ B. KONTNY 2017, 41–42; 2019, 148–149.

¹⁷⁴ V. KAZAKEVIČIUS 1988, 82–92, ryc. 33; M. BERTAŠIUS 2007, 232, 235–236.

¹⁷⁵ J.A. PRASSOLOV 2018, 92.

¹⁷⁶ V. KAZAKEVIČIUS 1988, 82; por. M. BERTAŠIUS 2007, 231–232.

¹⁷⁷ P. KULIKAUSKAS 1977, 94, ryc. 9:8.9.11.12.

¹⁷⁸ S. KRUKOWSKI 1913, tabl. II:7.

¹⁷⁹ J. JASKANIS 1974, 180–181, tabl. I, II; A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2007a, 83.

¹⁸⁰ A. TAUTAVIČIUS 1996, 108–110. Np. na V–VI wiek można datować 96 noży odkrytych w Jauneikiai, 79 – w Plinkaigalis, 39 – w Maudžiorai i 38 – w Obeliai, (A. TAUTAVIČIUS 1996, 108–110; V. KAZAKEVIČIUS 1993, 63).

MATERIAŁ NIEZIDENTYFIKOWANY

Kilku zabytków odkrytych w Vilkiutinis w 1913 roku nie można zidentyfikować ze względu na stopień ich zniszczenia i korozji. Cztery z nich zachowały się w zbiorach PMA (XV.2:5.6, XVI.1:1, XX.1:11), pięć pozostałych zaginęło (IV.1:15, VIII.1:11.14, XI.1:2, XIX.1:4).

STRUKTURA CMĘTARZYSKA I OBRZĄDEK**POGRZEBOWY**

Stanowisko Vilkiutinis zaliczyć należy do cmentarzysk kultury kurhanów wschodnioliteńskich, która swoim zasięgiem obejmowała wschodnią i południowo-wschodnią Litwę w okresie od przełomu II i III do połowy XII wieku. Obecnie w ramach tej jednostki kulturowej wydzielane są trzy fazy rozwojowe – faza I (II/III – połowa V wieku), faza II (połowa V – VI/VII wiek), faza III (VI/VII – połowa XII wieku)¹⁹⁰.

Omawiane cmentarzysko mogło mieć powierzchnię nawet kilku hektarów. Według szacunków S. Krukowskiego w strefie eksploracji znajdowało się ok. 100 nasypów; dwa dodatkowe skupiska mniej licznych i bardziej rozproszonych kurhanów położone były na południe od rozpoznanego przezeń obszaru¹⁹¹. W 1913 roku przebadano 22 kurhany, z których największa liczba pochodziła z południowej części ich głównego zgrupowania, gdzie wyeksplorowano 13 kurhanów zawierających w sumie 14 grobów ciałopalnych bezpopielnicowych (I–V, VIII, XI–XIII, XV – dwa groby, XVI, XIX, XXII) oraz sześć kurhanów, w których nie było śladów pochówku (VI, VII, IX, X, XIV, XVII). Trzy kopce z pochówkami inhumacyjnymi były nieco oddalone od tej części – jeden (XXI) mieścił się na południowo-wschodnim pagórku znajdującym się mniej więcej w środkowozachodniej strefie cmentarzyska, a dwa pozostałe (XVIII – dwa groby, XX) w jego strefie północnej.

Kilkanaście lat przed badaniami wykopaliskowymi kamieniste nasypy były omijane podczas orki i traktowane jako nieużytki. W momencie przystąpienia S. Krukowskiego do prac wykopaliskowych teren był *starym ugiorem* porośniętym skąpą roślinnością, która miejscami odsłaniała polodowcowe utwory podglebia: piasek gliniasty, glinę i żwir. Krukowski zauważył, że na polach otacza-

2.3.11.12, XLI/8.

¹⁹⁰ A. LUCHTANAS 2001, 27; V. VAITKEVIČIUS 2005, 71, 75; por. A. TAUTAVIČIUS 1996, 46–57.

¹⁹¹ LISTY STEFANA KRUKOWSKIEGO...; S. KRUKOWSKI 1913, 1–3; P. KULIKAUSKAS 1974, 46–48; 1977, 86; Z. BAUBONIS, B. DAKANIS 1998. Opierając się na planie S. Krukowskiego, P. KULIKAUSKAS (1974, 46; 1977, 86) ocenił, że na początku XX wieku w Vilkiutinis było około 150 kurhanów. W wyniku prospekcji terenowej przeprowadzonej w latach 70. XX wieku naliczono jedynie 30 kopców. Kulikauskas potwierdził wówczas obecność dwóch kolejnych skupisk kurhanów – jednego znajdującego się na południe, a drugiego na północ od cmentarzyska badanego przez Krukowskiego (P. KULIKAUSKAS 1974, 48; 1977, 88). W niedługim czasie uległy one zupełnemu zniszczeniu (P. KULIKAUSKAS 1977, 86).

jących nekropole brak jest *kamieni narzutowych*, które dość licznie występują na gruntach bardziej oddalonych od cmentarzyska. Może to wskazywać, że kamienie wykorzystane do konstrukcji nasypów były zbierane w jego najbliższym sąsiedztwie. Wydaje się, że na początku XX wieku cmentarzysko, wówczas jeszcze niezbyt narażone na zniszczenia, było zachowane w stosunkowo dobrym stanie. Jedynie gdzieś kurhany nosiły ślady naruszenia w postaci zapadniętych wierzchołków, które mogły być efektem wkopów mających charakter rabunkowy¹⁹².

Zgodnie z relacją S. Krukowskiego¹⁹³ na cmentarzysku znajdowały się przede wszystkim kurhany o nasypach ziemno-kamiennych, których wysokość nie przekraczała 1,5 metra, a średnica podstawy mierzyła od poniżej jednego do ośmiu metrów (Ryc. 2). Najczęstszą postacią kopca był *nasyp z kamieniami wystającymi, o kształcie przejściowym między małym kurhanem kolistym i krągławym, a t. zw. mogiłką*¹⁹⁴. Większość kurhanów rozproszona była na całym obszarze cmentarzyska, choć mniejsze nasypy skupiały się na jego południowym skraju. Kopce większe od wspomnianych, *całkowicie zasługujące na nazwę kurhanów*, zlokalizowane były przede wszystkim w sąsiedztwie południowo-wschodniego pagórka oraz w pobliżu przebadanych kurhanów XVIII i XX mieszczących się w strefie północnej cmentarzyska (Ryc. 2). Jeszcze inną formę reprezentowały nasypy z widocznym na powierzchni „przedłużeniem”, jak np. kurhan VIII oraz podobny do niego, ale większy, nieeksplorowany kopiec z północnej części stanowiska.

Wprawdzie w 1913 roku przebadano tylko niewielką część cmentarzyska w stosunku do jego szacowanych rozmiarów, to jednak można na jej podstawie wysnuć pewne wnioski w odniesieniu do jego organizacji przestrzennej. Najwięcej rozpoznanych kurhanów pochodzi z południowej części nekropoli, w której wyeksplorowano wówczas wyłącznie kopce kryjące groby ciałopalne, natomiast w trzech kurhanach z północnej partii cmentarzyska stwierdzono obecność pochówków inhumacyjnych. W części północnej i w pobliżu południowo-wschodniego pagórka zlokalizowane były duże kurhany – odpowiednio XVIII i XX oraz XI–XIII, XV i XXII (Ryc. 2). Najliczniejsze były nasypy średniej wielkości, z kamieniami widocznymi w płaszczu.

Nasypy przebadanych kurhanów miały najczęściej kształt mniej lub bardziej zbliżony do owali wydłużonych po osi W-E, wymiary ich podstaw sięgały od ok. 185×280 cm (II) do nawet ok. 1120×1185 cm (XX), a wysokość wahała się od ok. 20 (VII) do ok. 50 cm (VIII). Nie dysponujemy danymi odnośnie do wysokości dziesięciu

¹⁹² S. KRUKOWSKI 1913, 1, 8.

¹⁹³ S. KRUKOWSKI 1913, 1–3; LISTY S. KRUKOWSKIEGO...

¹⁹⁴ Określenie to nie zostało jednak sprecyzowane (por. S. KRUKOWSKI 1913, 1).

kurhanów, a także wymiarów podstawy nasypu kurhanu XX, zaś w wypadku kurhanu XII znamy tylko długość (ok. 250 cm) jego części północno-zachodniej.

Zdecydowana większość przebadanych kurhanów miała nasypy kamienno-ziemne¹⁹⁵; wyjątek stanowił kurhan XVII, w którym w ogóle nie stwierdzono obecności kamieni. Różna była liczba kamieni, które zazwyczaj były widoczne na powierzchni kurhanu, przede wszystkim jednak występowały w szarej ziemi nasypu, najczęściej w jego centrum, gdzie w niektórych wypadkach tworzyły czytelną okrywę (X, XI); w innych kurhanach (XII–XIV, XVI, XVIII, XX) kamienie były mniej liczne i stosunkowo rozproszone.

Na rysunkach widać, że czasem pojedyncze kamienie ustawiano bezpośrednio przy skupisku szczątków ciałaopalenia (IV, VIII, XV, XVI, XIX). Dalsze przykłady zarejestrowano także podczas późniejszych badań w Vilkiutinis¹⁹⁶. Była to praktyka stosowana przez społeczności zamieszkujące obszary południowej i wschodniej Litwy w okresie wędrowek ludów, znana też na innych obszarach bałtyjskich – na Półwyspie Sambijskim i Suwalszczyźnie – w okresie wpływów rzymskich i we wczesnym okresie wędrowek ludów¹⁹⁷. W Vilkiutinis kamienie znajdowano także poniżej poziomu nasypów, w warstwach węgla i popiołu (kurhany II, VII i IX). Szczególny ich układ zaobserwowano w kurhanie V, w którym warstwy węgla i popiołu zalegały na całej długości osi N-S. W wypadku pochówków inhumacyjnych kamienie często tworzyły szczelne okrywy w stropowych partiach jam grobowych zagłębionych w calcu (kurhany XVIII i XX)¹⁹⁸.

W Vilkiutinis odkryto zarówno groby inhumacyjne, jak i ciałaopalne. Kości zachowały się w bardzo złym stanie, a często nie przetrwały w ogóle, dlatego też materiał kostny nie był zbierany¹⁹⁹. Niemniej w zbiorach PMA są obecnie trzy fragmenty kości, które miałyby pochodzić z kurhanu XX (PMA/IV/168:41). Wyniki ich analizy są niejednoznaczne i nie mogą stanowić podstawy do jakichkolwiek wniosków²⁰⁰.

¹⁹⁵ Informacje uzyskane w trakcie wykopalisk w 1973 roku pozwoliły P. Kulikauskasowi stwierdzić, że cmentarzysko ucierpiało najbardziej po 1930 roku, gdy V. Šimkonis, nowy właściciel pola, na którym jest ono położone, zorał je i pozbył się kamieni, sprzedając ich niemal 1000 m³ (P. KULIKAUSKAS 1974, 46/48; 1977, 84–85, ryc. 2). Na podstawie zdjęcia wykonanego w 1935 roku przechowywanego w archiwum ówczesnego Kultūros ministerijos muzeum ir paminklų, oraz wywiadu z V. Šimkonisem i innymi mieszkańcami wsi P. Kulikauskas mógł przyjąć, że w latach 30. na stanowisku jeszcze wciąż znajdowały się pokryte kamieniami (bądź wręcz kamienne) nasypy kurhanów, nieraz o znacznej wysokości (P. KULIKAUSKAS 1974, 48; 1977, 88, ryc. 2).

¹⁹⁶ P. KULIKAUSKAS 1977, 91–92, ryc. 6, 7.

¹⁹⁷ J. JASKANIS 1974, 100–111; 2013, 241.

¹⁹⁸ S. KRUKOWSKI 1913, 1, 11; J. JASKANIS 1974, 100–111.

¹⁹⁹ LISTY S. KRUKOWSKIEGO...

²⁰⁰ Zgodnie z Inwentarzem MEM (22100) zachowała się tylko mała część kości długiej lewej nogi przepojonej solami miedzi z kurhanu XX (por. S. KRUKOWSKI 1913, 10). Obecnie w zbiorach PMA (IV/168:41)

Z czterech pochówków inhumacyjnych, dwa złożono pod jednym kurhanem. Oprócz grobu z kurhanu XXI, w którym jama ze szkieletem znajdowała się pod powierzchnią gruntu, na calcu i prawdopodobnie nie miała żadnej kamiennej obstawy, pozostałe trzy groby (XVIII – dwa pochówki, XX) były zagłębione w calcu. Dwa pochówki odkryte w kurhanie XVIII umieszczono w osobnych jamach, z których każda była nakryta, a prawdopodobnie także otoczona, grupą kamieni. Jamy grobowe miały kształt podłużny, z narożnikami lekko zaokrąglonymi, a ich długość odpowiadała wzrostowi zmarłego. Zgodnie z dokumentacją rysunkową należy przyjąć, że zmarli byli ułożeni na wznak, z rękami wzdłuż tułowia i wyprostowanymi nogami. Układ przedmiotów odkrytych w grobach inhumacyjnych odzwierciedlał ich funkcję użytkową²⁰¹.

Groby z kurhanów XVIII i XXI ułożono ekscentrycznie względem środka nasypu, pod ich południowymi częściami; zorientowane były po osi N-S, a głowy zmarłych zwrócone na północ. Szczątki ludzkie nie zachowały się niemal zupełnie, jedynie w grobach XVIII.2 oraz XXI.1 zaobserwowano masywniejsze części szkieletu oraz zęby²⁰², których jednak zapewne nie zebrano (zob. wyżej). Pochówek z kurhanu XX znajdował się mniej więcej w jego centralnej części i w północno-zachodniej ćwiartce; zorientowany był po osi NW-SE, z głową skierowaną na północny zachód²⁰³. Odpowiada to standardowi wschodnioliteńskich męskich pochówków inhumacyjnych²⁰⁴.

Pochówki inhumacyjne charakterystyczne są dla I fazy kultury kurhanów wschodnioliteńskich i tym samym datuje się je na okres od II/III do połowy V wieku²⁰⁵. W inwentarzach takich grobów odkrytych w Vilkiutinis nie napotkano jednak na typowe dla tej fazy zabytki²⁰⁶, co sugeruje, by datować je na jej schyłek. W grobach tych (oprócz niewyposażonego grobu z kurhanu XXI) zna-

te, dziś złamanej, kości towarzyszy niewielki, silnie przepalony ułamek kości ludzkiej, którego pochodzenie pozostaje niewyjaśnione. Zgodnie z opinią dr. Łukasza M. Stanaszka z Pracowni Antropologicznej PMA kość nieprzepalona jest fragmentem ludzkiej kości długiej – ramiennej, udowej lub piszczelowej – należącej do osoby dorosłej.

²⁰¹ S. KRUKOWSKI 1913, 9–10; P. KULIKAUSKAS 1977, 94.

²⁰² S. KRUKOWSKI 1913, 9, 10.

²⁰³ S. KRUKOWSKI 1913, 10.

²⁰⁴ Zob. M. MICHELBERTAS 1986, 70; L. VAITKUNSKIENĖ 1995a, 95–97, ryc. 1.

²⁰⁵ A. LUCHTANAS 2001, 27; V. VAITKEVIČIUS 2005, 71, 75.

²⁰⁶ Na wyposażenie grobowe składały się wówczas zazwyczaj dwa-trzy przedmioty. W grobach kobiecych były to przede wszystkim naszyjniki z pętlcowatymi zakończeniami, bransolety mankietowe, emaliowane zapinki podkowiaste oraz spiralne kabłączki skroniowe z drutu o romboidalnym przekroju, zaś w grobach męskich m.in. broń w postaci grotów, zwłaszcza grup I i IV Kazakevičiusa, oraz sprzączki grup D i H Madydy-Legutko (M. MICHELBERTAS 1986, 71–72; A. TAUTAVIČIUS 1996, 46–57; A. LUCHTANAS 2001, 27; V. VAITKEVIČIUS 2005, 71, 75; G. IWANOWSKA 2006, 43; A. BLIUIJENĖ 2014, 114).

leżono m.in. sprzączkę typu III.1.a Butënasa, bransoletę z rozszerzającymi się końcami oraz dwa noże (jeden z pozostałościami srebrnych okuć pochwy). Ze względu na niestandardowo bogate wyposażenie na uwagę zasługuje pochówek odkryty pod kurhanem XX.

Od połowy V wieku w południowej i wschodniej Litwie zaczął się upowszechniać zwyczaj ciałopalenia. Z tym okresem należy wiązać odkryte w 1913 roku w Vilkiutinis 13 kurhanów zawierających łącznie 14 grobów ciałopalnych (I–V, VIII, XI–XIII, XV – dwa groby, XVI, XIX, XXII). Pochówki ciałopalne czasem miały postać jednego skupiska szczątków ludzkich, mniej lub bardziej zwarte. Były to niewielkie, owalne skupiska o rozmiarach od ok. 50×30 do ok. 90×40 cm oraz miąższości wynoszącej zazwyczaj ok. 10–15 cm, wyjątkowo ok. 40 cm (XIX). Taki stan zachowania szczątków sugeruje, że pierwotnie znajdowały się one w pojemniku/opakowaniu organicznym. W innych wypadkach były one luźno rozproszone i wymieszane z szarą ziemią nasypu, zalegały jednak poza zarejestrowanymi tam warstwami węgla i popiołu (I, II, V, XIII).

Skupiska szczątków ciałopalenia były różnie lokalizowane i tylko w pięciu kurhanach znajdowały się w ich centralnej części (XI, XII, XV.1, XV.2, XIX). W pozostałych wypadkach umieszczone były one acentrycznie lub wręcz na obrzeżach kopca. Pochówki te odkrywano na różnych głębokościach – tuż pod powierzchnią kurhanu (XII) do ok. 55 cm (III) w głąb mierząc od jego podstawy, zarówno w żółtym gliniastym piasku samego nasypu, jak i w calcu.

Wyposażenie grobów ciałopalnych badanych w 1913 roku w Vilkiutinis w dużym stopniu odpowiada standardom pochówków kremacyjnych kultury kurhanów wschodnioliteńskich²⁰⁷, dlatego szczególną uwagę zwraca stosunkowo bogate wyposażenie czterech grobów ciałopalnych (III, IV, VIII, XV/2). Interesujący jest zwłaszcza grób odkryty w kurhanie IV, w którym znaleziono po dwa egzemplarze grotów, zapinek, sprzączek i noży, jedną bransoletę, trzy pierścienie oraz inne przedmioty, które, ze względu na szczątkowy stan zachowania, trudno obecnie zidentyfikować. Niemal identyczny jest inwentarz grobu z kurhanu VIII, z jeszcze większą liczbą ozdób, których jednak nie można obecnie rozpoznać z powodu ich zbyt dużego zniszczenia.

²⁰⁷ Zazwyczaj inwentarz liczył do pięciu przedmiotów, rzadziej więcej. Za standardowe wyposażenie grobów męskich uważa się przede wszystkim topory o wąskich ostrzach, umbera stożkowate, niektóre typy noży i grotów (zwłaszcza typy II, III, IVB Kazakevičiusa), sprzączki nerkowate (typ H23–24 Madydy-Legutko) i żelazne zapinki typu *Praga*. Później, pod koniec I tysiąclecia, broń pojawia się okazjonalnie i tylko w bogatych pochówkach. Groby kobiece były wyposażane głównie w przęśliki i szydła, które od II fazy tej kultury pojawiają się częściej niż poprzednio; liczne są także noże. Do inwentarza kobiecego należały również naszyjniki, bransolety oraz – rzadziej – zapinki (M. MICHELBERTAS 1986, 72; A. TAUTAVIČIUS 1996, 99; G. IWANOWSKA 2006, 50 – tam starsza literatura; A. BLIUJENĖ 2014, 114–117).

Odkryte w inwentarzach tej grupy grobów sprzączki o proveniencji germańskiej (IV.1:5.7) oraz zapinka typu *Praga* (VIII.1:4) wskazują o związkach z obszarem Kotliny Karpackiej. Znaleziska poświadczające taki właśnie kierunek kontaktów pochodzą m.in. z Sudoty²⁰⁸, Taurapilis²⁰⁹ i Plinkaigalis²¹⁰.

Przyjmuje się, iż pojawienie się obrządku ciałopalnego wyznacza granicę pomiędzy I i II fazą funkcjonowania kultury kurhanów wschodnioliteńskich. Dominowało ono do końca istnienia omawianej jednostki kulturowej, tj. do połowy XII wieku, wypierając niemal całkowicie obrządek inhumacyjny²¹¹. W jednym kurhanie znajdowało się zazwyczaj od jednego do pięciu grobów ciałopalnych, rzadziej więcej²¹². W grobach deponowano zarówno szczątki kostne z pozostałościami stosu pogrzebowego²¹³, jak i wyłącznie tzw. czyste kości. Groby z resztkami stosu pogrzebowego odkryto w Vilkiutinis w kurhanach I, II, IV, VIII, XI i XXII²¹⁴.

Na cmentarzysku w Vilkiutinis wyposażenie towarzyszyło zarówno pochówkom inhumacyjnym, jak i ciałopalnym (III, IV, VIII, XI, XV.2, XVI, XVIII.1.2, XIX, XX, XXII) – nie było go natomiast w kurhanach, w których nie stwierdzono obecności szczątków ludzkich (VI, VII, IX, X, XIV, XVII), a także w tych, w których szczątki kostne były luźno rozproszone w nasypach (I, II, V, XII, XIII, XV.1).

Na terenach bałtyjskich poświadczony jest zwyczaj przepalania na stosie pogrzebowym i rytualnego niszczenia wyposażenia grobowego²¹⁵. Spośród dziesięciu grobów ciałopalnych (III, IV, VIII, XI, XV.2, XVI, XIX, XXII) wyjątkiem jest kremacja z kurhanu XIX, gdzie złożono nieprzebrane przedmioty; nie wiadomo, jak potraktowano zaginione wyposażenie z grobów z kurhanów XI i XVI. S. Krukowski zwraca uwagę na grotty broni drzewcowej odkryte przez niego w Vilkiutinis, które były *mniej lub więcej zgięte, jak oręż la Tène*²¹⁶. Ślady niszczenia noszą grotty broni drzewcowej (III.1, IV.1.2) oraz niektóre ozdoby, jak np. zapinka o trójkątnej nóżce (IV.3), czy srebrna bransoletka (IV.12).

W eksplorowanych kurhanach nie natrafiono na żadne ślady naczyń glinianych. Zwyczaj umieszczania ceramiki

²⁰⁸ M. KACZYŃSKI 1963, 141, ryc. 5:i.

²⁰⁹ J. WERNER 1977; A. TAUTAVIČIUS 1981, ryc. 30, 40.

²¹⁰ V. KAZAKEVIČIUS 1993, 73, ryc. 125:11.12, 193:9, 207:8; M. BOGUCKI 2000, tabl. 5; A. BLIUJENĖ, F. CURTA 2011, 54–57.

²¹¹ P. KULIKAUSKAS 1977, 102; 1996, 99–101; A. MEDVEDEV 1989, 56–57; A. LUCHTANAS 2001, 27; V. VAITKEVIČIUS 2005, 77–80.

²¹² M. MICHELBERTAS 1986, 70; G. IWANOWSKA 2006, 49.

²¹³ Analiza węgla drzewnych pozyskanych podczas wykopalisk przeprowadzonych w Vilkiutinis w latach 1973–1974 pozwoliła stwierdzić, że do budowy stosów służyło głównie drewno drzew iglastych (P. KULIKAUSKAS 1977, 93–94).

²¹⁴ S. KRUKOWSKI 1913, 3–11.

²¹⁵ G. IWANOWSKA 2006, 49; V. VAITKEVIČIUS 2005, 76–78.

²¹⁶ LIŚTY S. KRUKOWSKIEGO...

w grobach ludności kultury kurhanów wschodnioliteńskich nie był częsty²¹⁷. Chowanie zmarłych w pochówkach bezpopielnicowych było rozpowszechnione zarówno na obszarze omawianej kultury, jak i na innych terenach kręgu bałtyjskiego. Do przechowywania szczątków ludzkich używano raczej pojemników pochodzenia organicznego, zaś naczynia ceramiczne służyły jedynie do przenoszenia szczątków, po czym były niszczone²¹⁸. Ten obraz cmentarzyska w Vilkiutinis potwierdzają późniejsze prace wykopaliskowe. W 1999 roku natrafiono tam jedynie na drobne fragmenty ceramiki, których kontekst sugeruje zastosowanie naczyń glinianych wyłącznie do obrzędów pogrzebowych²¹⁹.

W Vilkiutinis nie odkryto miejsca (lub miejsc) palenia zwłok. Zdaniem Krukowskiego miejscem do tego przeznaczonym mogły być wspomniane przezeń, bliżej niezidentyfikowane bruki kamienne²²⁰, późniejsze badania nie pozwoliły jednak na zweryfikowanie tej opinii. Zdaniem P. Kulikauskasa²²¹ miejsce kremacji mogło znajdować się na północno-wschodnim wybrzeżu Jeziora Bedugnis.

W większości przebadanych kurhanów stwierdzono obecność warstw węgla i popiołu, interpretowanych jako ślady po rytuałach związanych z ogniem. Warstw takich nie zarejestrowano jedynie w kurhanach VI, XX i XXI, natomiast nie dysponujemy tego typu informacją odnośnie do kurhanu XXII, przekopanego – zresztą tylko częściowo – przez właściciela folwarku Vilkiutinis przed badaniami Krukowskiego. Za ich interpretacją jako pozostałości po obrzędach odprawianych w miejscu usypania późniejszego kurhanu przemawia odkrycie takich warstw zarówno w kopcach zawierających groby inhumacyjne (XVIII.1.2) i ciałopalne, jak i w kurhanach bez pochówków²²². Warstwy te nie były pozostałościami stosu pogrzebowego (w żadnej z nich nie zarejestrowano szczątków kostnych), choć często zalegały w pobliżu pochówków, nieraz otaczając je bądź przykrywając. Pod jednym nasypem występowało od jednej do trzech, a nawet czterech (XI) takich warstw. Ich zarysy najczęściej zbliżone były do owalu, niekiedy wydłużonego, zaś ich długość wynosiła od ok. 55 do nawet ok. 600 cm (VIII, X, XI, XVI, XVII). Nie zawsze kurhan przykrywał całą taką warstwę, niekiedy zalegały one częściowo poza zarysem jego nasypu (II, VII, VIII, XI, XIII, XIV, XVII) lub nawet w całości poza nim (XI, XIV). Obecność przepalonych warstw u podstawy nasypów stwierdzono także podczas badań w Vilkiutinis w latach 1973–1974²²³.

²¹⁷ P. KULIKAUSKAS 1977, 99.

²¹⁸ G. IWANOWSKA 2006, 50.

²¹⁹ Z. BAUBONIS, B. DAKANIS 2000a, 158.

²²⁰ S. KRUKOWSKI 1913, 3; por. P. KULIKAUSKAS 1974, 46–47; 1977, 86, 93, 102.

²²¹ P. KULIKAUSKASA 1977, 93.

²²² Por. A. MEDVEDEV 1989, 57.

²²³ P. KULIKAUSKAS 1977, 93–94.

Zdaniem M. Michelbertasa²²⁴ palenie rytualnych ognia było charakterystycznym elementem zwyczajów pogrzebowych na terenie wschodniej Litwy; ich śladem są właśnie zachowane pod nasypami kurhanów przebarwienia i plamy popiołu.

W sześciu kurhanach (VI, VII, IX, X, XIV, XVII) Krukowski nie stwierdził obecności pochówku, w żadnym z nich nie odkrył również materiału zabytkowego. Niemniej znajdujące się pod ich nasypami warstwy węgla i popiołu (z wyjątkiem kurhanu VI) sugerują, że z dużym prawdopodobieństwem kopce można uznać za tzw. kenotafy. Takiej interpretacji sprzyja powszechność pochówków symbolicznych w okresie późnorzymskim i okresie wędrówek ludów na obszarach bałtyjskich od Półwyspu Sambijskiego, przez teren Pojezierza Mazurskiego, po Suwalszczyznę i Litwę²²⁵. Należy zauważyć, że z południowej i wschodniej Litwy znamy zarówno kurhany symboliczne zawierające spalone elementy wyposażenia grobowych, jak i takie, w których przedmiotów takich nie było²²⁶, jak np. na cmentarzyskach w Eitulionys w południowo-wschodniej Litwie²²⁷. W Vilkiutinis kurhan bez śladów pochówku odkrył także Kulikauskas podczas późniejszych badań prowadzonych na tym cmentarzysku; brak szczątków ludzkich wyjaśniał jednak tym, że mogło tu chodzić o pozostałości kurhanu już wcześniej wyeksplorowanego przez Krukowskiego²²⁸.

Brak szczątków ludzkich w kurhanie, ze względu na swój wymiar symboliczny, ukazuje nowy etap w ewolucji zwyczajów pogrzebowych. Choć groby tego typu były zakładane przez cały okres trwania kultury kurhanów wschodnioliteńskich, to należy zaznaczyć, że liczba ich stopniowo wzrastała, zwłaszcza od V wieku, tj. okresu przemian społeczno-politycznych wywołanych przez wędrówki ludów oraz intensyfikacji konfliktów zbrojnych wynikłych z aktywności państwa huńskiego w Kotlinie Karpackiej, a następnie jego upadku²²⁹.

CHRONOLOGIA

Określenie ram chronologicznych zbadanej w 1913 roku części cmentarzyska w Vilkiutinis napotyka na trudności wynikające z archiwalnego charakteru zachowanych materiałów. Dodatkowym utrudnieniem w ustaleniu datowania poszczególnych pochówków jest stosunkowo mała liczba lub zupełny brak elementów wyposażenia w większości z nich. Zabytki znaleziono tylko w 10 z 22 przebadanych kurhanów, często zresztą przetrwały one w postaci szczątkowej. Ustalenia chronologiczne opierają się prze-

²²⁴ M. MICHELBERTASA 1986, 69–70.

²²⁵ J. JASKANIS 1974, 124–126; L. KURILA 2007, 292.

²²⁶ L. KURILA 2007, 292 – tam dalsza literatura.

²²⁷ M. MICHELBERTAS 1986, 71; A. BLIUJENĖ 2014, 117.

²²⁸ P. KULIKAUSKAS 1974, 48–49; 1977, 91.

²²⁹ A. BLIUJENĖ 1992, 126; L. KURILA 2009a; 2009b.

de wszystkim na analizie zapinek, sprzączek, elementów uzbrojenia i rogu do picia, natomiast zmiany obserwowane w obrządku pogrzebowym czy konstrukcji nasypów grobowych mogą tu mieć tylko znaczenie pomocnicze.

Najstarszą grupę na cmentarzysku Vilkiautinis tworzą trzy kurhany zawierające łącznie cztery pochówki inhumacyjne (XVIII.1.2, XX.1, XXI.1). Ze względu na typ obrządku pogrzebowego oraz chronologię znalezionych w nich zabytków trzy groby można datować na V wiek, lokując je u schyłku I fazy funkcjonowania kultury kurhanów wschodnioliteńskich²³⁰, natomiast czwarty (XXI.1), w którym nie natrafiono na żadne ślady wyposażenia, można jedynie umieszczać ogólnie w I fazie rozwoju tej kultury.

Pozycję chronologiczną grobów ciałopalnych określić można było tylko w pięciu wypadkach (III, IV, VIII, XV.2, XIX). Zapewne do fazy D/E₁ odnieść trzeba kurhan VIII, z ciałopalnym pochówkiem wyposażonym pierwotnie w 14 przedmiotów – datownikami są tu zapinki typów *Dollkeim/Kovrovo* (Ryc. 5:4) i *Praga* (Ryc. 5:2). Jest on przypuszczalnie najstarszym w omawianej grupie pochówków. Cztery kolejne groby można uznać za zbliżone do siebie chronologicznie – wszystkie pochodzą z fazy E. Pochówek z kurhanu IV datowany jest dzięki znalezionym w nim fragmentom sprzączek o proveniencji germańskiej (IV.1:5.7, Ryc. 4:2); towarzyszył im fragment zapinki z trójkątną nóżką (IV.1:3), sprzączka typu III.1a Butėnasa (IV.1:6, Ryc. 4:3) oraz trzy pierścienie (IV.1:8.9.10). Metrykę kurhanu III wyznacza tzw. *Schlusskreuzfibel* (III.1:2) oraz pierścień typu Beckmann 27–28 (III.1:4). Kurhan XV zawierał dwa pochówki. Tylko jeden z nich miał wyposażenie – m.in. umbo stożkowate typu V.D Kiulkysa (XV.2:2) i sprzączkę typu III.1a Butėnasa (XV.2:3) – niemniej sposób ich złożenia wskazuje z dużym prawdopodobieństwem, że były sobie współczesne. Podobną metrykę ma pochówek z kurhanu XIX – wyznacza ją tzw. *Schlusskreuzfibel* (XIX.1:1) oraz sprzączka typu III.2.a Butėnasa, bliska typowi H38–39 Madydy-Legutko (XIX.1:2). Wyposażenie grobów pochodzących z kurhanów XI, XVI i XXII zostało zniszczone do tego stopnia, że ich przypuszczalne datowanie (od połowy V do VII wieku) oprócz można jedynie na typie obrządku pogrzebowego oraz cechach konstrukcyjnych kurhanów.

Problematyczne jest datowanie niewyposażonych pochówków z kurhanów I, II, V, XII, XIII, XV (grób 1) i XXI, a także bezpochówkowych kurhanów VI, VII, IX, X i XIV, w których jednocześnie nie odkryto żadnych zabytków. Charakter obrządku pogrzebowego oraz obecność kamieni w ich nasypach (o czym wyraźnie wspomina S. Krukowski) wskazują, że ich górną granicą chronologiczną

może być VII wiek. W odniesieniu do kurhanów, w których nie znajdowały się żadne pochówki, możliwe jest tylko ich bardzo szerokie datowanie, obejmujące cały okres funkcjonowania kultury kurhanów wschodnioliteńskich, tj. czasy między przełomem II i III a połową XII wieku po Chr.²³¹ W nasypie kurhanu XVII najprawdopodobniej nie było kamieni, nie odkryto też w nim żadnego pochówku oraz zabytków, co nie pozwala na ustalenie jego metryki.

Część cmentarzyska w Vilkiautinis przebadana przez Krukowskiego pochodzi ze schyłku I oraz z II fazy kultury kurhanów wschodnioliteńskich (fazy D i E), co mniej więcej pokrywa się z wynikami późniejszych badań tam prowadzonych²³².

Nekropola zlokalizowana jest w sąsiedztwie innych podobnych cmentarzysk kurhanowych, odkrytych na terenie południowej i wschodniej Litwy, a także w okolicach Grodna, Sejn i Suwałk. Wiele cech cmentarzyska w Vilkiautinis wskazuje na pewną wspólnotę tego regionu z ówczesną kulturą dzisiejszej Suwalszczyzny²³³. Niemniej, trudno uznać obydwie te obszary za homogeniczne kulturowo i wyłączyć cmentarzysko w Vilkiautinis ze strefy kurhanów wschodnioliteńskich, a zaliczyć je – za A. Bliujienė²³⁴ – do tzw. grupy południowej kultury sudowskiej. Cmentarzysko w Vilkiautinis należy raczej do zachodnich rubieży kultury kurhanów wschodnioliteńskich, położonych w strefie kontaktowej z sąsiadującymi od zachodu innymi obszarami bałtyjskimi. Obustronne związki były naturalną konsekwencją faktu, iż i kultura kurhanów wschodnioliteńskich i kultura sudowska (tzw. strefa kurhanowa) ukształtowały się na podłożu funkcjonującej tu wcześniej kultury ceramiki sztychowanej²³⁵. Uważa się, że w późnym okresie wpływów rzymskich grupy ludności z obszaru Suwalszczyzny mogły przyjąć rolę pośrednika pomiędzy różnymi ugrupowaniami kulturowymi²³⁶.

Za przynależnością Vilkiautinis do kultury kurhanów wschodnioliteńskich przemawiają inwentarze grobów z tego cmentarzyska, najwięcej analogii znajdujące na stanowiskach wschodnioliteńskich, a istotnie różniące się od inwentarzy grobowych kultury sudowskiej. Chodzi tu np. o broń obecną w grobach z cmentarzysk ze wschodniej Litwy, w okresie wędrówek ludów w grobach sudowskich

²³⁰ Por. A. LUCHTANAS 2001, 24; V. VAITKEVIČIUS 2005, 71, 75–76.

²³¹ Por. A. LUCHTANAS 2001, 24, 27; V. VAITKEVIČIUS 2003, 121; 2005, 72–75; G. IWANOWSKA 2006, 102.

²³² V–VII wiek (P. KULIKAUSKAS 1974); V–VIII wiek (P. KULIKAUSKAS 1975); V–VII/IX wiek (Z. BAUBONIS, B. DAKANIS 1998); 2. połowa I tysiąclecia (Z. BAUBONIS, B. DAKANIS 2000a); V–VI wiek (Z. BAUBONIS, B. DAKANIS 2000b).

²³³ P. KULIKAUSKAS 1977, 102; por. A. TAUTAVIČIUS 1996, 52–53, 99–100.

²³⁴ A. BLIUIENĖ 2016.

²³⁵ W. NOWAKOWSKI 1995, 76–80; por. 2017, 16, 21

²³⁶ W. NOWAKOWSKI 2017, 21; por. A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2004, 226.

już niespotykaną²³⁷. Inną charakterystyczną cechą jest absolutny brak w grobach z Wilkautinis ceramiki, inaczej niż na nekropolach kultury sudowskiej, na których dla okresu wędrówek ludów podstawowym źródłem archeologicznym są właśnie naczynia gliniane²³⁸. Trzeba także wspomnieć o wielopochówkowych kurhanach sudowskich, wyróżniających wówczas ten obszar kulturowy na tle sąsiednich ziem litewskich²³⁹.

Należy jeszcze odnieść się do stanowiska odmiennego, reprezentowanego głównie przez badaczy litewskich wydziałających obszar Litwy Zaniemeńskiej, jako odrębny kulturowo, zarówno od kultury sudowskiej w północno-wschodniej Polsce, jak i od kultury kurhanów wschodnioliteńskich²⁴⁰. Zgodnie z tym poglądem cmentarzysko w Wilkautinis zostało ostatnio przyporządkowane do tzw. kamiennych kurhanów jaćwieskich²⁴¹. W kontekście przynależności kulturowej Wilkautinis trzeba jednak przytoczyć uwagę A. Bitner-Wróblewskiej dotyczącą trudności w synchronizacji zjawisk kulturowych obserwowanych na Suwalszczyźnie i w środkowym dorzeczu Niemna, a także przypomnieć wciąż niewystarczający stan badań tego ostatniego regionu²⁴². Innym problemem jest w znacznym stopniu błędne, choć częste, łączenie dalece odległych chronologicznie pojęć *Soudinai* ze średniowieczną Jaćwieżą²⁴³.

Pozostając przy przyjętej atrybucji kulturowej cmentarzyska w Wilkautinis należy zauważyć, że – abstrahując od zespołu cech uznawanych za charakterystyczne dla wspomnianej grupy tzw. kamiennych kurhanów jaćwieskich – nekropola ta wpisuje się zdecydowanie lepiej w charakterystykę kultury kurhanów wschodnioliteńskich przedstawioną przez A. Bliujienę²⁴⁴. Dopuszczyć należy, iż takie spojrzenie może być jednak skutkiem ciągle niewystarczającej bazy źródłowej dla obszaru Litwy Zaniemeńskiej. Niemniej materiały pochodzące z Wilkautinis, choćby stożkowate umbo z ornamentem perełkowym charakterystycznym dla uzbrojenia wschodnioliteńskiego, czy cechy w obrządku pogrzebowego, jak typowe dla kultury kurhanów wschodnioliteńskich warstwy węgla i popiołu²⁴⁵ przemawiają za tym, by nekropole tę włączyć właśnie do tej kultury.

Justyna Rosowska
Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego
ul. Gołębia 11
PL 31-007 Kraków
kosatnicka@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5552-9778>

Received: 25.07.2019 / Reviewed: 9.11.2019 / Accepted: 5.12.2019

ANEKS 1

LISTA CYTOWANYCH MIEJSCOWOŚCI, Z ICH PRZYNALEŻNOŚCIĄ ADMINISTRACYJNĄ:

Aukštadvaris, Trakų raj. (LT)
Aušrinė, Varėnos raj. (LT)
Baliuliai, Švenčionių raj. (LT)
Balsmyr, Bornholms Regionskommune (DK)
Barzūnai, Šilutės raj. (LT)
Berčiūnai, Panevėžio raj. (LT)
Bilwinowo, gm. Szypliszki, pow. suwalski (PL)
Bogaczewo Kula, gm. Giżycko, pow. giżycki (dawn. *Kullabücke bei Bogatzewen, Kr. Lötzen*) (PL)
Čornaâ Luža / Чорная Лужа, Smargonski raėn / Смаргонскі раён (BY)
Czerwony Dwór, gm. Kowale Oleckie, pow. olecki (dawn. *Rothebude, Kr. Goldap*) (PL)
Degsnė-Labotiškiai, Molėtų raj. (LT)
dawn. *Detlevsruh, Kukehnen, Kr. Friedland* (RUS)
Diktarai, Anykščių raj. (LT)
Dvyliai, Klaipėdos raj. (LT)
Dvyliškiai (Paraisčiai), Vilniaus raj. (LT)
Eitulionys, Elektrėnų sav. (LT)
Grądy Krukłaneckie, gm. Giżycko, pow. giżycki (dawn. *Grunden, Kr. Angerburg*) (PL)
Grigiškes (Neravai), Vilniaus m. sav. (LT)
Griniūnai, Panevėžio raj. (LT)
Grodna / Гродна (pl. Grodno), Grodzenski raėn / Гродзенскі раён (BY)
Grunajki, gm. Banie Mazurskie, pow. gołdapski (dawn. *Gruneiken vel Gruneyken, Kr. Goldap*) (PL)
Holubice, okr. Vyškov (CZ)
Hüffingen, Lkr. Schwarzwald-Baar-Kreis, Baden-Württemberg (D)
Jauneikiai, Joniškio raj. (LT)
Jemieliste, gm. Filipów, pow. suwalski (PL)
Kalniškiai, Raseinių raj. (LT)
Karmazinai, Vilniaus raj. (dawn. *Karmazyny, pow. wileńsko-trocki*) (LT)
Kaštaunaliai, Šilalės raj. (LT)
Kielary, gm. Stawiguda, pow. olsztyński (dawn. *Kellaren, Kr. Allenstein*) (PL)
Konarzew, gm. Piątek, pow. łączycki (PL)
Kosewo, gm. Mrągowo, pow. mrągowski (dawn. *Alt Kossewen vel Kossewen, Kr. Sensburg*) (PL)
Krikštonys, Lazdijų raj. (LT)

²³⁷ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2004, 224; M. KLEWEK 2017, 79.

²³⁸ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2004, 224–226.

²³⁹ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2004, 224, 229.

²⁴⁰ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2004, 229–230; A. BLIUJIENĖ 2011, ryc. 5; 2013b, ryc. 32; 2014, 117–118; 2016, 7–13; por. A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2003, ryc. 8; 2006, ryc. 1.

²⁴¹ A. BLIUJIENĖ 2014, 117.

²⁴² A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2004, 229–230; por. A. BLIUJIENĖ 2014, 117.

²⁴³ A. BITNER-WRÓBLEWSKA 2004, 229.

²⁴⁴ A. BLIUJIENĖ 2014, 114–117.

²⁴⁵ Por. A. BLIUJIENĖ 2014, 114–117, ryc. 30:10a.

- Krzywólka, gm. Przerośl, pow. suwalski (PL)
 Kukiai, Rokiškio raj. (LT)
 Kuktiškės, Utenos raj. (LT)
 Leleszki, gm. Pasym, pow. szczycieński (dawn. *Lehlesken*,
Kr. Ortelsburg) (PL)
 Lieporiai, Šiaulių raj. (LT)
 Linksmučiai, Pakruojo raj. (LT)
 Lužice, okr. Hodonín (CZ)
 Łężany, gm. Reszel, pow. kętrzyński (PL)
 Marvelė (Kaunas-M.), Kauno m. sav. (LT)
 Maudžiorai, Kelmės raj. (LT)
 Miętkie, gm. Dźwierzuty, pow. szczycieński (dawn. *Mingfen*,
Kr. Ortelsburg) (PL)
 Mokra, gm. Miedźno, pow. kłobucki (PL)
 Netta, gm. Augustów, pow. augustowski (PL)
 Obeliai, Ukmergės raj. (LT)
 Osowa, gm. Suwałki, pow. suwalski (PL)
 Pagrybis, Šilalės raj. (LT)
 Pakalniai, Vilniaus raj. (dawn. *Dolna*, pow. *wileńsko-trocki*)
 (LT)
 Pakrauglė, Vilniaus raj. (dawn. *Pokradlo*,
pow. wileńsko-trocki) (LT)
 Pamusiai, Varėnos raj. (dawn. *Pomusie*,
pow. wileńsko-trocki) (LT)
 Pamūšis, Pakruojo raj. (LT)
 Paragaudis, Šilalės raj. (LT)
 Pavajuonys-Rėkučiai, Ignalinos raj. (LT)
 Pil'viny / Пільвіны, Astravecki raën / Астравецкі раён
 (BY)
 Plinkaigalis, Kėdainių raj. (LT)
 Panizze / Паніззе, Smargonski raën /
 Смаргонскі раён, (BY)
 Poškai, Joniškio raj. (LT)
 Poviliškės, Ignalinos raj. (LT)
 Prudziszki, gm. Jeleniewo, pow. suwalski (PL)
 Rudamina, Lazdijų raj. (dawn. *Urdomin*, pow. *kalwaryjski*) (LT)
 Tylkowo, gm. Pasym, pow. szczycieński (dawn. *Scheufelsdorf*,
Kr. Ortelsburg) (PL)
 Sejny, gm. Sejny, pow. sejneński (PL)
 Šereitlaukis, Pagėgių sav. (LT)
 Skersabalai, Vilniaus raj. (LT)
 Skomack Wielki, gm. Stare Juchy, pow. etcki (dawn.
Skomatzko, *Kr. Lyck*) (PL)
 Slabodka / Слабодка, Ašmānski raën / Ашмянскі раён (BY)
 Smalininkai, Jurbarko raj. (LT)
 Stare Kiejkuty, gm. Szczytno, pow. szczycieński
 (dawn. *Alt Keykuth*, *Kr. Ortelsburg*) (PL)
 Sudota, Švenčionių raj. (dawn. *Sudata*, pow. *święciański*) (LT)
 Suwałki, gm. Suwałki, pow. suwalski (PL)
 Szwajcaria (Suwałki-Sz.), gm. Jeleniewo, pow. suwalski (PL)
 Taurapolis, Utenos raj. (LT)
 Tūbausiai, Kretingos raj. (LT)
 Tumiany, gm. Barczewo, pow. olsztyński (dawn. *Daumen*,
Kr. Allenstein) (PL)
 Ukmergė, Ukmergės m. sav. (LT)
 Užpelkiai, Kretingos raj. (LT)
 Veršvai (Kaunas-V.), Kauno m. sav. (LT)
 Vidgiriai, Šilutės raj. (LT)
 Wołownia, gm. Jeleniewo, pow. suwalski (PL)
 Wyszembork, gm. Mrągowo, pow. mrągowski (PL)
 Wyszka, gm. Pisz, pow. piski (dawn. *Wiska*,
Kr. Johannsburg) (PL)
 Zastaučiai, Mažeikių raj. (LT)
 Zasvir / Засвір, Mādzel'ski raën / Мядзельскі раён (BY)
 Želėdz' / Жэлядзь (dzis. Żukojni Želėdzkiā / Жукойні
 Жэлядзкія), Astravecki raën / Астравецкі раён (BY)
 Žviliai, Šilalės raj. (LT)
 Žvirbliai, Vilniaus m. sav. (dawn. *Žwirble*,
pow. wileńsko-trocki) (LT)
 Żywa Woda, gm. Jeleniewo, pow. suwalski (PL)

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWALIA

- KSIĘGA INWENTARZOWA... – *Księga Inwentarzowa Muzeum Erazma Majewskiego, tom II, 1921*, w Pracowni Inwentaryzacji i Ruchu Muzealiów PMA.
 LISTY STEFANA KRUKOWSKIEGO... – *Listy do Erazma Majewskiego*, zbiór w Pracowni Dokumentacji Naukowej PMA, nr inw. 3757/A (283a – list z 1.06.1913 r. oraz 298a – list z 6/7.06.1913 r.)

LITERATURA

- ÅBERG, N. 1919: *Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit*, Uppsala.
 ABRAMOWICZ, A. 1991: *Historia archeologii polskiej. XIX i XX wiek*, Warszawa-Łódź.
 ANDRZEJOWSKI, J. 1991: *Okucia rogów do picia z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Europie Środkowej i Północnej (próba klasyfikacji i analizy chronologiczno-terytorialnej)*, MSiW VI, 7–120.

- ANTONIEWICZ, W. 1920: *Wykopiska z kurhanu późno-rzymskiego we wsi Urdomin, w pow. kalwaryjskim*, PArch. 1/3–4 (1919), 141–142.
 ANTONIEWICZ, W. 1929: *Powstanie i losy Muzeum Archeologicznego Erazma Majewskiego*, „Światowit” XIII, 1–19.
 ANTONIEWICZ, W. 1933: *Muzeum Archeologiczne im. Er. Majewskiego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego w Pałacu Staszica*, „Światowit” XV (1932/33), 9–22.
 ANTONIEWICZ, W. 1948: *Sprawozdanie Muzeum Archeologicznego im. Erazma Majewskiego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, „Światowit” XIX (1946–1947), 375–383.
 BANYTĖ-ROWELL, R., BITNER-WRÓBLEWSKA, A., REICH, CH. 2012: *Did they exist? The question of elites in Western Lithuania in the Roman and Early Migration Periods and their inter-regional contacts*. [w:] *People at the Crossroads of Space and Time (Footmarks of Societies in Ancient Europe)*, II, „Archaeologia Baltica” 18, 192–220.

- BAUBONIS, Z., DAKANIS, B. 1998: *Vilkiautinio pilkapynų ir gyvenvietės žvalgomieji tyrinėjimai*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais, Vilnius, 135–138.
- BAUBONIS, Z., DAKANIS, B. 2000a: *Vilkiautinio pilkapyno Bedugnio ežero pakrantėje tyrinėjimai 1999 m.*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais, Vilnius, 156–159.
- BAUBONIS, Z., DAKANIS, B. 2000b: *Vilkiautinio pilkapyno pilkapių vietos ir Vilkiautinio (Aušrinės) senovės gyvenvietės tyrinėjimai 1998 m.*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais, Vilnius, 159–163.
- BAŽAN, I.A., KARGAPOL'CEV, S.Ū. (Бажан, И.А., Каргапольцев, С.Ю.) 1989: *V-obraznye riflenye prázki kak hronologičeskij indikator sinhronizacii*, [w:] I.T. Kruglikov (red.), *Srednevekováâ arheologią Vostočnoj Evropy*, KSIA 198, 28–35.
- BECKMANN, CH. 1969: *Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien*, SJahr. XXVI, 5–106.
- BERTAŠIUS, M. 2005: *Marvelė. Ein Gräberfeld Mittellitauen. Bd. I*, Vidurio Lietuvos aukštaičių II–XII a. kapinynas, Kaunas.
- BERTAŠIUS, M. 2007: *The Subject of Battle-Knife Origin in Central Lithuania*, [w:] A. Bliujienė (red.), *Weapons, Weaponry and Man: In Memoriam Vytautas Kazakevičius*, „Archaeologia Baltica” 8, 231–237.
- BIBORSKI, M 2010: *Chronologia cmentarzyska kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu rzymskiego oraz z wczesnej fazy wędrówek ludów w Mokrej na Śląsku*, WA LXI (2009–2010), 137–151.
- BIEGEL, G., JASKANIS, J. 1987: (red.) *Die Balten, Die nördlichen Nachbarn der Slawen*, Freiburg im Breisgau.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 1991: *Between Scania and Samland. From studies of stylistic links in the Baltic basin during the Early Migration Period*, „Fornvännen” 86, 225–241.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 1992: *The Southeastern Baltic Zone and Scandinavia in the Early Migration Period*, [w:] J. Okulicz-Kozaryn, W. Nowakowski (red.), *Studia z archeologii ludów barbarzyńskich z wybrzeży Bałtyku i dorzecza Wisły*, Barbaricum 2, Warszawa, 245–277.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 2001: *From Samland to Rogaland. East-West connections in the Baltic basin during the Early Migration Period*, Warszawa.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 2003: *W poszukiwaniu wspólnego czasu. Ziemie bałtyjskie a Skandynawia we wczesnym okresie wędrówek ludów*, „Folia Praehistorica Posnaniensia” X/XI (2002), 177–241.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 2004: *Z badań nad ceramiką zachodniobałtyjską w okresie wędrówek ludów. Problem tzw. kultury sudowskiej*, Barbaricum 3, Warszawa, 219–241.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 2005: *Suwalscy „pacyfiści”. Wpływ Gotów na obrządek pogrzebowy mieszkańców Suwalszczyzny w okresie wędrówek ludów?*, [w:] P. Łuczkiwicz et alii (red.), *Europa Barbarica. Czwierć wieku archeologii w Masłomęczu*. Monumenta Studia Gothica IV, Lublin, 33–42.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 2006: *The Key Problems of Late Migration Period in the Balt Lands*, [w:] M. Bertašius (red.), *Transformatio Mundi. The Transition from the Late Migration Period to the Early Viking Age in the East Baltic*, Kaunas, 7–15.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 2007a: *Netta. A Balt Cemetery in Northeastern Poland*, Monumenta Archaeologica Barbarica XII, Warszawa.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 2007b: *Problem genezy grupy olsztyńskiej w świetle periodyzacji cmentarzysk w Tumianach i Kielarach*, [w:] M. Mączyńska, A. Urbaniak (red.), *Okres rzymski i wędrówek ludów w północnej Polsce i materiały z konferencji „Cmentarzyska z okresu rzymskiego jako miejsca kultu”, Białe Błota 17–19 maja 2000 r.*, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Archaeologica 25, Łódź, 69–92.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 2008: *Observers or participants? The Balts during turbulent epoch*, [w:] B. Niezabitowska-Wiśniewska et alii (red.), *The Turbulent Epoch. New materials from the Late Roman Period and the Migration Period, vol. II*, Monumenta Studia Gothica V, Lublin, 97–112.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A., RZESZOTARSKA-NOWAKIEWICZ, A., NOWAKIEWICZ, T. 2011: (red.) *Katalog / Katalog / Katalogs*, [w:] T. Nowakiewicz (red.), *Archeologiczne dziedzictwo Prus Wschodnich w archiwum Feliksa Jakobsona / Das archäologische Vermächtnis Ostpreußens im Archiv des Felix Jakobson / Austrumprūsijas arheoloģiskais mantojums Fēliksa Jākobsona arhīvā*, Aestiorum Hereditas II, Warszawa, 72–511.
- BLIUJENĖ, A. 1992: *Alinkos (Raistinės) pilkapiai*, „Lietuvos archeologija” 8, 105–127.
- BLIUJENĖ, A. 1998: *Užpelkių kapinyno tyrinėjimai 1996 metais*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais, Vilnius, 187–190.
- BLIUJENĖ, A. 2002: *The Main Stylistic Features of the Baltic Crossbow Brooches*, „Archaeologia Baltica” 5, 145–162.
- BLIUJENĖ, A. 2006: *Watershed between Eastern and Western Lithuania during the Early and Late Migration Period*, „Archaeologia Lituanica” 7, 29–65.
- BLIUJENĖ, A. 2011: *Northern Gold. Amber in Lithuania (c. 100 to c. 1200)*, East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450 (18), Leiden-Boston.
- BLIUJENĖ, A. 2013a: *Armed People of East and Southeast Lithuania in the Geocultural Context of the Migration Period*, [w:] *Societies of the Past: Approaches to Landscape, Burial Customs and Grave Goods*, „Archaeologia Baltica” 19, 145–165.
- BLIUJENĖ, A. 2013b: *Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai*, Lietuvos archeologija III, Klaipėda.
- BLIUJENĖ, A. 2014: *Litauen von der frühen Völkerwanderungszeit bis zur Staatsbildung (5. bis Mitte 13. Jh.)*, [w:] R. Bantytė-Rowell et alii (red.), *Die vor- und frühgeschichtlichen Funde aus Litauen*, Museum für Vor- und Frühgeschichte, Staatliche Museen zu Berlin. Bestandskataloge 12, Berlin, 88–121.
- BLIUJENĖ, A. 2016: *On Both Sides of the Middle Reaches of the Nemunas River. A New Approach to Old Problems*, WA LXVII, 3–36.
- BLIUJENĖ, A., CURTA, F. 2011: *Exotic Lands, Quixotic Friends-Eastern Lithuania and the Carpathian Basin in Late*

- Antiquity and the Early Middle Ages (AD c 380 to c 620)*, „Medieval Archaeology” 55, 29–65.
- BLIUJENĖ, A., STEPONAITIS, V. 2009: *Wealthy Horsemen in the Remote and Tenebrous Forests of East Lithuania During the Migration Period*, [w:] A. Bliujienė (red.), *The Horse and Man in European Antiquity (Worldview, Burial Rites, and Military and Everyday Life)*, „Archaeologia Baltica” 11, 185–205.
- BOGUCKI, M. 2000: *Symbolika ornamentów z litewskich okuć rogów do picia z okresu wędrówek ludów*, „Światowit” II (XLIII), fasc. B, 26–34.
- BUTĖNAS, E. 1999: *Sagtys iš Rytų Lietuvos pilkapių (tipai, pas-kirtis)*, „Lietuvos archeologija” 18, 37–56.
- CEHAK-HOŁUBOWICZOWA, H. 1955: *Cmentarzysko kurhanowe z VI i VII w. w miejsc. Karmazyny koło miasta Troki w Litewskiej SRR*, WA XXII/3–4, 312–331.
- CSALLÁNY, D. 1961: *Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken (414–568 u. Z.)*, Archaeologia Hungarica, Series Nova XXXVIII, Budapest.
- DEMIDZIUK, K., KONTNY, B. 2009: *Materials of the East Lithuanian Barrows Culture from the area of Smorgon basing on the files from the territory of Silesia*, „Archeologia Litwana” 10, 163–173.
- DOWGIRD, T. 1883: *Wykopalisko w Jasnogórcze*, „Kłosy. Czasopismo ilustrowane, tygodniowe, poświęcone literaturze, nauce i sztuce” XXXVII (952) z 15/27.09.1883, 202.
- ENGEL, M., IWANICKI, P., RZESZOTARSKA-NOWAKIEWICZ, A. 2006a: „*Sudovia in qua Sudovitae*”. *The new hypothesis about the origin of Sudovian Culture*, „Archeologia Litwana” 7, 184–211.
- ENGEL, M., IWANICKI, P., RZESZOTARSKA-NOWAKIEWICZ, A. 2006b: *Sudovia in qua Sudovitae. Nowa hipoteza na temat genezy kultury sudowskiej*, „Światowit” VI, fasc. B (2004/2005), 23–34.
- ENGEL, M., IWANICKI, P., SOBZAK, C. 2018: *Badania planigraficzne z wykorzystaniem wykrywaczy metali na terenie jaćwieskich ośrodków grodowych. Nowe odkrycia i nowe interpretacje*, [w:] S. Wadył, M. Karczewski, M. Hoffmann (red.), *Materiały do Archeologii Warmii i Mazur*, tom 2, Warszawa-Białystok-Olsztyn, 273–293.
- GAVRITUHIN, I.O. (Гавритухин, И.О.) 1989: *Kodynskie fibuly (typy i niektóre problemy interpretacji)*, [w:] V. Žulkus (red.), *Vakarų baltų archeologija ir istorija. Tarptautinės respublikinės mokslinės konferencijos medžiaga*, Klaipėda, 78–85.
- GRIKPĖDIS, M., TAMULYNAS, L. 2014: *Smalininkų kapinynas*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2013 metais, Vilnius, 149–150.
- GUREVIČ, F.D. (Гуревич, Ф.Д.) 1962: *Drevnosti Belorusskogo Poneman’á*, Moskva-Leningrad.
- IWANOWSKA, G. 2006: *Cmentarzysko kurhanowe w Żwirblach pod Wilnem. Wprowadzenie w problematykę. Katalog*, Warszawa.
- JAKOBSON, F. 1929: *Litauen*, [w:] M. Ebert (red.), *Reallexikon der Vorgeschichte*, tom 13, Berlin, 29–32.
- JAKOBSON, F. 2009: *Die Brandgräberfelder von Daumen und Kellaren im Kreise Allenstein, Ostpr.*, Daumen und Kellaren – Tumiany i Kielary 1 (red. A. Bitner-Wróblewska et alii), Schriften des Archäologischen Landesmuseums 9, Neumünster.
- JASKANIS, D. 1963: *Cmentarzysko kurhanowe w miejsc. Krzywólka, pow. Suwałki*, RB IV, 279–308.
- JASKANIS, D., JASKANIS, J. 1961: *Sprawozdanie z badań w 1957 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Osowa, pow. Suwałki*, WA XXVII/1, 27–48.
- JASKANIS, D., KACZYŃSKI, M. 1981: (red.) *Bałtowie – północni sąsiedzi Słowian (V w. p.n.e. do XII–XIV wieku)*. *Wy-stawa ze zbiorów polskich muzeów*, Warszawa.
- JASKANIS, J. 1958: *Sprawozdanie z badań w 1956 r. na cmenta-rzysku kurhanowym w miejscowości Osowa, pow. Su-wałki*, WA XXV/1–2, 75–98.
- JASKANIS, J. 1962: *Wyniki badań cmentarzyska kurhanowego we wsi Osowa, pow. Suwałki w latach 1960–1961*, RB III, 233–298.
- JASKANIS, J. 1966: *Human Burials with Horses in Prussia and Sudovia in the First Millennium of Our Era*, „Acta Bal-tico-Slavica” 4, 29–66.
- JASKANIS, J. 1967: *Materiały z kurhanów z II połowy I tys. n. e. w Jemielistem i Wólce, pow. Suwałki*, RB VII, 133–152.
- JASKANIS, J. 1974: *Obrządek pogrzebowy zachodnich Bałtów u schyłku starożytności (I–V w. n.e.)*, Wrocław.
- JASKANIS, J. 2013: *Szwajcaria. Cmentarzysko bałtyjskie kultury sudowskiej w północno-wschodniej Polsce*, Warszawa.
- JAŻDŻEWSKI, K. 1995: *Pamiętniki. Wspomnienia polskiego ar-cheologa z XX wieku*, Łódź.
- JOVAIŠA, E. 1978: *Plinkaigalio (Kėdainių raj.) kapinyno tyrinėjimai 1977 metais*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1976 ir 1977 metais, Vilnius, 167–174.
- JUGA-SZYMAŃSKA, A. 2014: *Kontakty Pojezierza Mazurskiego ze wschodnią strefą Bałtyku w okresie wpływów rzym-skich na przykładzie szpil*, Seminarium Bałtyjskie 3, Warszawa.
- KACZYŃSKI, M. 1961: *Cmentarzysko kurhanowe z V–VI wieku w miejscowości Bilwinowo, pow. Suwałki*, RB II, 199–276.
- KACZYŃSKI, M. 1963: *Materiały z badań 1934 r. na cmentarzy-sku kurhanowym w miejscowości Sudata, pow. Świecia-ny, na Wileńszczyźnie (LSRR)*, WA XXIX/2, 138–156.
- KACZYŃSKI, M. 1966: *Cmentarzysko z V–VI w. we wsi Wołow-nia, powiat Suwałki*, RB VI, 167–208.
- KAZAKEVIČIUS, V. 1987: *Motifs of Animal Decorative Pattern on Bindings of the 5th–6th Century Drinking Horns from Plinkaigalis Burial Ground (Lithuania)*, „Finskt Muse-um” 96, 45–63.
- KAZAKEVIČIUS, V. 1988: (V. Kazakavičius) *Oružie baltskih ple-men IVIII vekov na teritorii Litvy*, Vilnius.
- KAZAKEVIČIUS, V. 1993: *Plinkaigalio kapinynas. Monografija*, „Lietuvos Archeologija” 10.
- KAZAKEVIČIUS, V. 1998: *Tyrinėjimų Kalniškiuose dešimtmetis*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 me-tais, Vilnius, 198–201.
- KAZAKEVIČIUS, V. 2000: *Kalniškių kapinynas*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais, Vilnius, 100–101.
- KAZAKEVIČIUS, V. 2004: *Kalniškių kapinynas*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais, Vilnius, 125–126.
- KHOMIAKOVA, O. 2012: *Sambian-Natangian Culture Ring* 159

- Decoration Style as an Example of Communication Between Local Elites in the Baltic Region in the Late Roman Period*, [w:] *People at the Crossroads of Space and Time (Footmarks of Societies in Ancient Europe)*, II, „Archaeologia Baltica” 18, 147–166.
- KISS, A. 1996: *Das awarenzeitlich gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A*, Studien zur Archäologie der Awaren 5, Innsbruck.
- KIULKYS, D. 2010: *Senoji ir vidurinio geležies amžiaus skydai Lietuvoje*, „Archaeologia Lituana” 11, 33–114.
- KLANICA, Z., KLANICOVÁ, S. 2011: *Das langobardische Gräberfeld von Lužice (Bez. Hodonín)*, [w:] J. Tejral et alii (red.), *Langobardische Gräberfelder in Mähren I*, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 39, Brno, 225–459.
- KLEWEK, M. 2017: *Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich i okresu wędrówek ludów w Przebrodzie, pow. suwalski*, Studia Archaeologica Sudauica I, Warszawa, 55–131.
- KOKOWSKI, A. 2009: *Kontinuität und Diskontinuität der Besiedlung in der jüngeren vorrömischen Eisenzeit und in der römischen Kaiserzeit am Beispiel des Hrubieszów-Bekens*, „Přehled Výzkumů” 50, 181–212.
- KONTNY, B. 2004: *Broń z cmentarzyska kultury kurhanów wschodnioliteńskich w Słobódce (?) na Białorusi w świetle podobnych odkryć*, Barbaricum 7, Warszawa, 249–263.
- KONTNY, B. 2006: *Zabytki bałtyjskie w zbiorach wrocławskich, czyli nowe (stare) materiały kultury kurhanów wschodnioliteńskich z miejscowości Słobotka*, „Silesia Antiqua” 43, 157–173.
- KONTNY, B. 2009: *Materiały kultury kurhanów wschodnioliteńskich w kolekcjach muzeów dolnośląskich. Zabytki z cmentarzyska w okolicy Smorgoni*, „Silesia Antiqua” 45, 315–333.
- KONTNY, B. 2017: *Brothers-in-Arms. Balt Warriors and their Interregional Contacts in the Roman and Migration Periods (the Case of the Bogaczewo and Sudovian Cultures)*, „Lietuvos Archeologija” 43, 11–62.
- KONTNY, B. 2019: *Archeologia wojny. Studia nad uzbrojeniem barbarzyńskiej Europy okresów wpływów rzymskich i wędrówek ludów*, Oświęcim.
- KONTNY, B., SZYMAŃSKI, P. 2015: *Zapinka z późnego okresu wędrówek ludów z Pucka*, (w:) B. Kontny (red.), *Ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur. Jerzy Okulicz-Kozaryn in memoriam*, ŚWIATOWIT, Suppl. Series B: Barbaricum 11, Warszawa, 333–350.
- KOSTRZEWSKI, J. 1948: *Od mezolitu do okresu wędrówek ludów*, [w:] S. Krukowski, J. Kostrzewski, R. Jakimowicz, *Prehistoria ziem polskich*, Encyklopedia Polska, tom IV, część 1, Kraków (1939–1948), 118–359.
- KOZŁOWSKI, S.K. 2007: *Stefan Krukowski. Narodziny giganta*, Warszawa.
- KRAJEWSKA, M. 2008: *Spuścizna Erazma Majewskiego w Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. W 150 rocznicę urodzin E. Majewskiego (1858–1922)*, WA LX, 9–95.
- KRAJEWSKA, M. 2009: *Dzieje Państwowego Muzeum Archeologicznego. Kalendarium*, [w:] W. Borkowski (red.), *Państwowe Muzeum Archeologiczne. Informator*, Warszawa, 5–63.
- KRAJEWSKA, M. 2010: *Erazm Majewski (1858–1922)*, „Mazowsze. Studia Regionalne” 5, 219–228.
- KRAJEWSKA, M. 2012: *Archeologiczne Muzeum Erazma Majewskiego w Warszawie*, „Światowit” IX (L), fasc. B, 19–49.
- KRUKOWSKI, S. 1913: *Cmentarz ciałopalny bez popielnic w Wysockiem (pow. sejneński)*, „Światowit” XI, 1–13.
- KULIKAUSKAS, P. 1959: *Naujas archeologinis paminklas Užnemunėje (V–VII amžių jotvingių senkapis Krikstonys, Lazdijų raj.)*, „Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai” A 1(6), 71–88.
- KULIKAUSKAS, P. 1974: *Vilkiautinio (Varėnos raj.) pilkapių tyrinėjimai 1973 m.*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais, Vilnius, 46–52.
- KULIKAUSKAS, P. 1975: *Vilkiautinio (Varėnos raj.) pilkapyno tyrinėjimai 1974 metais*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 ir 1975 metais, Vilnius, 107–110.
- KULIKAUSKAS, P. 1977: *Vilkiautinio pilkapynas ir jo tyrinėjimai*, Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Istorija XVII/2, Vilnius, 83–104.
- KULIKAUSKAS, P., JABLONSKIS, K. 1961: (red.) *Lietuvos archeologijos bruožai*, Vilnius.
- KUNCIENĖ, O. 1976: *Naravų-Grigiškių (Trakų raj.) pilkapių tyrinėjimai 1974 ir 1975 metais*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 ir 1975 metais, Vilnius, 117–123.
- KUNCIENĖ, O. 1983: *Grigiškių (Neravų, Trakų raj.) pilkapyno radiniai (2. Papuošalai)*, „Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai” A 1(82), 49–60.
- KURILA, L. 2007: *Graves of the Unburied: Symbolic Iron Age Warrior Burials in East Lithuania*, [w:] A. Bliujienė (red.), *Weapons, Weaponry and Man: In Memoriam Vytautas Kazakevičius*, „Archaeologia Baltica” 8, 292–301.
- KURILA, L. 2009a: *Socialinis statusas ir lytis: geležies amžiaus Rytų Lietuvos socialinės organizacijos analizė*, „Lietuvos Archeologija” 35, 153–192.
- KURILA, L. 2009b: *Symbolic Horse Burials in the Iron Age of East Lithuania*, [w:] A. Bliujienė (red.), *The Horse and Man in European Antiquity (Worldview, Burial Rites, and Military and Everyday Life)*, „Archaeologia Baltica” 11, 242–253.
- LIETUVOS ATLASAS 1977: *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai* (red. A. Tautavičius), tom III, Vilnius.
- LIETUVOS ATLASAS 1978: *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. I–XI a. radiniai* (red. A. Tautavičius), tom IV, Vilnius.
- LUCHTANAS, A. 2001: (A. Luhtanas) *K voprosu ob isčeznovenii kultury štrihovannoj keramiki v bassejne Neris (gorodiša i seliša v Kárnave)*, „Archaeologia Lituana” 2, 22–28.
- MADYDA-LEGUTKO, R. 1987: *Die Gürtelschnallen der Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, B.A.R. Int. Series 360 (1986), Oxford.
- MADYDA-LEGUTKO, R. 2006: *Zu den Beziehungen der litauischen Gebiete zu dem mitteleuropäischen Barbaricum in der frühen Völkerwanderungszeit*, „Archaeologia Lituana” 7, 144–155.
- MAJEWSKI, E. 1913: [NN] *Sprawozdanie z działalności i rozwoju naszego Muzeum przedhistorycznego za rok 1913*, „Światowit” XII, 84–90.

- MEDVEDEV, A. (Медведев, А.) 1989: *K voprosu ob učastii átvá-gov v formirovanii kul'tury vostočnolitovskih kurganov*, [w:] V. Žulkus (red.), *Vakarų baltų archeologija ir istorija. Tarptautinės respublikinės mokslinės konferencijos medžiaga*, Klaipėda, 55–59.
- MICHELBERTAS, M. 1986: *Senasis geležies amžius Lietuvoj. I–IV amžius*, Vilnius.
- MICHELBERTAS, M. 1997: *Paragaudžio pilkapynas*, Vilnius.
- MOORA, H. 1938: *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. II Teil: Analyse*, Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft XXIX, Tartu.
- NOWAKOWSKI, W. 1995: *Od Galindai do Galinditae. Z badań nad pradziejami bałtyjskiego ludu z Pojezierza Mazurskiego*, Barbaricum 4, Warszawa.
- NOWAKOWSKI, W. 1996: *Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt*, Veröffentlichungen des Vorgeschichtlichen Seminars Marburg Sonderbd. 10, Marburg-Warszawa.
- NOWAKOWSKI, W. 1998: *Die Funde der römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit aus Masuren*, Museum für Vor- und Frühgeschichte, Staatliche Museen zu Berlin, Bestandskataloge 6, Berlin.
- NOWAKOWSKI, W. 2017: *Centrum czy peryferie? Dorzecze Czarnej Hańczy u schyłku starożytności*, *Studia Archaeologica Sudauica I*, Warszawa, 13–35.
- PIOTROWSKA, D. 2003: *Z dziejów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie*, *WA LVI* (2002–2003), 13–35.
- PRASSOLOV, J.A. 2018: *Die völkerwanderungszeitlichen Dolchmesser der samländisch-natangischen Kultur auf dem Gebiet des ehemaligen Ostpreussens*, *Studien zur Siedlungsgeschichte und Archäologie der Ostseegebiete 15*, Kiel/Hamburg.
- RADZVILOVAITĖ, E. 1966: *Lietuvių genčių skydai II–VIII amžiais*, „Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai“ A 2(21), 127–142.
- RIMANTIENĖ, R. 1968: *Tūbausių kapinynas*, [w:] A. Tautavičius (red.), *Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I–IV a. kapinynai*, Vilnius, 183–209.
- RUDNICKI, M. 2008: *Bemerkungen zur Entwicklung von Armbrustsprossenfibeln aus dem Territorium der Olsztyn-Gruppe: Erste Feststellungen*, [w:] B. Niezabitowska-Wiśniewska et alii (red.), *The Turbulent Epoch. New materials from the Late Roman Period and the Migration Period, vol. II*, Monumenta Studia Gothica V, Lublin, 291–302.
- RUDNICKI, M. 2010: *Zespół zabytków z grobu 368 w Kosewie. Uwagi ponad 100 lat po odkryciu*, [w:] A. Urbaniak et alii (red.), *TERRA BARBARICA. Studia ofiarowane Magdalenie Mączynskiej w 65. rocznicę urodzin*, Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina II, Łódź-Warszawa, 445–456.
- RUDNICKI, M. 2016: *The Cemetery in Leleszki, the Szczytno District (Formely Lehlesken, Kr. Ortelsburg) and the Problem of Ethnic Identification of the Olsztyn Group*, „Światowit” X(LI), fasc. B (2012), 163–178.
- RUDNICKI, M. 2019: *The Olsztyn Group in the Early Medieval Archaeology of the Baltic Region. The Cemetery at Leleszki*, East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450 (52), Leiden.
- SALATKIENĖ, B. 1992: *Lieporių (Šiauliai) kapinyno 1990 ir 1991 m. tyrinėjimai*, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1990 ir 1991 metais*, Vilnius, 117–122.
- SCHULZE-DÖRRLAMM, M. 1986: *Romanisch oder Germanische Untersuchungen zu den Armbrust- und Bügelknopffibeln des 5. und 6. Jahrhunderts aus den Gebieten westlich des Rheins und südlich der Donau*, *JRGZM 33*, 593–720.
- SIMNIŠKYTĖ, A. 1998: *Geriamieji ragai Lietuvoje*, „Lietuvos archeologija“ 15, 185–245.
- SPICYN, A. (Спицын, А.) 1925: *Litovskie drevnosti*, „Tauta ir žodis” III, 112–171.
- SZUKIEWICZ, W. 1900: *Kurhany ciałopalne w Pomusiu (pow. trocki, gub. wileńska)*, „Światowit” II, 3–18.
- SZYMAŃSKI, P. 2013: *Z badań nad chronologią i zróżnicowaniem kulturowym społeczności Mazur*, *Barbaricum 9*, Warszawa.
- SZYMAŃSKI, P. 2017: *Schylek grupy gołdapskiej kultury sudowskiej w okresie wędrówek ludów*, [w:] J. Andrzejowski et alii (red.), *ORBIS BARBARORUM. Studia ad archaeologiam Germanorum et Baltorum temporibus Imperii Romani pertinentia Adalberto Nowakowski dedicata*, *Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina VI*, Warszawa-Schleswig, 239–252.
- SZYMAŃSKI, P. 2018: *Chronologia gołdapskiej grupy kulturowej w okresie wędrówek ludów*, *ŚWIATOWIT Suppl. Series P: Prehistory and Middle Ages XX*, Warszawa.
- ŠIMĖNAS, V. 1988: *Vidgirių kapinynas*, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1986 ir 1987 metais*, Vilnius, 94–98.
- ŠIMĖNAS, V. 1998a: *Dvyliškio (Paraisčių) pilkapyno tyrinėjimai 1997 metais*, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, Vilnius, 161–164.
- ŠIMĖNAS, V. 1998b: *Skersabalių pilkapyno 2-osios grupės tyrinėjimai 1997 metais*, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, Vilnius, 165–168.
- ŠIMĖNAS, V. 2002: *Barzūnų kapinynas*, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais*, Vilnius, 124–129.
- ŠIMĖNAS, V. 2006: *Poviliškės pilkapynas*, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005 metais*, Vilnius, 103–105.
- TAUTAVIČIUS, A. 1972: *Taurapilio pilkapių (Utenos raj.) kasinėjimai 1970 ir 1971 metais*, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais*, Vilnius, 40–48.
- TAUTAVIČIUS, A. 1978: *Lankinės segės trikampje kojele*, [w:] *LIETUVOS ATLASAS 1978*, 42.
- TAUTAVIČIUS, A. 1981: *Taurapilio „kunigaiškščio“ kapas*, „Lietuvos archeologija“ 2, 18–43.
- TAUTAVIČIUS, A. 1994a: *Okres rzymski (I–IV w.)*, [w:] A. Bitner-Wróblewska et alii (red.), *Starożytności Litwy. Katalog wystawy Muzeum Narodowego Litwy z Wilna 4.03–30.06.1994* Warszawa, Warszawa, 24–32.
- TAUTAVIČIUS, A. 1994b: *Plemiona Bałtów w V–XIII w.*, [w:] A. Bitner-Wróblewska et alii (red.), *Starożytności Litwy. Katalog wystawy Muzeum Narodowego Litwy z Wilna 4.03–30.06.1994* Warszawa, Warszawa, 33–44.
- TAUTAVIČIUS, A. 1996: *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, Vilnius.

- TEJRAL, J. 2011: *Zum Stand der Langobardenforschung im nord-danubischen Raum*, [w:] J. Tejral et alii (red.), *Langobardische Gräberfelder in Mähren I*, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 39, Brno, 11–73.
- URBANAVIČIENĖ, S., VAŠKEVIČIŪTĖ, I. 1994: *Berčiūnų pilkapių tyrinėjimai 1992 ir 1993 metais*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais, Vilnius, 113–119.
- VAITKEVIČIUS, V. 2003: *Badania cmentarzyska kurhanowego koło wsi Pakalniiai na Litwie. Przyczynek do dyskusji nad datowaniem początków kultury kurhanów wschodnio-litewskich*, WA LVI (2002), 111–124.
- VAITKEVIČIUS, V. 2005: *Interpreting the East Lithuanian Barrow Culture*, [w:] V. Lang (red.), *Culture and Material Culture. Papers from the first theoretical seminar of the Baltic archaeologists (BASE) held at the University of Tartu, Estonia, October 17th–19th, 2003*, Interarchaeologia 1, Tartu-Riga-Vilnius, 71–86.
- VAITKUNSKIENĖ, L. 1995a: *The formation of a warrior elite during the Middle Iron Age in Lithuania*, „Archeologia Baltica” 1, 94–106.
- VAITKUNSKIENĖ, L. 1995b: *Pagrybio kapinynas. Monografija*, „Lietuvos archeologija” 13.
- VAŠKEVIČIŪTĖ, I. 2007: *Semigallian Warrior Weaponry and its Reflection in Burial Rites in the Fifth to the 12th Century AD*, [w:] A. Bliujienė (red.), *Weapons, Weaponry and Man: In Memoriam Vytautas Kazakevičius*, „Archeologia Baltica” 8, 214–222.
- WERNER, J. 1977: *Der Grabfund von Taurapolis, Rayon Utna (Litauen) und die Verbindung der Balten zum Reich Theoderichs*, [w:] G. Kossack, J. Reichstein (red.), *Archäologische Beiträge zur Chronologie der Völkerwanderungszeit*, Antiquitas 3 = Abhandlungen zur Vor- und Frühgeschichte, zur klassischen und provinzial-römischen Archäologie und zur Geschichte des Altertums 20, Bonn, 87–92.
- WIŚNIEWSKA, A. 2014: *Łęzany. Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich i wędrowek ludów na Pojezierzu Mrągowskim. Badania w sezonie 2013 / Cemetery of the Roman Period and the Migration Period in the Mrągowo Lake District. Research in season 2013*, Warszawa.
- WROŃSKA, J. 1986: *Archeolodzy warszawscy na początku XX wieku*, Wrocław.
- WROŃSKA, J. 1992: *Początki działalności naukowej Profesora Stefana Krukowskiego*, [w:] J. Lech, J. Partyka (red.), *Prof. Stefan Krukowski (1890–1982). Działalność archeologiczna i jej znaczenie dla nauki polskiej*, Ojców, 41–58.
- ZABIELA, G. 1996: *V a. kapas Ukmergėje*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais, Vilnius, 142–143.
- ZALEPŪGIENĖ, A., FEDIAJEVAS, O. 2009: *Šereitlaukio kapinynas*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2008 metais, Vilnius, 143–147.
- ZIELING, N. 1989: *Studien zu germanischen Schildern der Spätlatène- und der römischen Kaiserzeit im freien Germanien I–III*, B.A.R. Int. Series 505, Oxford.
- ZIEMIŃSKA-ODOJOWA, W. 1961: *Badania wykopaliskowe w 1959 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejsc. Żywa Woda, pow. Suwałki*, RB I, 193–222.

THE CEMETERY OF EAST LITHUANIAN BARROW CULTURE FROM THE MIGRATION PERIOD AT VILKIAUTINIS (FMR. WYSOKIE), IN LITHUANIA, IN LIGHT OF EXCAVATION IN 1913

SUMMARY

The cemetery at Vilkiutinis, raj. Varėna (fmr. *Wysokie, pow. sejneński*) lies to the east of the village on a hilly area surrounding Lake Bedugnis, in south-eastern Lithuania (Fig. 1, 2). The accidental discovery of a fragment of a bronze ornament was given to archaeologists in Warsaw in the spring of 1913. The same year, archaeological works were undertaken by Stefan Krukowski.

Excavations lasted from 17 May to 5 June 1913. During the fieldworks, Krukowski prepared the documentation of the cemetery, including a general plan of the site and drawings of individual barrows (Fig. 2, Pl. I–IX). His journal has not been preserved, but Krukowski soon managed to publish his research in the journal “Światowit” in the form of a short report (S. KRUKOWSKI 1913). The results of this research, never published in full, are presented in this paper.

At the beginning of the 20th century, the cemetery was still preserved in relatively good condition. Only some of the barrows bore traces of violation in the form of collapsed tops, which might have been the result of a secondary dig of a plundering character. The cemetery might have had a size of 100 hectares. According to Krukowski, there were about 100 barrows in the exploration zone. Two additional clusters of fewer and more dispersed mounds were located south of the mentioned area. Krukowski examined and documented 21 mounds (I–XXI; Pl. I–IX); Barrow XXII was the one that was discovered accidentally (Fig. 11). According to the researcher, the cemetery contained mainly

burial mounds constructed with earth and stones. Their height ranged from a few centimetres to 1.5 metres. The diameter of their bases varied from less than one (1) to eight (8) metres. Mounds constructed in this way were also found in other nearby cemeteries in the area of Užnemunė (Polish: *Litwa Zaniemeńska*).

As a result, 18 graves and 65 archaeological finds were discovered. In 11 graves, a grave inventory was found (III.1, IV.1, VIII.1, XI.1, XV.2, XVI.1, XVIII.1, XVIII.2, XIX.1, XX.1, XXII.1; Pl. I–IX). Finds from Vilkiutinis were taken to the Archaeological Museum of Erazm Majewski (*Muzeum Erazma Majewskiego* – Polish abbreviation ‘MEM’). Those artefacts that survived World War II (41 items) are now kept in the State Archaeological Museum in Warsaw (*Państwowe Muzeum Archeologiczne*), inv. no. PMA IV/168. The archive of the State Archaeological Museum also holds the correspondence of Krukowski and Majewski from the excavation period, as well as the MEM card file catalogue which contains a full list of finds excavated in Vilkiutinis in 1913 (MEM inv. nos. 22037–22100 and 22372).

The analysis of archaeological material recovered at Vilkiutinis indicates that the cemetery was in use during the late phase I (2nd/3rd – half of the 5th century) and phase II (half of 5th – 6th/7th century) of East Lithuanian Barrow Culture, which functioned in present-day eastern and south-eastern Lithuania from the 2nd/3rd century until the middle of the 12th century (A. TAUTAVIČIUS 1996, 98; A. LUCHTANAS

2001, 27; V. VAITKEVIČIUS 2005, 71, 75). Part of the cemetery excavated by Krukowski can be dated mostly to phases D and E, and more or less coincides with the results of further research conducted in Vilkiutinis (P. KULIKAUSKAS 1974, 46–52; 1975, 107–110; 1977, 83–104; Z. BAUBONIS, B. DAKANIS 1998, 135–138; 2000a, 156–159; 2000b, 159–163). This fact is supported by the presence of diagnostically sensitive ornaments, e.g. brooches (type *Dollkeim/Kovrovo* – phase D – Fig. 6:4; variant of the *Prag* type – phases D3–E1 – Fig. 6:2; brooch with a triangular foot – phase D – Pl. IV/IV.1:3; *Schlusskreuzfibel* type – phases E1–E2a – Pl. II/III.1:2; V/XIX.1:1, Fig. 3, 8:1), and buckles (type AH16 – phases D–E – Pl. II/III.1:3; *Kreuzdornschnalle* type – D–E2 phases – Pl. V/XIX.1:2, Fig. 8:2; *Schilddornschnalle* type – D–E phases – Pl. IV/IV.1:5, type AH15 – phases D–E – Pl. IV/IV.1:7, Fig. 4:2; B-shaped/*Nierenschnalle* type – phase D – Pl. IV/IV.1:6, VI/XVIII.2:1, VII/XV.2:3, Fig. 4:3, 6:2). To the same period can also be dated an element of war gear in the form of one shield-boss type of conical umbo with a wide brim furnished with a pearl-like ornament made of small protuberances along the edges (phases D–E1; Pl. VIII/XV.2:2, Fig. 6:1). A relatively unique find in Vilkiutinis was the remains of a drinking horn (D.5 type – Pl. IX/XX.1:6.7.9, Fig. 9:2.3), which is dated to the 4th – 6th century.

Although only a small part of the cemetery has been examined, it still can be supposed that its southern part only contains barrows with cremation graves, while the northern area of the cemetery is where inhumation graves were located. Inhumation graves were also the oldest group of barrows (XVIII.1.2, XX.1, XXI.1) (A. TAUTAVIČIUS 1996, 98; A. LUCHTANAS 2001, 27; V. VAITKEVIČIUS 2005, 71, 75). The inventory features (XVIII.1.2, XX.1) can be dated to the end of phase I of the East Lithuanian Barrow Culture. All the graves are in very poor condition. Most of the bone material was not collected. In accordance with customs prevailing in that time in eastern Lithuania, human burials were oriented on a NS or NW-SE axis with the head pointed towards N or NW (see M. MICHELBERTAS 1986, 70; L. VAITKUNSKIENĖ 1995a, 95–97, fig. A.1; A. TAUTAVIČIUS 1996, 98).

14 cremation graves, which appeared from the 5th century in eastern and southern Lithuania, were found in Vilkiutinis inside 13 barrows (I, II, III, IV, V, VIII, XI, XII, XIII, XV – two graves, XVI, XIX, XXII; Pl. I–IX). The chronology could only be determined for five of them (III, IV, VIII, XV.2, XIX). The oldest one in this group can be dated to phase D/E1 (VIII). The next four graves (III, IV, XV.2, XIX) are from phase E. The absence of furnishings or the sole presence of non-characteristic forms prevented the precise dating of graves in other barrows (I, II, V, XI, XII, XIII, XV.1, XVI, XXI, XXII). We can only assume, according to their construction and funeral rites, that they were formed from the mid-5th until the 7th century.

It is supposed that barrows which did not contain any graves or furnishings (VI, VII, IX, X, XIV, XVII) might possibly have performed the function of cenotaphs (J. JASKANIS 1974, 124–126; L. KURILA 2007, 292).

It is worth noting that some of the furnishings from Vilkiutinis

cemetery were ritually destroyed and burned (III, IV, VIII, XV.2, XXII). This practice was also present in other surrounding cemeteries representing the discussed culture (G. IWANOWSKA 2006, 49; V. VAITKEVIČIUS 2005, 76–78). In most examined barrows, traces of other rituals related to the fire were also discovered (with the exception of VI, XX, XXI, XXII). These so-called layers of coal and ash are interpreted as remnants of funeral rituals that were performed before the founding of the later burial mound (M. MICHELBERTAS 1986, 69–70).

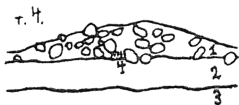
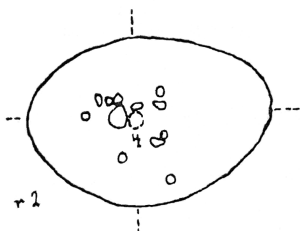
The custom of placing pottery in the graves was not typical of the population of the East Lithuanian barrows (P. KULIKAUSKAS 1977, 99). Similarly, in Vilkiutinis cemetery, no traces of ceramic material were found, either in the form of cremation urns or as an element of grave equipment. Urns made of organic material were used instead (G. IWANOWSKA 2006, 50).

Part of the discovered inventory may be evidence of multilateral cultural contacts experienced by the population using the cemetery in Vilkiutinis. Interregional finds such as buckles of the AH16 type (Pl. II/III.1:3), ornamentated kidney-shaped buckles of group VIII according to I.A. Bažan and S.Ū. Kargapol'cev (Pl. IV/IV.1:6, VII/XV.2:3, VI/XVIII.2:1, Fig. 4:3, 6:2), as well as bracelets with thickened terminals (Pl. III/IV.1:12, VI/XVIII.2:2), can be understood as the result of contact within the area of *Barbaricum*. In turn, a buckles of Germanic provenance (Pl. IV/IV.1:5.7, Fig. 4:2) and the *Prag* type brooch (VIII.1:4, Fig. 5:2) testify to possible cultural contacts between this population and the Carpathian Basin. The closest analogies to the discussed oval buckle occur in the territory of the Carpathian Basin in the areas of the Middle Danube basin and the Tisza River (see D. CSALLÁNY 1961, 276, fig. CCI:2.14, CLIX:1.2.11.12.17.18.19; A. Kiss 1996, 203–204). Similar are also known from other archaeological sites in Lithuania, e.g. Sudota (M. KACZYŃSKI 1963, 141, fig. 5:i), Taurapilis (A. TAUTAVIČIUS 1981, fig. 30, 40), and Plinkaigalis (V. KAZAKEVIČIUS 1993, 73, fig. 125:11.12, 193:9, 207:8). On the other hand, some types of spearheads discovered in Vilkiutinis (Pl. II/III.1:1, III/IV.1:2, IV/IV.1:1, VII/XV.2:1) may reflect contacts between the Balt population and Scandinavia. Spearheads type Kazakevičius I.B, IG, ID, and V were found in a bog find from Balsmyr, Bornholm (B. KONTNY 2017, 40–43). The cultural links between the Balts and Scandinavia can also be confirmed by the uncommon discovery of a drinking horn (Pl. IX/XX.1:6.7.9, Fig. 9:2.3). Use of mounted drinking horns in Lithuania indicates connections between the Balts societies and Gotland (J. ANDRZEJOWSKI 1991, 33–34).

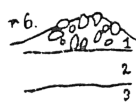
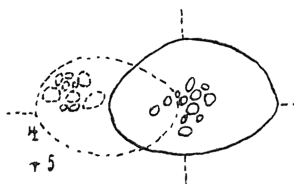
The cemetery at Vilkiutinis lies close to other similar barrow cemeteries discovered in southern and eastern Lithuania, north-western Belarus and the Suwałki region in north-eastern Poland. The lack of ceramic urns in the graves, the presence of weaponry elements in the grave equipment, as well as the general composition of the grave inventories at the cemetery in Vilkiutinis most closely resemble other grave fields of eastern Lithuania. The cemetery was founded by the western frontiers of the East Lithuanian Barrow Culture, which was undoubtedly in contact with neighbouring Balt regions to the west.

Translation: Justyna Rosowska

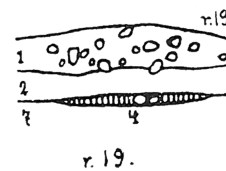
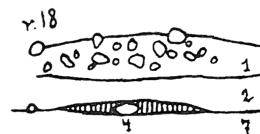
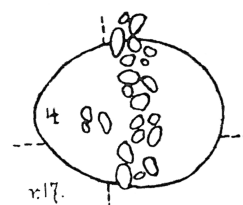
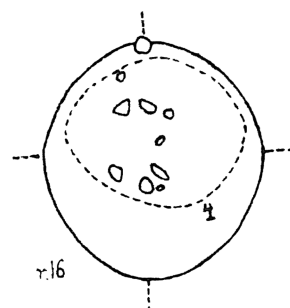
**Kurhan I
Grób 1**

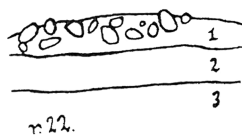
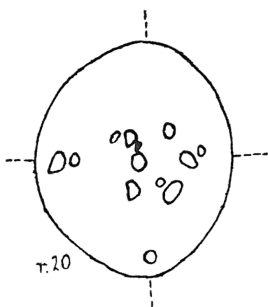
**Kurhan II
Grób 1**

**Kurhan V
Grób 1**

**Kurhan VI
Grób 1**

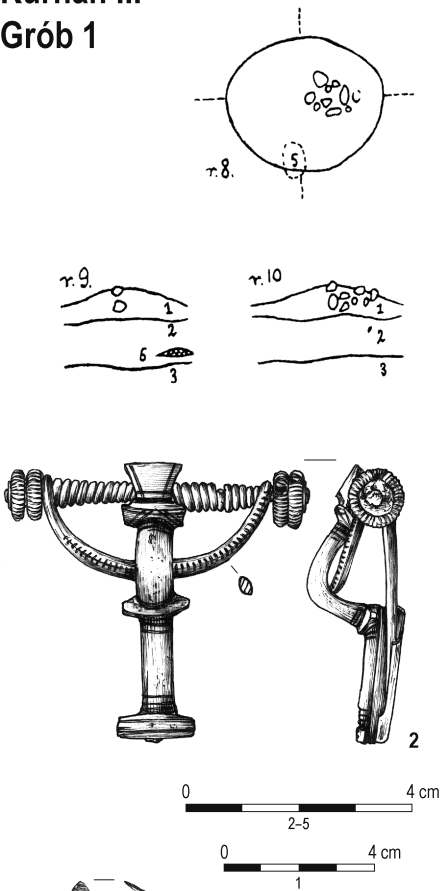
Tabl. I. Vilki autinis, r. Varėna. Kurhany I (grób 1), II (grób 1), V (grób 1) i VI (grób 1).

Oprac.: M. Olszewska i J. Rosowska (wg: S. KRUKOWSKI 1913)

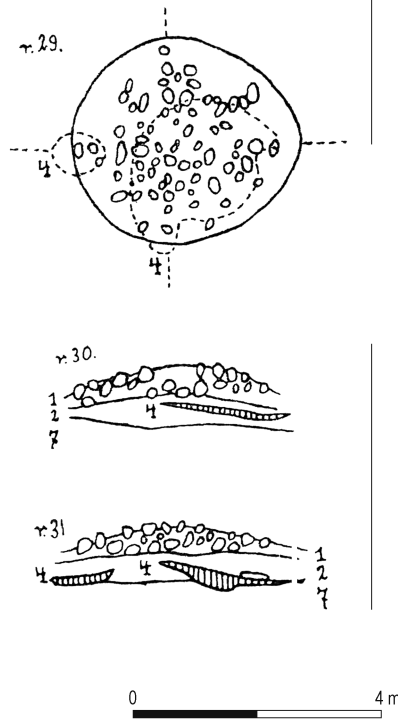
Pl. I. Vilki autinis, Distr. Varėna. Barrows I (grave 1), II (grave 1), V (grave 1), and VI (grave 1).

Graphics: M. Olszewska & J. Rosowska (after S. KRUKOWSKI 1913)

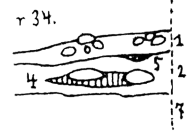
**Kurhan III
Grób 1**

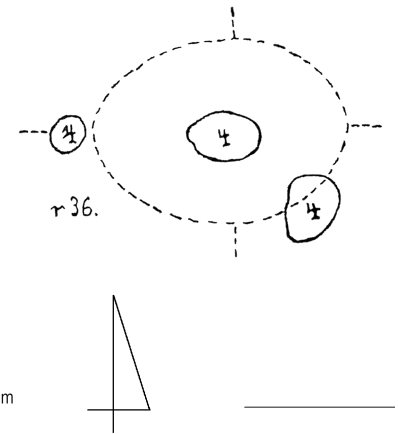
Kurhan IX

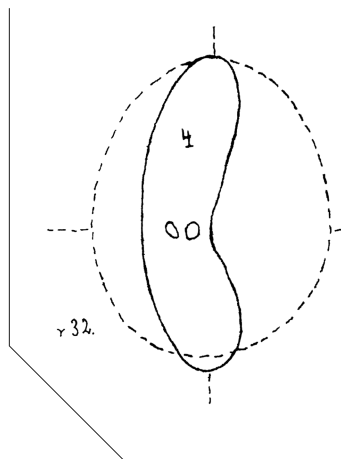
**Kurhan XII
Grób 1**

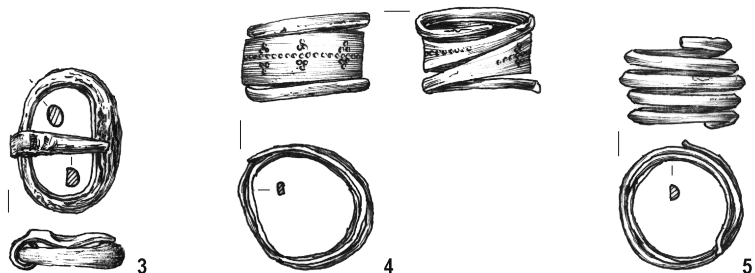
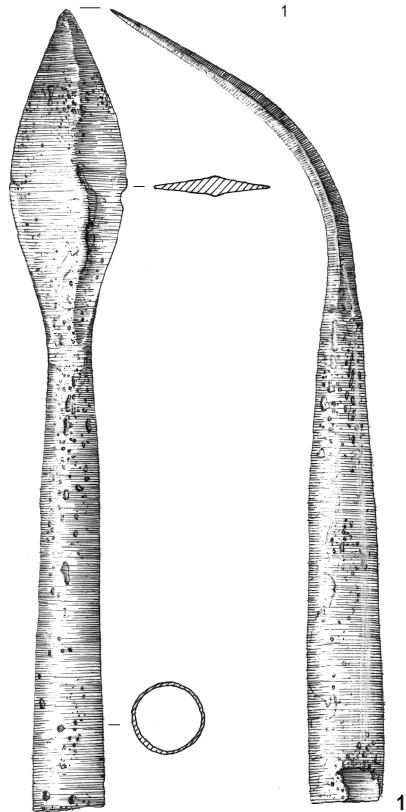
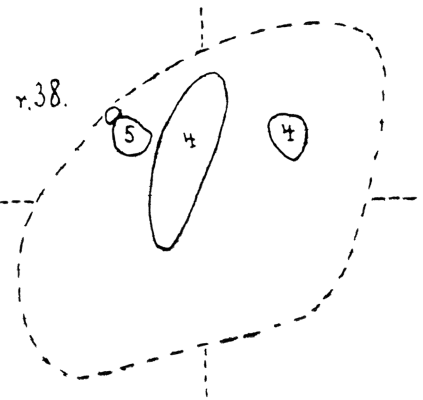
Kurhan XIV

Kurhan X

**Kurhan XVI
Grób 1**

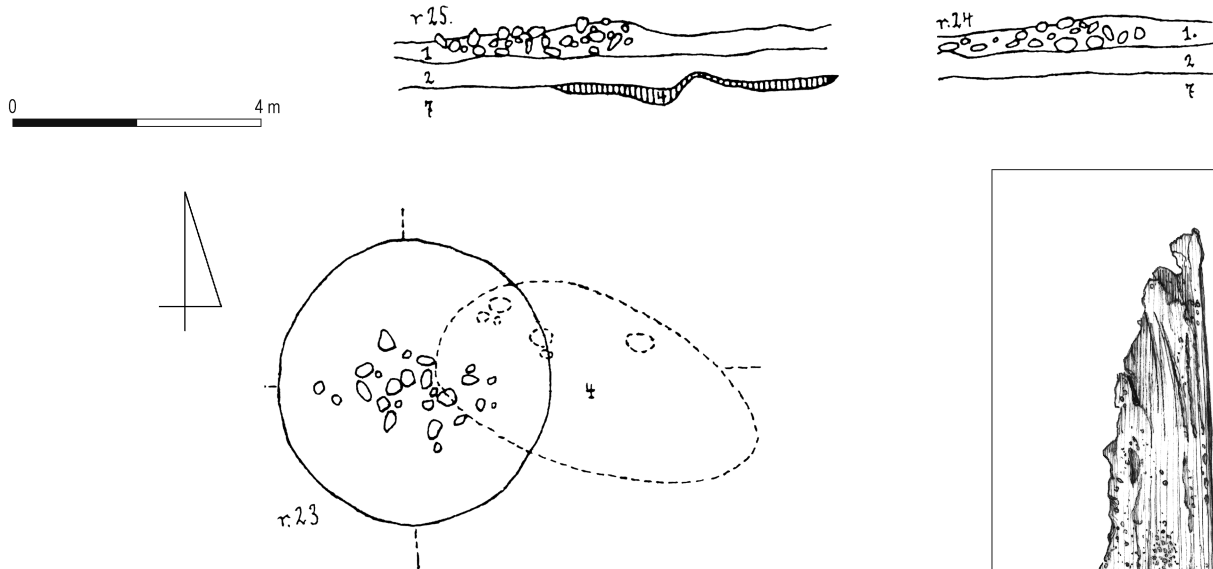
Tabl. II. Vilkiautinis, r. Varėna. Kurhany III (grób 1), IX, X, XII (grób 1), XIV, XVI (grób 1). Brąz (2, 4, 5), żelazo (1, 3).

Rys.: S. KRUKOWSKI (1913) i archiwum PMA. Oprac.: M. Olszewska i J. Rosowska

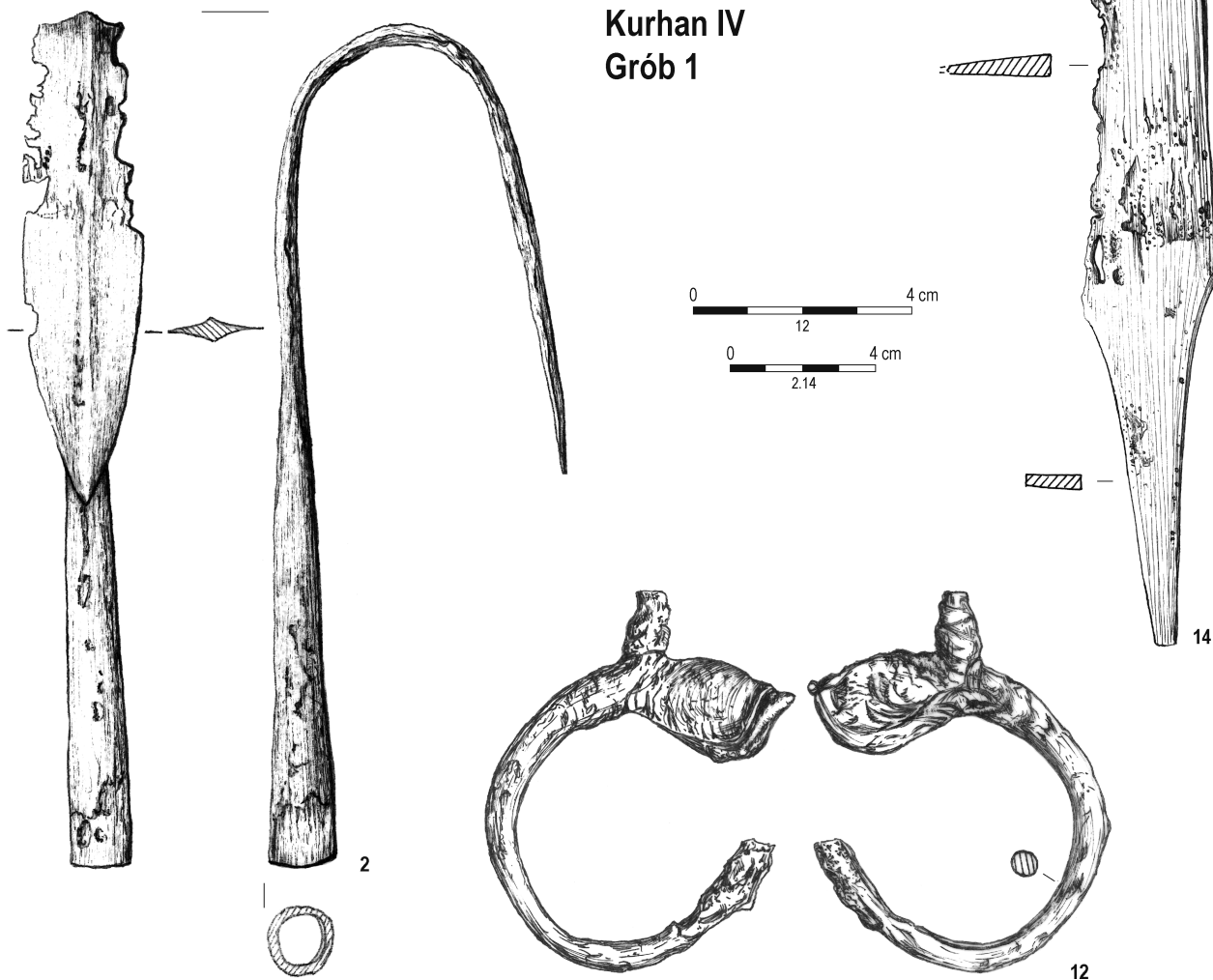
Pl. II. Vilkiautinis, Distr. Varėna. Barrows III (grave 1), IX, X, XII (grave 1), XIV, XVI (grave 1). Bronze (2, 4, 5), iron (1, 3).

Drawings: S. KRUKOWSKI (1913) and PMA archive. Graphics: M. Olszewska & J. Rosowska

Kurhan VII

Kurhan IV Grób 1

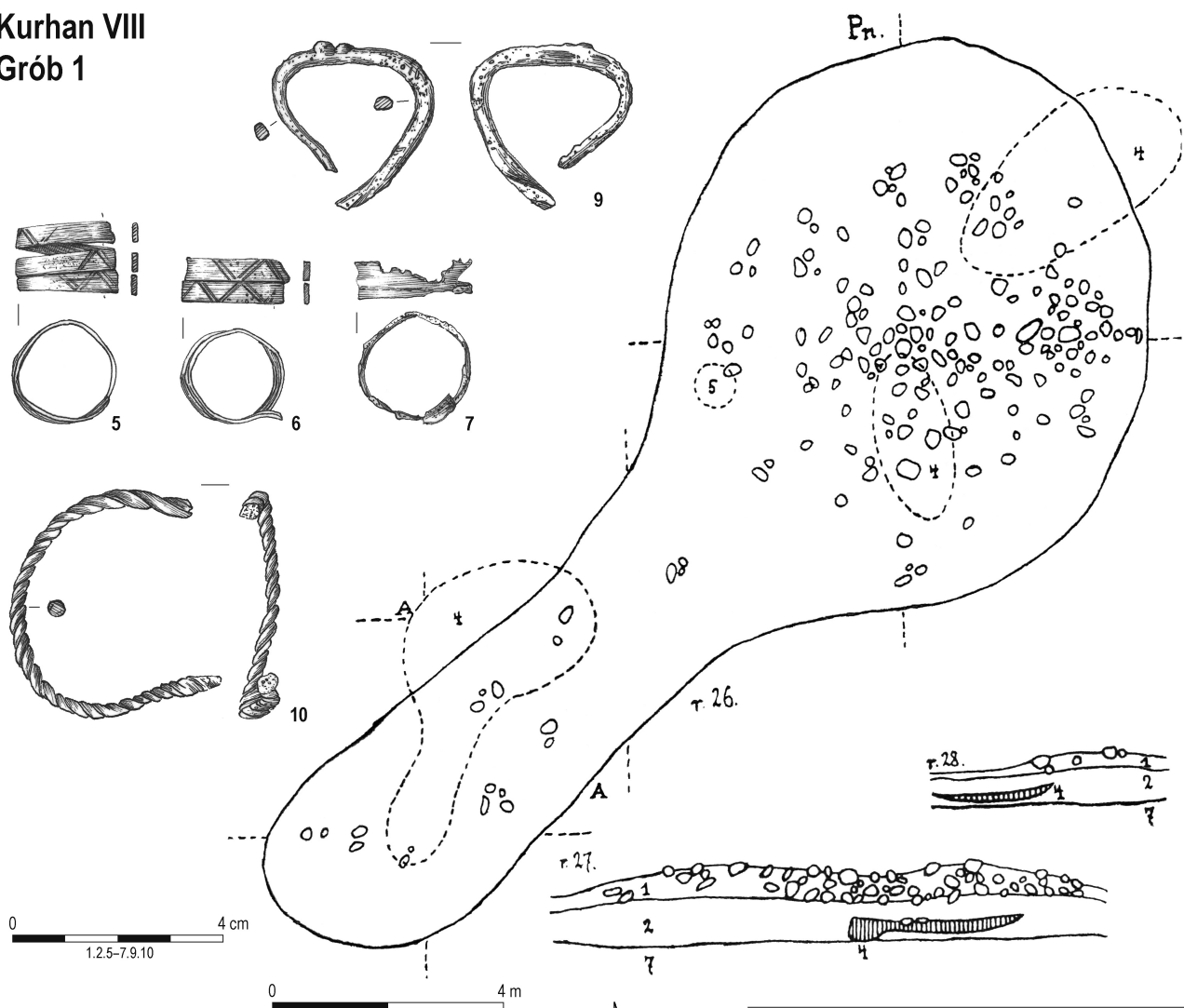
Tabl. III. Vilki autinis, r. Varėna. Kurhany IV (grób 1) i VII. Żelazo (2, 14), srebro (12).

Rys.: S. KRUKOWSKI (1913) i archiwum PMA. Oprac.: M. Olszewska i J. Rosowska

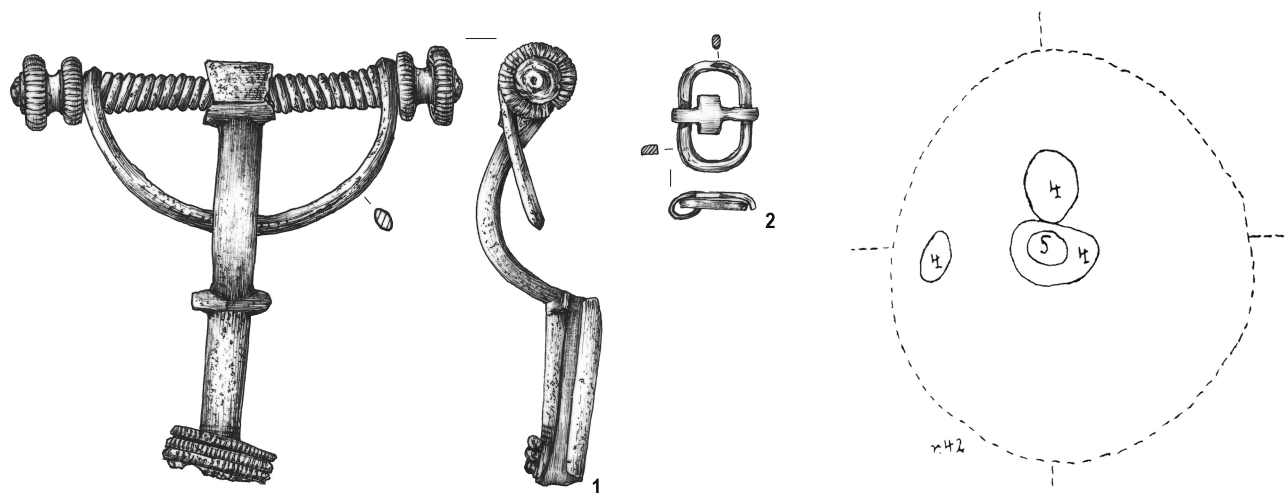
Pl. III. Vilki autinis, Distr. Varėna. Barrows IV (grave 1) and VII. Iron (2, 14), silver (12).

Drawings: S. KRUKOWSKI (1913) and PMA archive. Graphics: M. Olszewska & J. Rosowska

Kurhan VIII Grób 1

Kurhan XIX Grób 1

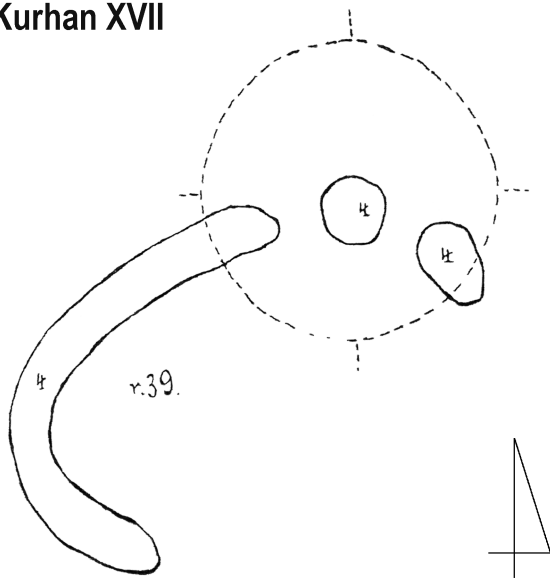
Tabl. V. Vilkiautinis, r. Varėna. Kurhany VIII (grób 1) i XIX (grób 1). Brąz (VIII.1:5–7.9–10; XIX.1:1), żelazo (XIX.1:2).

Rys.: S. KRUKOWSKI (1913) i archiwum PMA. Oprac.: M. Olszewska i J. Rosowska

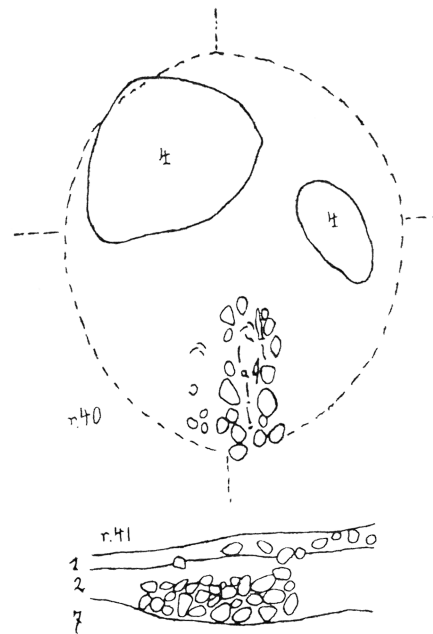
Pl. V. Vilkiautinis, Distr. Varėna. Barrows VIII (grave 1) and XIX (grave 1). Bronze (V/1:5–7.9–10, XIX/1:1), iron (XIX/1:2).

Drawings: S. KRUKOWSKI (1913) and PMA archive. Graphics: M. Olszewska & J. Rosowska

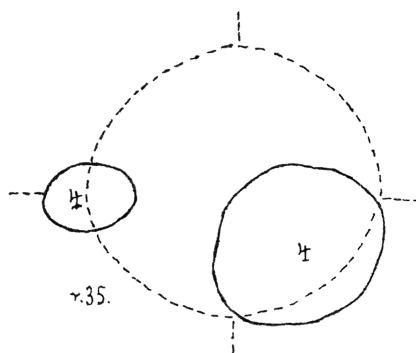
Kurhan XVII

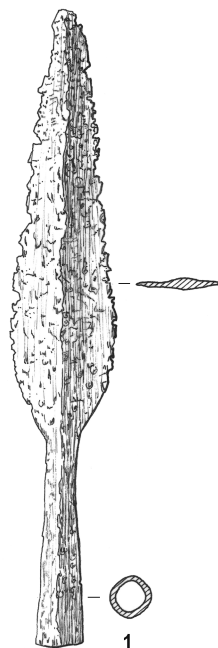
Kurhan XVIII

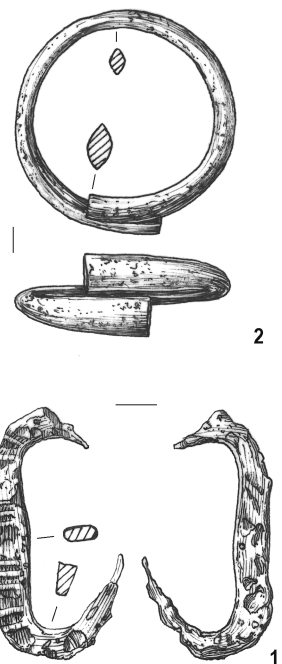
Kurhan XIII

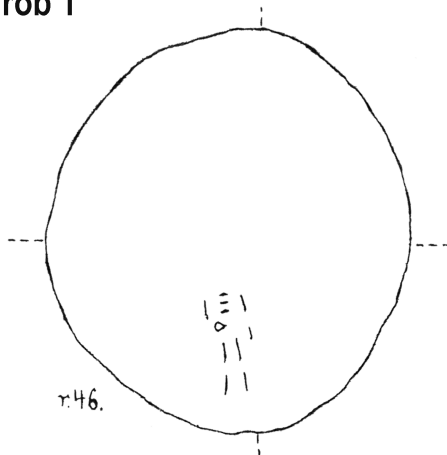
Grób 1

Grób 2

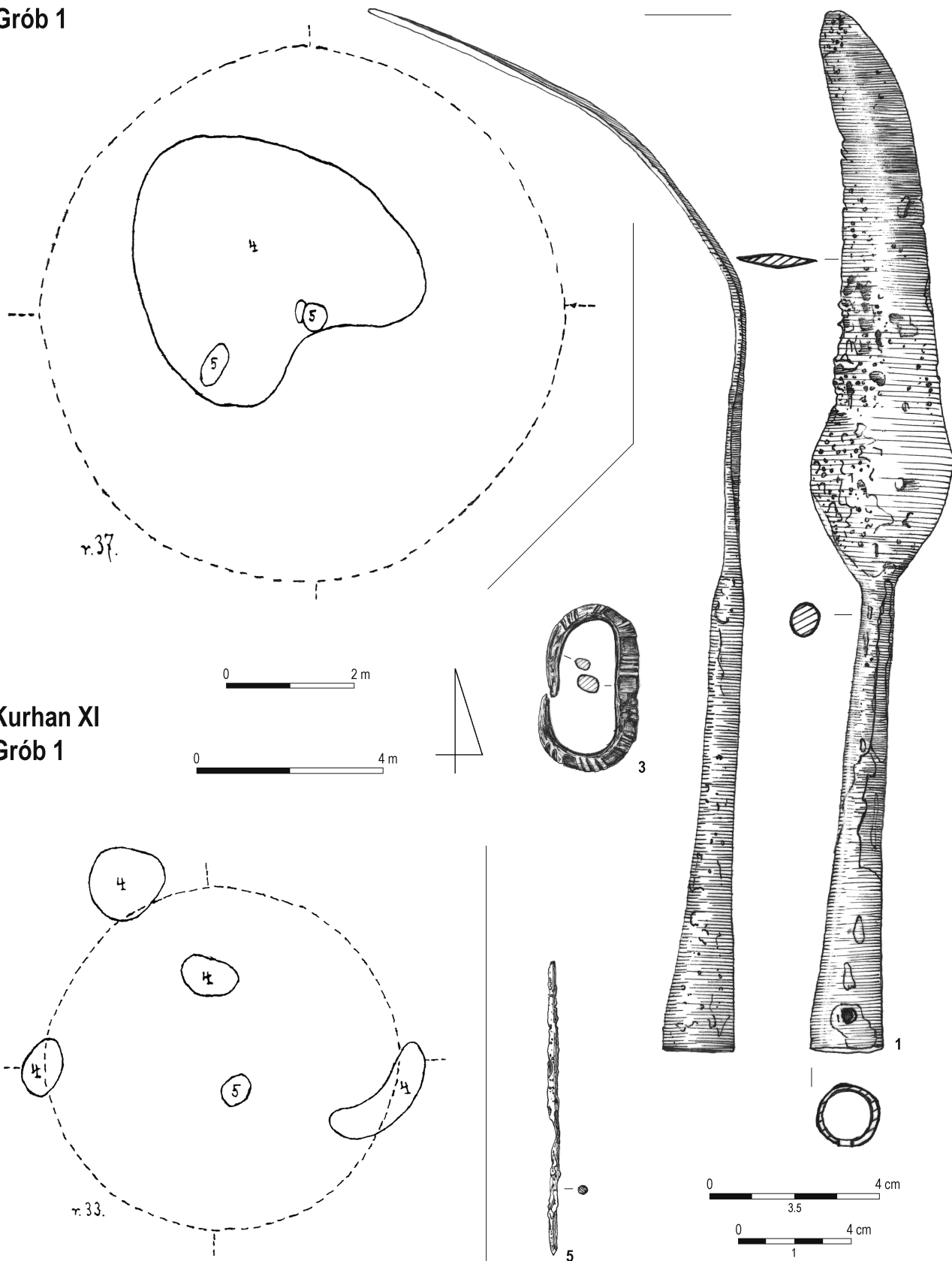
**Kurhan XXI
Grób 1**

Tabl. VI. Vilkiautinis, r. Varėna. Kurhany XIII, XVII, XVIII (grób 1 i 2), XXI (grób 1). Brąz (XVIII.2:2), żelazo (XVIII.1:1, XVIII.2:1).
 Rys.: S. KRUKOWSKI (1913) i archiwum PMA. Oprac.: M. Olszewska i J. Rosowska
 Pl. VI. Vilkiautinis, Distr. Varėna. Barrows XIII, XVII, XVIII (grave 1 and 2), XXI (grave 1). Bronze (XVIII.2:2), iron (XVIII.1:1, XVIII.2:1).
 Drawings: S. KRUKOWSKI (1913) and PMA archive. Graphics: M. Olszewska & J. Rosowska

**Kurhan XV
Grób 1**

Grób 2

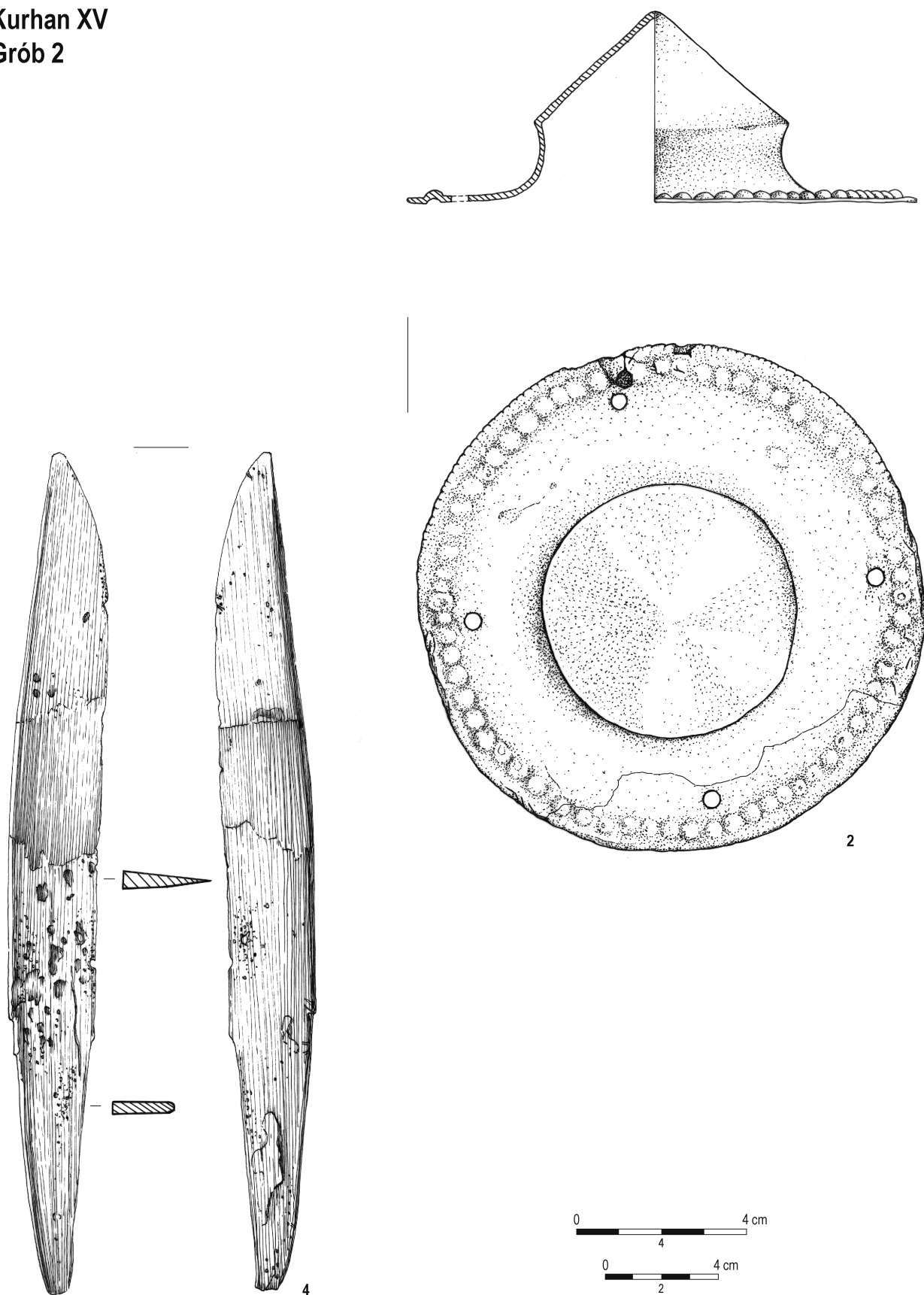

Tabl. VII. Vilkiautinis, r. Varėna. Kurhany XI (grób 1) i XV (groby 1 i 2). Żelazo (XV.2 – 1, 3, 5).

Rys.: S. KRUKOWSKI (1913) i archiwum PMA. Oprac.: M. Olszewska i J. Rosowska

Pl. VII. Vilkiautinis, Distr. Varėna. Barrows XI (grave 1) and XV (graves 1 and 2). Iron (XV.2 – 1, 3, 5).

Kurhan XV
Grób 2

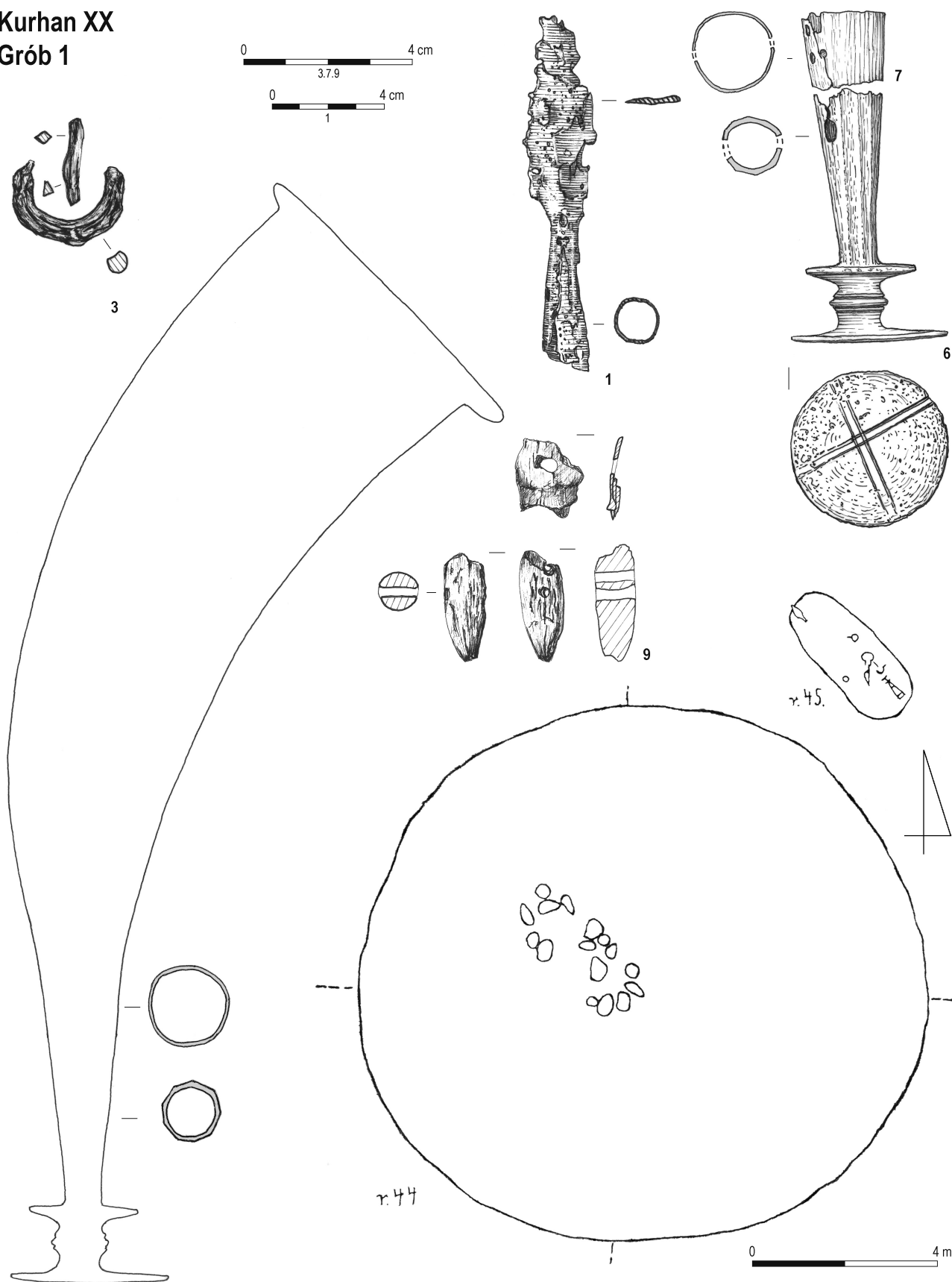
Tabl. VIII. Vilkautinis, r. Varėna. Kurhan XV (grób 2). Żelazo (2, 4).

Rys.: S. KRUKOWSKI (1913), archiwum PMA (4), J. Rosowska (2). Oprac.: M. Olszewska i J. Rosowska

Pl. VIII. Vilkautinis, Distr. Varėna. Barrow XV (grave 2). Iron (2, 4).

Drawings: S. KRUKOWSKI (1913), PMA archive (4), and J. Rosowska (2). Graphics: M. Olszewska & J. Rosowska

Kurhan XX Grób 1

Tabl. IX. Vilki autinis, r. Varëna. Kurhan XX (grób 1). Brąz (6), żelazo (1, 3), srebro (7), róg (9).

Rys.: S. KRUKOWSKI (1913) i archiwum PMA. Oprac.: M. Olszewska i J. Rosowska

Pl. IX. Vilki autinis, Distr. Varëna. Barrow XX (grave 1). Bronze (6), iron (1, 3), silver (7), horn (9).